

s Elżbietou Korolczuk o kulturních konfliktech
Zelený rytíř Davida Loweryho
surreální humor skupiny Black Midi
zabetonovaný Rohanský ostrov
povídka Sedmilhář Anyi Martin
dopady těžby zlata na Sibiři

E

T I K A

L I T E

R A T U

Devadesátky? Mluvme o nulkách

ONDŘEJ SLAČÁLEK

Už několik let naplno zuří retro vlna vzpomínání na „divoká a svobodná“ devadesátá léta. Jedni si připomínají mládí, jiní dohánějí znalosti o kořenech vlastní společnosti, které nestihli načerpat z autopsie. Někteří dodatečně obviňují a hledají v devadesátých letech kořeny stále nepřekonaných problémů. Rozptyl toho, co všechno odkaz k dekádě prvotní akumulace kapitálu obnáší, je obdivuhodný. Jedni vzpomínají na „samo-
tové vrahy“, uvolnění morálky, postavy Iva-
na Jonáka či Jiřího Kajinka. Jiní připomíná-
jí heroické osobnosti dvou velkých Václavů,
humanisty Havla a ekonomisty Klause. Jiní
pláčou po humoru České sody, další pak
evokují atmosféru euforie a dobu, kdy byl
kapitalistický trh ještě v dětských botičkách,
a proto působil jako nevinný.

Výsledek voleb vyvolal další vlnu návra-
tů k devadesátým letům. Není divu. Bezú-
těšně pravicová sněmovna skutečně vyvolá-
vá vzpomínky na devadesátkovou převahu
pravice. Naskytl se pozoruhodný pohled
na intelektuální východiska Petra Fialy či
na názory nesmrtelné tety českého parla-
mentu Marka Bendy (z jedné vody načisto
nám tento muž, o kterém se vážně mluví
jako o kandidátovi na ministra spravedl-
nosti, vysvětlil, že je nejen proti manželství
pro všechny, ale také proti registrovanému
partnerství a vlastně i rozvodům). Skoro
to působí dojmem, že skutečným vítězem
voleb byla Křesťanskodemokratická stra-
na, onen roztomile devadesátkový pokus
o křesťanskou konzervativní stranu, která
už ve své době uplatnila taktiku volebního
úspěchu na kandidátkách jiných stran, aby
posléze, v roce 1994, splynula s ODS. Už
se skoro zdálo, že se z ní nikdy nevynoří...

Soustředění na dekádu počátku, domnělé
otevřenosti a nadějí ale může také zavádět.
Ve stínu devadesátek tak trochu mizí další
dekáda, která jako by představovala pouhý
doslov odvážných Gründerských let. Jako
kdyby ducha té dekády vystihovala verbál-
ní nestvůra, která se během ní často vyslo-
vovala: implementace. A přece, možná je
v té dekádě víc klíčů k naší současné situa-
ci, než se nám pod vlivem uhranutí počát-
kem jeví. Možná, že výsledek voleb i řadu
dalších věcí pochopíme až poté, co se nám
podaří pochopit logiku i poezii oné podivné

dekády, kterou máme stále ještě pod kůží.
Já k ní dnes mohu nabídnout jen několik,
většinou politických poznámek.

Řekl bych, že tu dobu charakterizují dvě
protikladná slova: stabilizace a znejistě-
ní. Na jedné straně se definitivně potvrdil
polistopadový řád, což nejvíce symbolizoval
vstup do Evropské unie. Do EU jsme ovšem
vstupovali v podřízeném postavení, i když
se dlouho věřilo, že pouze dočasném. Kom-
penzací byl euroskepticismus, šířený nadše-
necky celou dekádu z Hradu.

Šokem pro pravici bylo vítězství levice ve
volbách: roku 2002 porazil Vladimír Špidla
Václava Klause. Sociální demokracie by moh-
la pohodlně vládnout s podporou komunis-
tů: právě to (stejně jako účast komunistů na
volbě prezidenta) vyvolalo opožděné anti-
komunistické mobilizace, v nichž sociální
demokraté a komunisté splývali do jedno-
ho monstra, zlopověstné KSČSSD. Levice
byla neustále nastavovaným antikomunis-
mem vytlačována kamsi do karantény, bylo
legitimní narušovat její předvolební mítinky
házením vajec, vyhrožovat násilím a nako-
nec i přenášet pohrdání na celou starší
generaci a „přemlouvat bábu“.

Nultá léta začalo 11. září a otřes Západu.
První reakcí byl svalnatý unilateralismus,
který skončil v tekutých píscích nových
koloniálních válek v Afghánistánu a Iráku
a jejich krvavých neúspěchů. Další reak-
cí byla třeba popularita Huntingtonových
pamfletů o střetu civilizací či různých hano-
pisů na islám. Xenofobie se zakořeňovala
hluboce a její ovoce jsme sklídili při uprch-
lické krizi.

Zároveň ale bylo období Bushovy stupid-
ní „vátky proti terorismu“ momentem, kdy
Západ přestal být nezpochybnitelný. Čeští
přátelé USA si z nultých let dodnes nesou
malé velké trauma, které jim způsobila
rozsáhlá kampaň proti americkému rada-
ru a to, že byla korunována úspěchem, byt
ten byl víc než rozsáhlým českým hnutím
způsoben tím, že alternativní představitel
USA Barack Obama o roztomilou oddanost
českých NATOmanů ani o radar příliš nestál.

Devadesátkový ekonomický chaos symbo-
licky ukončilo založení soukromých exeku-
torů, oné bizarní kombinace soukromých
podnikatelů s úřední mocí. Údajně řeše-
ní podnikatelských manýr devadesátých

let vyústilo v sociální teror statisíců lidí
a řadu neuvěřitelných byznysů s drobný-
mi pohledávkami, které ve velké části spo-
lečnosti podlomily již tak otřesenou víru
ve spravedlnost.

Zpětně vzato, jde o patrně poslední deká-
du s významnou rolí papírových médií.
Internet už sice dával najevo, co doká-
že, molochy velkých „printů“ si ale ještě
udržovaly vliv, zejména před economic-
kou krizí. MF Dnes byla skutečnou institu-
cí udávající tón a schopnou sestřelit vládu.
Zdravý rozum vládnoucí ve většině médií
byl pochopitelně nastavený tržně a pravi-
cově, celá řada souvisejících „pravd“ byla
samozřejmě jako vzduch k dýchání a ne-
otřásla s nimi ani ekonomická krize, na
niž Česko zareagovalo ukázkově pravicově,
čímž si ji prohloubilo a prodloužilo.

Celkově byla nultá léta epochou konsoli-
dace. V ekonomice bylo jisté důležité, kdo
si co urval v devadesátých letech, ale prá-
vě v nultých letech se ustavila či vyšla na
světlo velká impéria. Svě království či krá-
lovstvíčko si ale v té době vytvořil kdeko,
třeba putovní šéfredaktor-bulvarizátor čes-
kého tisku a dnes kvazi disidentský bojov-
ník za „svobodu médií“ Pavel Šafr.

V posledních volbách jsme vrchovatě skli-
dili dědictví nulek: vymítání levice a masíro-
vání pravicovými pravdami, špatnou kvalitu
většiny médií, euroskepticismus i dědictví
sociálních tragédií způsobených exekucemi.
Ale také nízkou úroveň nastolených stan-
dardů veřejné debaty.

Byla pravda, že Babiš už potřeboval vytla-
čit od moci. Stejně ale bylo zajímavé pozo-
rovat, že jeho nejnesmlouvavější odpůrci
se rekrutují z výrazných postav nultých let.
Babiš je totiž jedním z nich, jedním z lidí
nultých let. Odstavil ale od moci a vlivu
velkou část ostatních – a to se neodpouští.
Výsledkem bylo soustavné šíření nálady, že
představuje zásadně „nenormální“ poměry,
zatímco poměry před ním byly v nějakém
smyslu normální a hodné obrany. Celá ta
představa měla výmluvnou vadu na kráse:
ony poměry Babiše stvořily.

Dědictví nultých je tu s námi stále. Dost
bylo romantiky „divokých a svobodných“
devadesátých let, nastal čas mluvit o deká-
dě, která je vystřídalá.

Autor je politolog a publicista.

editorial

„Studium literatury nezachrání
žádného jednotlivce a nezlepší žádnou
společnost,“ píše ve své slavné knize
Harold Bloom, „Shakespeare nás
neučiní lepšími, stejně jako nás neučiní
horšími, ale možná nám pomůže,
jak se uslyšet, když mluvíme k sobě
samým.“ Může literatura činit víc
než jen zaplňovat čtenářovu samotu?
Dokáže být morálně relevantní,
nebo stojí mimo dobro a zlo?
S literárním teoretikem Josefem
Šebkem jsme mluvili o tom, že by
literatura měla „testovat hranice
společensky přijatelného“. Filosof
Ondřej Beran dochází v analýze
jednoho pozapomenutého románu
k tomu, že narativní literatura dokáže
něco, co teoretickému pojednání
chybí. Spisovatelka a filosofka Iris
Murdochová přímo pojmenovává úkoly,
které literatura převzala po filosofii
– má nás vzbudit proti konejšivému
fantazírování nebo znovuoživit cit
pro neprůhlednou členitost našich
životů. A přestože opravdové „posilovat,
aniž by konejšilo“, v textech autorů,
které jsme přizvali k promýšlení
etických aspektů literatury, dochází
i na útěchu: Jan Kolář píše o tom, že
literatura vrací důstojnost směšným
bytostem, Martin Pokorný o pochopení
pro hříšníky a Nora Hämäläinen tvrdí,
že literární texty činí i bezvýznamné
či zatracené životy představitelnými,
abychom nad nimi mohli truchlit.
Literatura se v těchto náhledech
ukazuje jako místo ustavičných střetů
mezi morálkou a realitou – jako
specifický způsob vyjadřování, na
který je třeba klást morální nároky,
a zároveň jako soubor hlasů, jenž
bez přestání zpochybňuje jakékoli
předem dané etické předpoklady,
s nimiž k němu přistupujeme.
Blanka Činátlová

z obsahu

- 5 Cokoli, jen ne pochybnost /
literární zápisník Jakuba Vaníčka
- 7 Nikdo o tom nebude vědět /
sloupek psaný na vodu Petra
Borkovce
- 18 Proti střízlivosti. Polemická
črta o filosofii literatury /
Iris Murdochová
- 20 Nic si neusnadňovat. S literárním
teoretikem Josefem Šebkem nejen
o čtení proti srsti / Blanka
Činátlová, Jan Kolář
- 24 Obránce tradiční Francie.
Bude Éric Zemmour kandidovat
na prezidenta? / Otmar Sojka
- 29 Morálka sociální politiky. Kniha
Annie Lowreyové Dejte lidem
peníze / Jakub Rákosník

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
10. LISTOPADU 2021

Anna Řezníčková

dnes ráno je naše ulice plná šneků
děje se tu něco zvláštního
od té doby co hospodský pokácel strom
poslední v ulici
aby hostům nepadalo listí do piva

když přiložím ucho k chodníku
slyším jak šneci tiše šustí
jako by někdo v dálce praskal
mokřýma rukama bublinkovou fólii

pokukujeme po sobě se sousedy
všichni stojí na prahu dveří
máme moc velká chodidla
nevejdou se mezi ulity

za rohem odjíždí další tramvaj
my už ale nemůžeme zůstat doma!
proběhneme tím
pošlapeme to!

Báseň vybral Petr Borkovec

Tonoucí plavec

Gay romance Tomasze Jedrowského

Próza Plavec ve tmě vyšla současně anglicky a polsky v roce 2020. Milostný román o lásce mezi dvěma chlapci, který se hlásí k dílu afroamerického spisovatele Jamese Baldwina, se odehrává v Polsku v době střetu odborového hnutí Solidarity s diktaturou.

KLÁRA SOUKUPOVÁ
MICHAL ŠPÍNA

Plavec ve tmě (Swimming in the Dark, 2020), úspěšná literární prvotina Tomasze Jedrowského (1985), potomka polských emigrantů, dodržuje klasický půdorys romance – osamělý protagonista, nečekané setkání s ideálním protějškem, postupné sblížování, ve kterém se hrdina zděrá uvěřit, romantická idyla, (domnělá) zrada, zklidnění, vyhrocený konflikt a jímavý závěr. Jediné, co román odlišuje od konvenčních příběhů, je homosexuální vztah mezi dvěma muži. Vypravěčovy vzpomínky začínají u dětské, nevinné, a přesto iniciační náklonnosti k vrstevníku Beniekovi, jehož náhlý vynucený odjezd do ciziny předjímá nejen Ludwikovu emigraci, ale i téma ztráty milované osoby, jež se táhne celým textem. Dalším zasvěcujícím momentem je četba gay románu *Giovanni's Room* (Giovanniho pokoj, 1956) afroamerického spisovatele Jamese Baldwina. Prizmatem této knihy Ludwik nahlíží na celý svůj milostný příběh a vrací se k ní i v posledním odstavci vyprávění. Vzpomínky na dětství i dosud nedořešený vztah k Januszovi jsou prokládány pasážemi v přítomném čase, v nichž se Ludwik z newyorského exilu snaží sledovat události v rodném Polsku, kde generál Jaruzelski právě vyhlásil výjimečný stav.

Tichá voda

Profesorka Joanna Czaplińska v doslovu *Plavce ve tmě* zmiňuje, že Jedrowského angličtina je přirovnávána ke Conradově. Možná ve svém nostalgickém zabarvení, rozhodně však postrádá výstižnost a koncentrovanost Conradova stylu. Pokud Jedrowského jazyk něčím vyniká, je to nadměrné množství přehnaně básnických přirovnání, která potkáváme téměř na každé druhé stránce: „po podlaze se povaluje oblečení jako nedokončené myšlenky“; „tady jsme se schoulili jako unavení čápi po přeletu přes moře“; „vařená vejce zabalená v bílých krajkových ubrouscích jako pokřtěná novorozeňata“; „cítíl jsem se jako plynový plamen, který někdo bezdůvodně nechal hořet na vařiči“; „zadek jsi měl silný, jako dvě hladká skaliska vytesaná mořem“.

Pokud by byl takto přepjatý i sám hrdina, mohly tyto křečovitě konstrukce dokreslovat jeho postavu, ale u plachého, nejistého a uzavřeného vypravěče vynívají jako autorská manýra. Ludwik je klasickým případem melancholického, ztraceného chlapce, jenž nerozumí sám sobě, bojí se samoty a hledá někoho, ke komu by přilnul tak jako kdysi k Beniekovi, který byl z jeho života vytržen. Přirozeně sebevědomý a nenucený Janusz, kterého potkává v závěru studií na letní brigádě, se tak stává jeho pevným bodem v nejistém světě.

Ve shodě s titulem hraje v románu *Plavec ve tmě* podstatnou roli prožitek vody. Odhodlání vstoupit do řeky se překrývá se sblížováním s Januszem. Hrdina se ostýchá, cítí se nepřírozeně a nejprve převládá pocit zanoření do bláta („chodidly jsem se zabořil do měkkého, hladkého bahna, chlad mi obalil kotníky“), následně se podvolí a nechá se vodou obejmout („jako bych se právě zrodil z jezera“) a přijme ji jako vzrušující beztlížný stav. Je pak přirozené, že k prvním oboustrannému a vědomě sexuálnímu doteku dojde mezi muži v jezeře. Ludwik se ponoří do lásky jako do vody, a i proto ve svém následném trápení působí jako tonoucí, který lapá po dechu.

Snílek a prospěchář

Janusz pro Ludwika představuje ideál – ve vyprávění narážíme na repetitivní popisy jeho těla či nenuceného chování, jež v intencích žánru vynívají jako óda. Jezerní idyla však končí s příjezdem do města, kde náhle na každém rohu číhá hrozba odhalení, mezi milence vstupují další lidé, projevují se jejich odlišné zájmy i představy o budoucnosti. Zde se

naplno vyjevuje symboličnost Januszova jména (v polštině i češtině navíc homonymního se slovy „já – nůž“), protože hraje na obě strany – miluje se s Ludwikem a flirtuje se ženami, koketuje s mocí a čte zakázané knihy, uvolněnou konverzaci střídá s manipulativní přetvářkou, trampskou nenucenost s kancelářskou uhlazeností. Tato kluzkost vede Ludwika k morálnímu dilematu, zda kvůli svému příteli přistoupit na hru dcery vysokého stranického funkcionáře a čerpat materiální výhody, které by z toho plynuly, anebo zda si úporně bránit své názory a osobní integritu. Jakmile dojde ke kritickému střetu a Janusz si místo nejisté svobody zvolí kariérní cynismus, odchází Ludwik do emigrace.

Otázkou je, proč Jedrowski zasadil *Plavce ve tmě* do Polska osmdesátých let. Pro hlav-

Kino se nemůže jmenovat jinak než Moskwa, při jediném Ludwikově polibku s dívkou musí znít píseň dobové popstar Maryly Rodowicz. Totéž se týká i otisků dějin. Ludwikův vrstevník Beniek je Žid, jehož rodina při antisemitické vlně roku 1968 emigruje. V osmdesátém roce se zase Ludwik přichomýtné k protestní akci vznikající Solidarity, a dokonce v rozporu se svou povahou shazuje z okna protivlád- ní letáky. Při pohledu na fotografii s tajemníkem Gierkem se mu „udělá špatně“ a „cítí se nemorálně“. Nejde o to, že by se popisované události nemohly stát nebo že by Jedrowski vykresloval podobu pozdního lidového Polska v příliš temných tónech; ve výsledku je ale tento obraz plný očekávatelných rekvizit natolik učebnicový, až připomíná český retroseriál *Vyprávěj*.

Jedrowského plavec působí jako tonoucí. Kresba Gordon Dylan Johnson

ní zápletku je podstatná linie velké lásky a následné zrahy. Janusz je typ prospěchářského hrdiny, který se snaží balancovat mezi více světy, a pokud to v určitém momentu není možné, volí ten výhodnější. Že se tím kloní na stranu zkompromitovaného komunistického režimu, je pro něj irelevantní; na Západě by stejně dobře vplynul do tamního establishmentu, pokud by takovou šanci dostal. Učinit dějištěm homosexuálního vztahu autoritářskou zemi (v Polsku sice homosexuální kontakty nebyly od roku 1932 kriminálním deliktem, ale moc je trestala nepřímo) znamená přidat mu rovinu zakázané či odsuzované lásky, kterou je potřeba skrývat. Stejně tak by však mohl *Plavec ve tmě* fungovat v jiných netolerantních společnostech. Úvodní motto z Alfreda Jarryho („A co se týče děje, který záhy započne, ten se odehrává v Polsku, tedy nikde.“) může odkazovat na ztracenou vlast, ale také na obrazněji chápaný prostor nesvobody, přetvářky a tísně, v němž se má neradostný příběh odehrávat. Jedrowski přitom svůj text pilně prokládá odkazy na dobové polské reálie či konkrétní ulice a místa; literárně tím ale svou prvotinu nikam neposouvá.

Učebnicové rekvizity

V *Plavci ve tmě* nezůstává prostor pro jakoukoli oživující nahodilost – každý detail jako by měl potvrdit předem připravený obraz každodennosti v Polské lidové republice. Varšava je povinně šedá a bezútěšná („z okna byly vidět jen vrcholky dalších paneláků jako hlavy lidí stojících před vámi v davu“), všichni lidé na úradech a ve frontách jsou nepřijemní, všechna jídla typicky polská a v málokterém chybí červená řepa.

Jak zdůrazňuje řada polských recenzí, z knihy je až příliš patrné, že byla psána pro publikum, které má o nedávných dějinách Polska jen mlhavou představu, a proto je potřeba ho poučovat. Pasáže, kdy je čtenář upozorněn například na to, že se polské hranice po druhé světové válce posunuly na západ, působí ještě neústrojněji, uvědomíme-li si, že text je (alespoň vypravěčskou stylizací) adresován Januszovi, jež Ludwik oslovuje ve druhé osobě. Janusz ovšem nic takového slyšet nepotřebuje – skutečnými adresáty jsou zde především západní čtenáři, kteří si ovšem nejspíš často jen potvrdí své stereotypy o Východu.

Za zmínku stojí, že vydání knihy se trefilo do doby, kdy západní média psala o Polsku v souvislosti se „zónami bez LGBT“. *Plavec ve tmě* nicméně není tak „kontroverzní“ dílo, aby v zemi vzbudilo větší rozruch. V polské literatuře je ostatně gay tematika silně přítomná přinejmenším od románu *Chlipnice* (2004, česky 2006) Michała Witkowského; dokladem její relevance je i téměř tisícistránková antologie polské queer literatury, kterou letos vydala Krytyka Polityczna.

Polsko v Jedrowského románu slouží spíš jako kulisy, jež mají obecnou rovinu milostného vztahu ozvláštnit – tak jako všechna přepjatá přirovnání v jinak poklidném jazyce. Silnou stránkou *Plavce ve tmě* nicméně zůstává obratně vystavěná zápleтка milostného vztahu mezi dvěma lidmi, pro jejichž skrývanou lásku neexistuje v homofobní kultuře žádný pozitivní vzor.

Autoři jsou komparatisté.

Tomasz Jedrowski: Plavec ve tmě. Přeložil Ladislav Nagy. Odeon, Praha 2020, 216 stran.

Oslovení a pružnost

Východiskem poezie je soud nad stavem věcí. Literatura však nestojí na straně vznešené rigidity, neudílí návody, ale předvádí prostory, ve kterých se naše morální vědomí pohybuje. Tato „pružnost“ literatury však nemusí nutně spět k morálnímu relativismu. Spíše umožňuje pochopit všechny debakly a hříšníky.

MARTIN POKORNÝ

V krátké úvaze Slovo v životě a slovo v poezii, která poprvé vyšla časopisecky roku 1926 pod jménem Valentina Nikolajeviče Vološinova a jejíž autorství je dnes přisuzováno Michailu Michailoviči Bachtinovi (česky viz ve svazku *Formální metoda v literární vědě*, 1980), slouží za výchozí příklad kratička, takřka minimální promluva: dva lidé sedí spolu v místnosti a jeden řekne „Tak!“. Pokud bychom výpověď vztáhli výhradně k jazykovému významu, bude skoro beze smyslu: říká se v ní jen tolik, že jakési blíže neurčené věci jaksi blíže neurčeně jsou. Uvedená výpověď získává smysl – a velice určitý – až ze spojení se situací. Bachtin tento smysl upřesňuje: udává, v jaké místnosti spolu ti lidé sedí, co se v příslušnou chvíli stalo za oknem (tj. začalo sněžit), s jakou přesnou intonací bylo slůvko proneseno. A poté dodává (všechna zdůraznění jsou v původním textu): „V intonaci slova ‚tak‘ totiž nezaznívala jen pasivní nevole nad tím, co se děje (že padá sníh), ale také aktivní pocit rozhořčení a urážky. Koho se týká ta výčitka? Je zřejmé, že nikoli posluchače, ale někoho jiného a že se tím vyjasňuje situace a uvádí na scénu *třetí účastník*. Kdo to je ten třetí? Komu platí ta výčitka? Sněhu? Přírodě? Anebo snad osudu? (...) Intonace zde navozuje živý vztah k předmětu, objektu promluvy, vztah málem přerůstající v jeho *oslovení* jako živého ztělesnitele viny, přičemž posluchač – druhý účastník – jako by byl k tomu přizván ve funkci jakéhosi *svědka a spojence*. (...) Intonace se tedy ve všech případech orientuje *dvěma směry* – na posluchače jako na spojence nebo svědka a na předmět promluvy jako na třetího živého svědka; intonace mu spílá, lichotí, snižuje ho nebo velebí.“

Intonační metafora

Bachtin upřesňuje, že to, oč ve výpovědi jde – tedy ona *mocnost* (sníh, příroda, osud), která tvaruje situaci a k níž se obrací hodnocení –, se v literatuře figurou „intonační metafory“ stává „hrdinou“. Básnictví tedy podle tohoto modelu bere reálnou situaci v jejích dynamikách, které jsou zčásti pragmatické a zčásti morální, ale nakonec je nelze nazvat jinak než *životní*, a sceluje ji tím, že pro intonaci – či rytmus, tempo, hudebnost, tvar – hodnotící výpovědi vytváří zosobněný protějšek, „hrdinu“, k němuž se výpověď přenesená do poezie obrací.

Je to velice zvláštní a cenná úvaha, a nakolik jsem s to dohlédnout, sám Bachtin ji dokonce ponechává jako fragment. Pokusme se ji ale rozvinout.

Provedením „intonační metafory“ se situace na jednu stranu uzavírá: co bylo předtím jen naznačeno a ponecháno v nejistotě (oslovuje ta řeč sníh? přírodu? osud?), je personifikací rozhodnuto a získává tvar. Ale zároveň se tím situace proměňuje ve své základní „hutnosti“: reálný bližní, který ve skutečné situaci naslouchá reálné promluvě, se stává jen svědkem při oslovování kohosi, kdo je díky básnické proměně náhle skutečnější, totiž mocnosti, která do předchozího stavu věcí vnášela rozhodující změnu.

Soud nad stavem věcí

Říká se tím za prvé: východiskem poezie je morální, morálně zabarvený soud. Nikoli (nebo ne nutně) morální nauka, pokyn, argument či ideál, nýbrž zhodnocení situace, soud nad stavem věcí, zahrnující vztah k tomu, jak se věci *mohly* mít nebo jak *by se mohly mít* do budoucna: trpké „Tak!“, pronesené ve chvíli, kdy začalo sněžit, nutně poukazuje ke světu bez sněhu, v němž mluvčí žil doteď, a předjímá i z bezpečí a tepla pokoje svět zasněžený, v němž se bude mluvčí muset pohybovat v nejbližším budoucnu.

Tedy se tím říká za druhé: východiskem poezie není ani morálka v obvyklém slova smyslu; je jím hodnotící akt, jehož intonace, dynamika, gestičnost – nikoli prostý sémantický obsah – se obrací k hustotě či prostupnosti, tíži či lehkosti, tlaku či zvladatelnosti okolního prostředí. Intonace vyjadřuje tonus, tedy napětí či povolenost, jež zažívá ten, kdo v daném prostředí chce a musí žít – a mnohonásobení slova „život“, k němuž se v této větě uchylujeme, je plně oprávněné, neboť život, o který tu jde, je právě snahou o zachování souvislosti a postupu, je vydobýváním identity z rozdílů. Slovo „etika“ obvykle sugeruje jeden zvláštní vztah k prostředí, totiž vznešenou rigiditu i ve změně okolnosti, a slovo „morálka“ nejvíc konotuje jiný zvláštní vztah k prostředí, totiž konformitu s tím, jak soudí mí bližní nebo ti nejváženější z nich. V Bachtinově výkladu však jde o obecnější „éthično“, které etiku i morálku v uvedeném smyslu zahrnuje, ale neomezuje se na ně.

Pevnost versus pohyb

A Bachtinovou úvahou se též za třetí říká: východiskem poezie není sémantický obsah reálné výpovědi, nýbrž takřikajíc její hudebnost. Řečeno se schopenhauerovskou inspirací (a zde není prostor upřesňovat, v čem je těsná a v čem volná), intonace je výrazem tlaků a uvolnění, tíží a lehkostí, plynulých linií a ostrých bodnutí, se kterými se k nám svět

obrací, na které my reagujeme a dosvědčujeme je vlastním rozeznáním. Jako když vítr rozezní nástroj, který ale není *zvukem* větru, nýbrž je pohybován jeho silami, rozeznáváme se i my – ovšem vlastním hlasem – ve střetu sil světa. Poezie toto rozeznání zvýrazňuje tím, že v personifikaci předvádí jeho původ a protějšek – jako jsme to učinili i my v předchozí, k poetismům se uchylující větě.

A tím se dostáváme ke čtvrtému základnímu konstatování, které s probíraným příkladem souvisí. Morálně zabarvený soud v načrtnuté situaci sněžení a výroku „Tak!“ je výkonem určitého pohybu. Poezie či literatura v tomto pohybu zvýrazní jednu stránku tím, že ji převede do proměněné situace s jejím vlastním pohybem. Pohyb není radno vzývat, neustálý pohyb by byl nesnesitelný; stojí za upozornění, jak sošně pevně jsou Hérakleitovy aforismy a jak dobře se uchovávají. Avšak mají svůj rytmus a své vnitřní pnutí, díky nimž se uchovávají v dynamickém stavu; a principiálně stejné je to u vší poezie. Intonační metafora přechází do *nové* intonace, která s tou původní něco důležitého sdílí; jinak řečeno, je nepředmětnou metonymií. A ta má stejný účín jako intonace v původním příkladu: určuje *hlavní* smysl výpovědi, která z hlediska ustálených, fixovaných významů říká mnohem méně. Když se nepředmětná metonymie přeruší, vzniká poetismus či moralismus, tedy výrok, z něhož se život situovanosti vytratil.

Pružnost etické existence

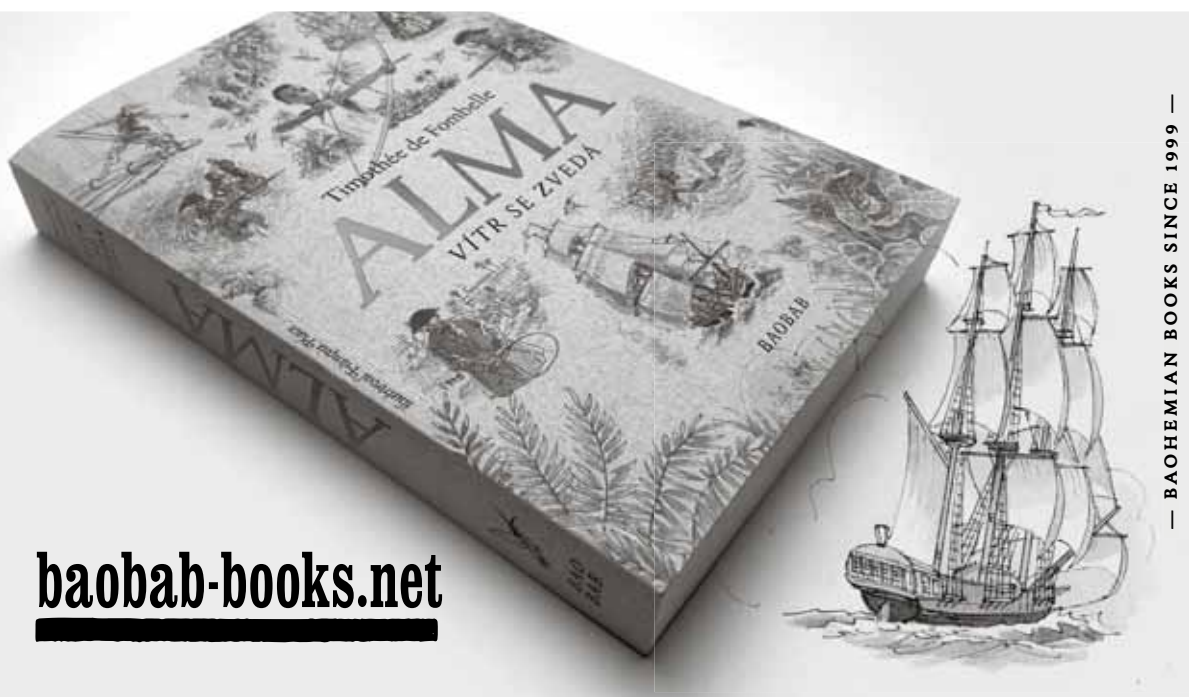
Nepředmětná metonymie zachycuje pružnost etické existence. Pružnost tu mímím stejně široce, jako když se jedním slovem – „velikost“ – mluví o všech rozměrech od atomu po vesmír; pružnost tedy také vyznačuje škálu od tekutosti po strnulost. A také etičnost tu je míněna v rozšířeném smyslu, ovšem pro potřeby této stati se spokojíme s pouhým upozorněním. Mluvit o pružnosti v souvislosti s etikou může působit jako oxymóron a ten tu je vítán: vytyčuje jistý protitah, stálé vychylování oběma směry. Není přitom podstatné, do jaké míry etika skutečně může či má být pružná; zajímá nás skutečnost, že při vnímání literárního díla se ocitáme v médiu pružného smyslu, které je prosyceno etickými, normativními nároky. Dantova *Komedie* rozhodně nevyznává etický relativismus, avšak čtení *Pekla* vyžaduje, abychom dokázali hříšníky pochopit i v jejich vlastních nárocích, abychom slyšeli tón, se kterým své nekonečně trpké „Tak!“ pronášejí oni sami.

ALMA — Vítr se zvedá

V ukrytém údolí Isája, kde žije jen jediná rodina, se znenadání objeví bílý kůň. Malý Lan se nechá odnést na jeho hřbetě – a třináctiletá Alma se vzápětí vydá po bratrových stopách. Svět tam venku je ale úplně jiný než ten, v němž dosud byli doma: někteří lidé v něm jsou otroci, jiní je loví, prodávají a bohatnou na nich. K nejceněnějším otrokům patří příslušníci kmene, z nějž pochází Alma a její rodina. A na jedné otrokářské lodi zatím kluk jménem Josef Mars schovává do kapsy kapitánovy vzácné hodinky...

Timothée de Fombelle

(autor knih Tobiáš Lolness, Vango, Dva životy pana Perla a Gloria) napsal velké vyprávění o důležitých věcech, a hlavně o svobodě: té vnější i té, kterou nosíme v sobě, té naší i té pro ostatní. Kniha s podtitulem Vítr se zvedá je první ze tří dílů Almina příběhu.

baobab-books.net

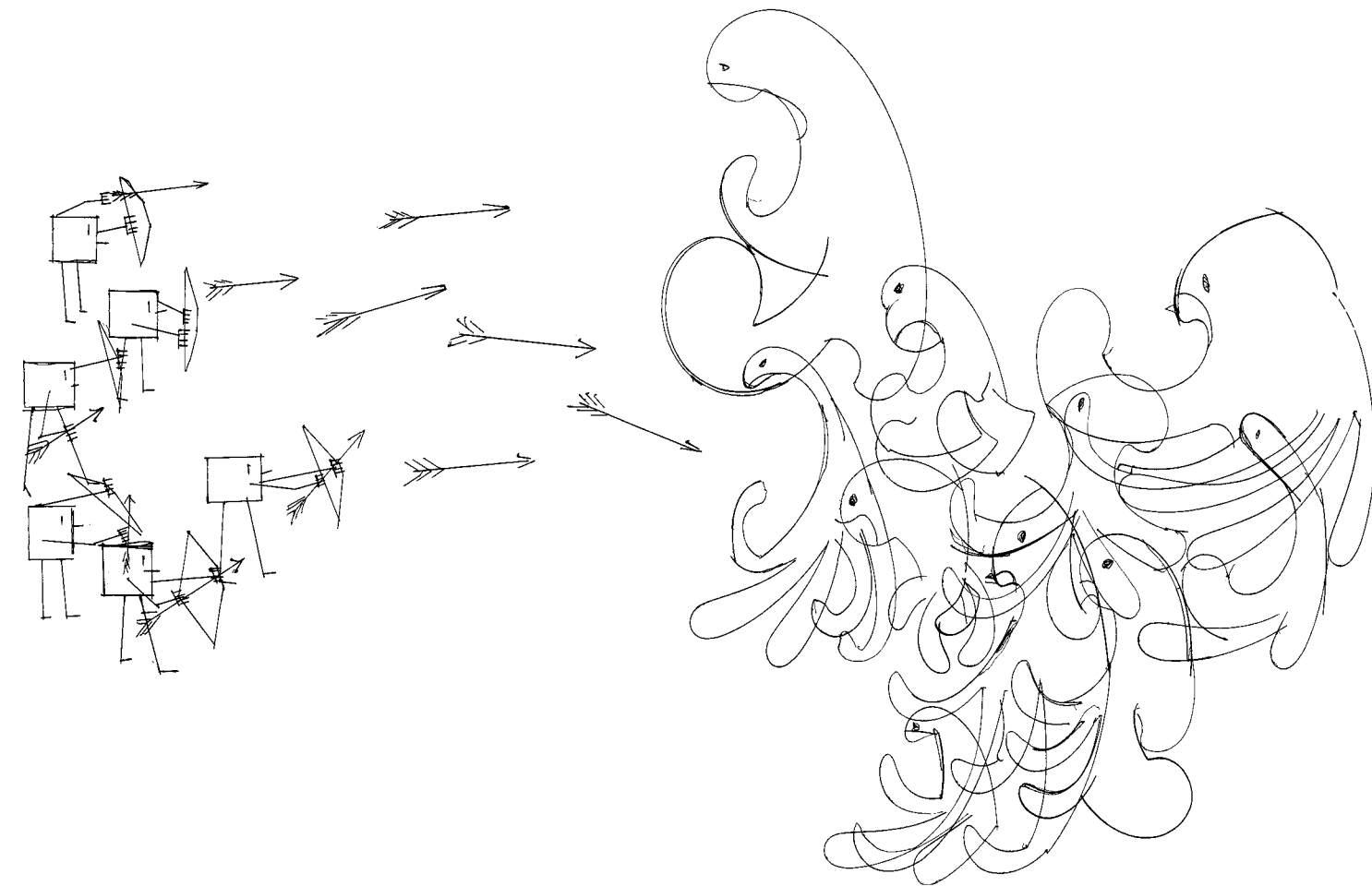
Literární ozvláštnění morálky

Lze to reformulovat následovně: básnickou etikou je to, co v pohybu díla vykazuje stabilitu; avšak budme obezřetní při snahách oddělit pevné od pohyblivého, neboť pružné obojí spojuje. Sofoklés, Dante či Schiller jsou nepochybně morální básníci, avšak vyvozovat z nich jakákoli spolehlivá naučení je pochybná snaha. Bachtinův model naznačuje, proč tomu tak je. Etický soud je pro básnickou proměnu (jedním možným) východiskem. Jako mluvčí v Bachtinově příkladu říká své trpké „Tak!“ k začínajícímu sněžení, říká u Danta své zbožné „Tak!“ Piccarda nebo Bernard z Clairvaux a u Sofokla své trpké „Tak ne!“ Aiás či Antigona. Díky nepředmětné metonymii proznívá tento morální soud i v básni a tvoří nutnou součást jejího reálného patosu. Avšak rozdíl je v tom, že vůči hlasu básně se – jak píše Bachtin – stáváme svědky. Pokud v básni etický soud vskutku zaznívá, pak nás nevyzývá k přímé reakci jednáním, nýbrž v první řadě k porozumění (jež se ovšem s jednáním může sloučit), totiž k porozumění *půdorysu mocností*, na kterém daný soud ve své jedinečné intonaci dává smysl.

Morální ozvláštnění

A stejná úvaha platí pro díla, jež jsou etického patosu i náboženské vznešenosti zcela prostá. Dílo, které se oddává fantazii a vtipu, předestírá půdorys mocností, jež jsou oslovovány tónem posměchu či pobavení, pohrdání či bujarého veselí. Intonační metafora může vytvořit zcela nový svět, svět zcela přizpůsobený tónu, kterým pronášíme své „Tak?“, když po nás úředník chce, abychom tytéž informace vyplnili popáté, nebo když nám číšník sdělí, že dostat rýži místo brambor není z účetních důvodů možné. Srážka s nesmyslem předvádí díky intonační metafoře svůj smysl.

Literatura je ozvláštněním nejenom ve sféře vnímání a jazyka, ale i v morálním ohledu. Zkoumá skutečnost, v níž se naše vnímání

Malé se může giganticky zvětšit a velké změnit v miniaturu. Kresba Barbora Müllerová

ve všech svých dimenzích pohybuje, pomocí proměn, metamorfóz, díky nimž se zjevuje ono hmotně neviditelné, na co naše smysly, soudy a slova svým naladěním či tónem odpovídají a co oslovují. Literatura neudílí návody, nýbrž předvádí prostory, ve kterých se naše (nejenom) morální vědomí pohybuje – ve svých úspěších i debaklech, v upřímnosti i klamu, v činech i pasivitě, v zacílení

i zmatcích, v zaujetí i lhostejnosti, v mlčení i ve vyjádření. Tyto prostory jsou jako nečekaně uskutečněný sen či noční můra: tóny našich obav i tužeb nalézají svůj zosobněný protějšek. Svět se stává pružným: tíže a lehkost, tvrdost a poddajnost, časové vztahy, intenzita emocí i připravenost k činu se uzpůsobují tónu, s nímž v běžné skutečnosti zaznívá možná jen jedno slovo, jedna věta,

jedna zpráva. Malé se může giganticky zvětšit a velké změnit v miniaturu – nebo naopak může vyjít najevo svět bez perspektivních zkreslení, pro běžné oko také neviditelný. Ale i ty nejfantastičtější proměny mají či hledají svou náležitou míru, svou zákonitost. Celkový tón díla oslovuje své vlastní, doposud skryté mocnosti.

Autor je překladatel a komparatista.

literární zápisník

Cokoli, jen ne pochybnost!

JAKUB VANÍČEK

Nevím, možná je to projev jakéhosi osobního zaujetí pro relativizaci, nicméně když tak sleduju zdejší společensko-politický provoz, prezentovaný v médiích, jsem čím dál méně schopen přistoupit na takový modus myšlení, jemuž je vše předem nanejdvůh jasně a jednoznačné. Vystupuje-li mluvčí té či oné strany, stoupenec okolí, například prezident-ského, pretendent vlády anebo opozice, představuje velmi často neměnný a jednoznačný názor, aniž by třebas jen na okamžik připustil jakékoli pochybnosti. Tváří v tvář kameře a veřejnosti si málokdo dovolí vpustit do toku řeči cokoli, co by mohlo, byť jen na krátkou chvíli, ohrozit jasně prezentovaný názorový postoj. Jednota myšlení velmi až příliš často drtí myšlení samotné. Jasně, doba je krizová, člověk netrpělivý, každá minuta drahá a jednou odňaté slovo se už jen zřídka podaří ukořistit podruhé. Proto i poslední pochybující musí být za každou cenu ujištění o tom, že před davy nastoupivší rétor má ve věci jasno, respektive že samotná věc je jasná a nevyžaduje dalšího rozvažování. Nekomfortního, zdoluhavého a drtivě neúčinného.

Mohlo by se namítnout, že k politice prezentace pevného stanoviska patří, a naopak, že žádný politik se nestal dobrým politikem, protože veřejnost milovala jeho vnitřně rozporné myšlenky a tlumila své pracovní nasazení dlouhými rozvahami, ať už formou vnitřního dialogu anebo obyčejnou rozpravou. Ještě méně si dokážu představit vrcholového politika, který by před veřejností s oblibou sjednával průchod myšlenkám zneklidňujícím a zcela by rezignoval na svou svatou povinnost: totiž dnes a denně vytyčovat důkladně označené kóty na mapách politického uvažování. Veřejný život by se dříve či později musel přesunout za zamřížovaná okna blázinců a kriminálů.

Na druhou stranu: neplatí, že se společnost bude potýkat s podobnými důsledky tehdy, když se tyto neotřesitelné postoje objeví tam, kde bychom naopak z podstaty věci očekávali úplně jiný způsob uvažování? Když na relativizaci nezbude čas ani tam, kde by rozvažování postojů prospělo kultivaci celé společnosti?

Zvláštní pocit se dostaví třebas tehdy, probíráte-li se nekonečnými memoáry Ivana Klímy (*Moje šílené století*, 2009) a Pavla Kohouta (*To byl můj život??*, 2005). Oba se očividně rozhodli zachránit budoucnost a s vervou sobě vlastní přijali roli těch, kdož navzdory společenskému sentimentu po dobách minulých zastanou a poté hlavně udrží jediné správné postoje. Jejich autobiografie dokládají, jak celá tahle záležitost pevných postojů úzce souvisí s dnes tolik oblíbeným podáváním dechberoucích výkonů. Rozsáhlý Kohoutův sebezpěv je skvělou ilustrací toho,

jak snadno se vstupuje do veřejného prostoru s neproblematickým obrazem aktéra dnes už historických událostí. U Klímy to funguje trochu jinak: není nad to, hovořit řečí bez rozporů, když jste si už předem jisti především tím, že před vámi stojí publikum, s jehož kulturními hodnotami se dokážete beze zbytku ztotožnit. Nedivil bych se, kdyby byly oba životopisy trojnásobné, olbřímí paměť autorů a jejich schopnost udržovat dojem uceleně zpracované látky, již by jim mohl kdejaký politik ve výslužbě docela dobře závidět, jsou zřejmé, navíc i vyfutrované vůlí ponechávat za sebou nepřehlédnutelné monumenty písemnictví – pochopitelně provedené výhradně z jednoho kusu.

Neustále se mi nad oběma knihami vracela otázka, zda na ploše ohromných historických fresek, jež mají budoucím generacím zachovat hrůzné odkazy fašistoidních režimů, nevzniká něco jako primárně politická literatura nové doby. Kohout i Klíma píšou hlavně proto, aby jednou provždy ustavili hodnotový rámec, a nebojí se přitom vystupovat jako mentoři, nositelé paměti útlaku. Nic proti tomu, jejich nezáviděníhodná životní zkušenost je dvakrát postavila do role obětí: poprvé se museli obětovat za svobodu, podruhé za obnovenou demokratickou republiku. Ivan Klíma má jistou výhodu, dokáže svá stanoviska formulovat tak, aby z nich nakonec vždy vyplynula jakási vnitřní logika věci; nad textem Pavla Kohouta se nedokážu zbavit dojmu, že se do jinak principiálního autorova postoje promítá i nezdolná touha postavit sebe sama do role někoho, kdo dobře ví, jak se má odvést politická práce ve veřejném prostoru

– a je docela jedno, jestli jde o tiskový brífink anebo vzpomínkový román. Jako by se historie měla opakovat nejen v epochách, ale i v rámci života každého jednotlivce.

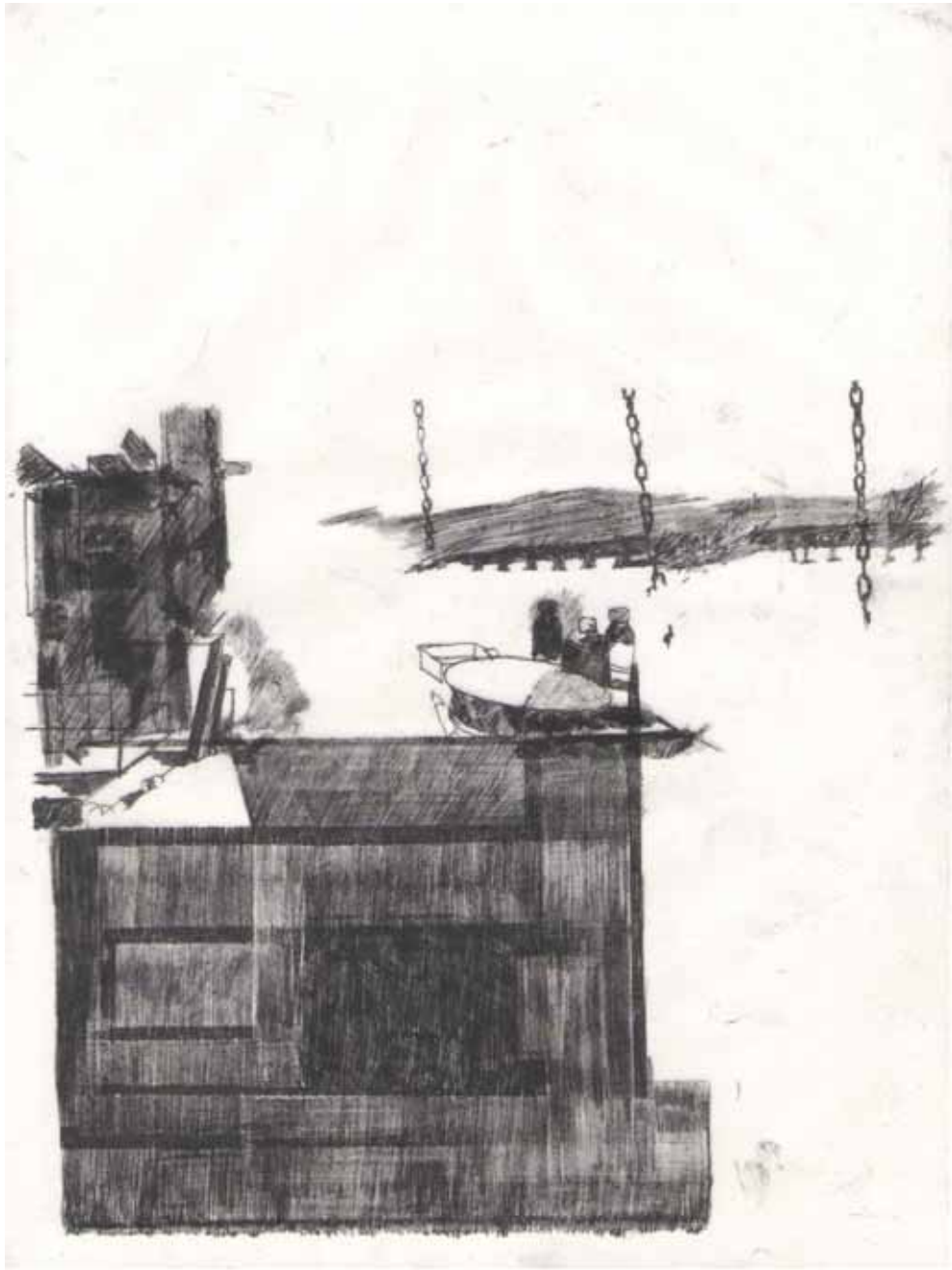
Ovšem dílem společným a nerozlučným se Klíma s Kohoutem chopili dobře známé medvědí služby naší společné paměti. Už v době vydání Klímova díla si Olga Stehlíková povšimla jedné nepřehlédnutelné skutečnosti: že totiž „správnáčká diskretnost a úporná objektivizace ve výsledku způsobují, že hledáme, kde se za nimi skrývá lež“. Takový možná bude postoj budoucího čtenáře obou těchto děl – nutkání vypořádat se s přímočarou dikcí jejich pamětnických odkazů a s pomníkově pevným základem názoru třeba právě tak, že v nich čtenáři budou do omrzení hledat praskliny, jež by ta díla zproblematizovala, tedy odpolitizovala a zumělečtěla.

Jednota myšlení i osobních postojů možná musí být v literatuře vyvážena ochotou pokládat nepříjemné otázky. Chceme to po lidu obecném a tím spíše bychom to měli vyžadovat i po intelektuálech. Nářky společnosti rozdělené do sociálních bublin, které spolu jen těžko nacházejí řeč, nejspíš nezaráží texty psané v duchu jednoznačného výkladu historie. Vaši generaci pokazila liberální školská výchova, vpálil mi nedávno jeden umanutý demokrat, před nímž jsem se pokoušel prorazit hrozivou hradbu přesvědčené argumentace. Ano, jsme slabí, neumíme to, opáčil jsem a v duchu si říkal: Tak dobrá, ten rozhovor jsme si možná mohli od úplného začátku odpuštit. Jen co se za ním zavřely dveře, šel jsem se do křesla potrápít s Kohoutem.

Autor je antikvář a literární kritik.

Usvědčen z omylu

O tom, jak se don Quijote střelil do vlastní nohy

Kristina Láníková: Nánosy míst, 2011

Myšlenkové experimenty současné filosofie plodí často špatnou literaturu. Naproti tomu, jak ukazuje analýza jednoho pozapomenutého románu Gilberta Keitha Chestertona, narativní text může úspěšně suplovat teoretické pojednání. Za předpokladu, že romanopisec dokáže být vůči svým postavám pokorný.

ONDŘEJ BERAN

Gilbert Keith Chesterton patřil k velmi plodným autorům a ne vše, co napsal, svědčí o dostatečné míře autorské sebekritičnosti. Psal však z potřeby sdělit cosi podstatného o světě, jak jej vnímal. Jak ve zkratce ukazuje i průřez z existujících českých překladů, jeho produkce má dvě rovnocenné „nohy“: beletristickou, s viditelnou zálibou v tak „nevážném“ žánru jako detektivka, a esejisticko-žurnalistickou. Nejambicióznější Chestertonova literární díla jsou přitom rozsáhlejší románové útvary, ve kterých spojuje potřebu vyprávět příběh s ambicí sociálního kritika a – *cum grano salis* – politického myslitele.

Tato díla většinou rozvádějí nějakou fantastickou premisu o proměně či krizi společnosti. *Napoleon z Notting Hillu* (1904, česky 1975), zasazený shodou náhod do „orwellovského“ roku 1984, popisuje zmrtvělou byrokraticky řízenou zemi (Anglii), která se stane obětí rozsáhlého žertu nově (rovněž byrokraticky) zvoleného krále. Král znovuobnoví samostatnost někdejších londýnských obcí včetně jejich reimaginovaných středověkých insignií, což vede k válce mezi těmi, kdo na tuto hru přistoupili, a těmi, kdo ji nesou s nelibostí. Pro Chestertona typicky je válka – zvláště válka o to, co vnímá jako „osud naší civilizace“ – znázorňována poetizovaným a heroizujícím způsobem a celkově zálibně. Titulní hrdina *Anarchyty Čtvrtka* (1908, česky 1913) prožívá souboj s mocnou anarchistickou organizací, která dostává do područí celou Evropu; aby se nakonec ukázalo, že žádná taková organizace neexistuje. Protagonisté *Létající hospody* (1914, česky 1919) zase bojují s kuriózní islamizačně-abstinentisko-nietzscheánskou invazí na anglické břehy. *Anarchista Čtvrtek* a *Létající*

hospoda obsahují navíc řadu duchaplných invektiv vůči dobovému „progresivismu“ (darwinistickým teoriím člověka, abstinentství, vegetariánství, pohansko-ateistickému vitalismu, zálibě ve východní mystice či modernímu malířství).

Jiná podoba našeho světa

Mezi méně známé texty patří *Návrat Dona Quijota* (1927, česky 1985), Chestertonův vůbec poslední román, pracující s neméně fantastickou zápletkou, ovšem důsledněji zasazenou do dobové reality. Pozadí děje tvoří odborářské nepokoje ve fiktivním hornickém městečku Milldyke. V místním šlechtickém sídle Seawood připravuje skupinka mladých lidí divadelní představení na středověko-rytířské téma. Významným „antagonistou“ dění v Seawoodu je odborářský předák John Braintree, který opovrhne vším šlechtickým a středověkým. Titulního „dona Quijota“ pak představuje výstřední knihovník Michael Herne, který se – shodou náhod – ujme v chystaném představení role krále Richarda I., zvaného Lví srdce, tak umně, že spustí nezadržitelně se šířící vlnu následovníků „středověkého“ životního postoje, jehož vzor v něm spatřují. Právě této módní vlny využijí šlechtičtí majitelé dolů, ohrožení odborářskými požadavky a protesty, k tomu, aby podpořili „afektovaně romantickou“ konzervativně-feudální revoluci celostátního zřízení. Herneovi připadne post „místokrále“ jedné z obnovených staroanglických zemských provincií. Horníci, v jejichž čele stojí Braintree, naproti tomu požadují, aby měli přímou demokratickou kontrolu nad průmyslem. Děj kulminuje v dlouhé scéně, kdy je před Hernea jako soudce přiveden Braintree, obžalovaný šlechtickými majiteli dolů coby vůdce stávk. V dlouhém a pečlivě ozdrojovaném rozsudku dá Herne k překvapení doslova všech přítomných ve všech bodech obhajoby za pravdu Braintreeovi, neboť kontrola nad výrobou a výrobními prostředky ze strany těch, kdo práci vykonávají a řádně se v ní vyučili, je podle jeho výkladu ultimativně „středověkou“ ideou. Následuje naprostý zmatek, všichni, kdo Hernea podpořovali, se od něho odvrátí jako od blázna a bez jeho charismatické přítomnosti nové feudální zřízení rychle imploduje.

Podivně nesourodá zápleтка plná zvrátů se zdá příliš komplikovaná na relativně krátký román; některé „teoreticky“ nejzajímavější body děje, například to, jak se z přechodné módy rozšířené mezi hrstkou mladých lidí mohlo stát organizované nastolené celostátní zřízení, načrtává jen v rozmarné zkratce. Chesterton však píše s úžasnou lehkostí – málo se dnes doceňuje jeho mimořádná schopnost nastínit úsporně, a přesto výstižně fantastické „jinou“ podobu „našeho“ světa. V Braintreeových požadavcích a ve slovech, jimiž jim Herne dává za pravdu, se ozývá politicko-ekonomická teorie tzv. distributismu. Tato Chestertonem prosazovaná alternativa státního socialismu a velkokapitalismu s jeho nájemnou prací spočívá v rozdělení kapitálu mezi celou řadu malých vlastníků; v takto koncipované společnosti by ideálně téměř nikdo nebyl zaměstnavatelem. Chestertonův maloživnostnický konzervatismus se však v některých bodech stýká s požadavky socialistickými a syndikalistickými – odtud závěrečný nečekaný obrat děje *Návratu Dona Quijota*.

Demokracie zrozená z ducha tradice

Návrat Dona Quijota stojí za pozornost ještě z jiného důvodu – právě s ohledem na prozkoumání vztahu mezi literárním a neliterárním uchopením určité myšlenky. Předchozí Chestertonovy románové fantazie většinou sdílely autorovy občanské umírněně konzervativní postoje a jejich scénáře sloužily k inscenování boje s „novotářskými“ tendencemi,

které se podle jeho názoru přičily „zdravému rozumu“. V *Návratu* naopak autor ukazuje nečekanou míru kritičnosti vůči možným snahám přiblížit společnost středověku; ačkoli on sám v řadě svých nebeletristických děl opakovaně vyjadřuje různou formou své sympatie vůči „starým dobrým časům“. Problém, který dnešní společnost v porovnání se středověkem má, spočívá v tom, že lidstvo ve skutečnosti „neprošlo středověkem. Lidstvo spíše ustoupilo od středověku v reakci a zmatku.“ Nejsou žádné skutečně nové nosné objevy a vize, neboť vše podstatné od počátku obahuje křesťanská nauka; „v moderním písemnictví není nic tak významného jako předpovědi takových ideálů v budoucnosti spojené s jejich ignorováním v minulosti“. Zcela v duchu své představy, že skutečné hodnoty již byly objeveny, prohlašuje Chesterton „tradici“ za pravého ducha demokracie, neboť dává hlasovací právo nejen všem žijícím lidem, ale i těm mrtvým. A tak dále.

V *Návratu Dona Quijota* jako by si Chesterton poprvé s jasností uvědomil, že ze všeho, k čemu se poji romantický a barvitý zevněšek, lze snadno využít pouze tento zevněšek; že duch rytířství a středověku se znamenitě hodí k cynické obhajobě zájmů dickensovsky hanebných kapitalistických velkopřemyslníků. Možná že odborářský syndikalismus je svým duchem „středověký“, nelze jej však uskutěčňovat ve středověkých kulisách. Braintree pohrdavě konstatuje, že to jsou nanejvýš papírové kulisy, které lze snadno zbořit, když je opustila jejich „duše“ (Herne, který složil funkci místokrále, aby se stal – jak jinak – potulným rytířem). V *Návratu Dona Quijota* se tak autor deziluzivně loučí s představou, kterou v mnoha jiných svých pracích zastává. Těm protagonistům příběhu, kteří si zachovávají osobní integritu, dává na výběr: buď žít středověké rytířství jako soukromý duchovní ideál, nebo sny o středověké společnosti odhodit, případně dostupnými prostředky bojovat za lepší společnost, než jaké lze dosáhnout rekreacemi středověku.

Autorská pokora

Zdá se příznačné, že Chestertonovu politickou filosofii usvědčuje z naivity či zneužitelnosti románové rozpracování jednoho scénáře jejího uskutečnění. Snad by se to, co s obdivuhodnou a již neopakovanou mírou sebekritičnosti Chesterton podnikl v tomto románu, dalo doporučit všem, kdo formulují své představy o ideálním uspořádání společnosti abstraktní formou, filosofickým pojednáním počínaje, novinovým komentářem konče. Je-li autor románu vůči svým postavám a jejich prostředím a sociálnímu kontextu dostatečně pozorný a pokorný, může se mu dostat té vzácné milosti, že dokáže sám sebe usvědčit z omylu. Pochopitelně, musí to být dobrý spisovatel, jinak spíše sebe sama demaskuje jako idiota; proto také tam, kde Chesterton uspěl a napsal knihu, kterou stojí za to číst, a to nejen jako sociální analýzu, vytvořili Ayn Randová v *Atlasově vzpouře* (1957, česky 2014) nebo Vlastimil Vondruška v *Kronice zániku Evropy* (2019) dementní panoptika zalidněná vlastními utkvělými představami a dvojníky.

Projekty filosofie a literatury nejsou nutné ani totožné, ani komplementární. Literatura, která vypráví příběhy, má ale kapacitu, jež teoretickému pojednání chybí. Myšlenkové experimenty, které současná filosofie hojně využívá, plodí zpravidla špatnou literaturu; a kdyby byly napsány tak, aby byly dobrou literaturou, mnohé z nich by už nemohly vyprávět týž „příběh“. Literatura má jistý základní závazek vůči skutečnosti, který je jiného druhu než závazky filosofie. Je nezapomená, že si filosofové můžou psát, co je napadne – jakkoli to někdy bezpochyby dělají.

Autor je filosof.

Etika provlhlých rukou

Mlčenlivý platonismus komisaře Maigreta

Téma zločinu s sebou nutně nese také otázky práva, bezpráví a spravedlnosti. Proto právě od detektivního vyprávění očekáváme transparentní zobrazení soudobých etických norem. Simenonův Maigret je však vůči jazyku morálky skeptický a vnímavý především k těm, jež žádné hodnocení nedokáže vystihnout.

JAN KOLÁŘ

K proslulému literárnímu hrdinovi Georgera Simenona se tradičně váže několik emblémů. Trochu těžkopádná hrmotná silueta, uhasínající dýmka, pomalé kroky, melancholická konzumace alkoholu, mlčení. A také poněkud zkratkovitý obraz vládcce Zlatnického nábreží, který budí důvěru proto, že dokáže „pochopit věci, které policie a soudci většinou nechápou“. Maigret odmítá soudit a „v některých případech se mu dokonce stane, že přimhouří oko“. Ale spoň tak jej charakterizuje v románu *Muž, který okradl Maigreta* (1967, česky 1986) mladík, který se k pařížskému komisaři obrací v naději, že u něj nalezne shovívavou lítost. Ale i on sám okamžitě dodává: „Nevím, jestli se podobáte obrazu, který si o vás lidé vytvořili.“

Svět jako děšť a lepenka

I ve špatných obrazech bývají některé rysy vystiženy správně. Maigreta nepochybně zajímají okolnosti, osudy a motivace pachatelů, obětí či pozůstalých víc než abstraktní definice skutkových podstat a sverpé lpění na literě zákona, na předepsaných sankcích a společností vynucované potřebě odplaty. V Simenonových textech však jen máloco napovídá, že by jej k tomu vedla všeobjímající lítost nebo tušení vyšší spravedlnosti. Úsečné dialogy bez uvozovacích vět připomínají zaprotokolovaná hlášení, a ne psychologizující portréty; neschopnost nebo nemožnost vcítit se do situace lidí zapletených do zločinu jako by naznačovaly i jejich popisy – charakteristiky beze stopy naděje překračující hranice přirozených kategorií. Tváře v nich splývají s anorganickým světem, vrásky a jizvy se zářezy v krajině, vzpomínky s křečmi v žaludku. Veškeré situace v Maigretově světě připomínají lehce surreálné konstelace více či méně zaprášené veteše: „Pracovna byla prostorná, pohodlná. Každý kus nábytku, každý předmět byl krásný sám o sobě. I stařec na zemi s temenem bezmála utrženým si v tomto rámci uchoval jistou vznešenost.“ Zdráhá-li se Simenonův komisař rozhodovat o vině a trestu, nestojí za tím nějaká mimořádná citlivost, ale střízlivé poznání, že ve skutečnosti sestavené ze vzájemně rovnocenných (tj. lhostejných, bez rozdílu nahodilých a vzájemně zaměnitelných) faktů se při vynášení soudů prostě není oč opřít.

Maigret sám sebe opakovaně líčí jako člověka, který se neustále ztrácí a topí („jako by se pohyboval v chomáčích vaty“) uprostřed neskutečných kulis: „Dělalo to dojem, jako by podlaha, po níž člověk šel, nebyla pevná, jako by se zdi přibližovaly nebo ustupovaly jak ve filmovém ateliéru, jako by komoda, gauč, stůl a židle nebyly opravdové, ale z lepenky.“ Jedinou nepopíratelnou jistotu představuje v tomto světě „děšť, co venku nepřestává padat“, a lidé jsou v něm bez výjimky „černí a lesklí a kráčeji v předklonu“. Vychází-li v něm Maigret vstříc i těm, kdo se z hlediska

zákona provinili, spíš než o gesto všeobjímajícího pochopení jde o bezděčný reflex člověka, který v pádu natahuje ruce k podobně klopýtajícím siluetám ve snaze se jich zachytit.

Čichové, chuťové a taktilní vjemy

Představa skutečnosti coby na první pohled pevných, ale v jádru iluzorních schémat, jež dříve či později rozmočí z nebe crčící voda, prostupuje i zápletkami maigretovských novel. Banální, ubohé a smutné zločiny, které komisař vyšetřuje, páchají bez rozdílu lidé, jejichž existenci vymezují břemena a kontury sociálních rolí, u nichž pramálo záleží na tom, zda jim je někdo vnutil, zdědili je nebo si je vysnili; podstatné je pouze to, že se teď do jednoho dusí tím, že těmto rolím neumějí dostát, případně odumírají zaživa právě proto, že do nich úspěšně vrostli. Násilí není u Simenona démonické, ale zoufalé. Většinou připomíná jen náhodné a obvykle i neadresné výlevy ztišeného křiku a hysterie, které se derou ven prasklinami všedních konvencí, vyprázdněných promluv a hygienických rituálů. Logicky proto nepůsobí ani nijak děsivě – v chladné struktuře Sime-

ctnosti (1981, česky 2004). I v ní se její autor snaží odhalovat selhání morálního jazyka, který podle něj v současnosti připomíná jen úlomky někdejšího pojmového systému, jež však „postrádají souvislosti, od nichž odvozují svůj význam“. Podle MacIntyre sice i nadále „užíváme mnoho klíčových výrazů morálky“, ale ztratili jsme (kvůli tomu, že se v průběhu dvou předchozích staletí rozpadla síť institucí, sdílených přesvědčení a všeobecně akceptovaných úkonů, v jejichž rámci se užívaly původně) „jak teoretické, tak praktické porozumění tomu, co vlastně morálka je“. Simenonova skepse vůči jazyku morálky je však radikálnější než MacIntyreova nostalgie po světě, v němž lidem dávaly jejich životy smysl. Žádné vzývání tradice ji nezažehná. Problém nespočívá v tom, že se z morálních termínů vydrolil obsah, ale v tom, že tradiční morální slovník z lidí dělá jen „zpoila mrtvé herce“; proto jej nemá cenu křísit, ale zavrhnout a nahradit nevýslovnou etikou dotyků a sdíleného tepla. Zamlklý imperativ Maigretovy Paříže spočívá v úsilí přiblížit se komukoli, kdo se snaží zůstat člověkem, a v ochotě nechat ostatní, aby se přiblížili nám.

René Magritte: Vrah v ohrožení, 1927

nonových textů představují jedny z mála projevů života.

V Maigretových případech by se fráze „odhalit pachatele“ měla číst doslova. Víc než o jalové rozklíčování zřetězených stop v nich totiž jde o to, proniknout pod krustu, kterou vytvořily. Platonik Simenon jako by ve svých lakonických, přerývaných odstavcích opakovaně vysílal svého policejního Sókrata proti bariéře slov, slibů a předpisů, jež všechno vysušují v šed dvourozměrných stínů, aby na světlo vynesl nevypověditelné bytosti, jejichž životy prosvítají za roletou vět. Není divu, že v Maigretových příbězích získávají tolik prostoru na úkor slov pachy, chuťové a taktilní vjemy: nelze-li lidské osudy, podobně jako platonické ideje, vměstnat do úzkých šuplat přehledných pojmových kategorií, bylo by absurdní snažit se je vysvětlit. Nedá-li se však o nich mluvit, o to víc je třeba pokoušet se je zahlédnout a mlčky s nimi sdílet čas a prostor.

Zrození morálky z ducha četby

Maigretova nedůvěra k vynášeným soudům v lecčems připomíná argumentaci slavné knihy Alasdaira MacIntyre *Ztráta*

SLOUPKY
PSANÉ
NA VODU

Nikdo o tom nebude vědět

PETR BORKOVEC

Ke konci knížky Astrid Lindgrenové Kalle Blomkvist zasahuje opouštějí Kalle, Anders a Eva-Lotta ostrov, na kterém předtím prožili mnoho nebezpečných dobrodružství. Příběh končí, napětí povolilo, hrdinové nasedají do loďky, odrážejí a naposledy se ohlížejí. Zapeklité místo – kde jim ještě včera šlo o život, kde se střílelo a tekla krev – mění tvář. Astrid Lindgrenová píše: „Vysoko nad vrcholky jedlí plují na bílých křídlech rackové. Občas se některý bleskurychle ponoří do vody a zase se objeví s oklejí v zobáku. Malý konipásek stále svědomitě poskakuje mezi hromádkami vřesu a červení mravenci tam stále ještě lezou po kameni. A takhle to snad bude pokračovat dnes, zítra a po všechny dny, až do konce léta. Nikdo však o tom nebude vědět, protože tam nikdo nebude.“

Odjakživa mě ten odstavec strašně dojmá a knihu, která ještě pokračuje, dočítám roztržitě. Právě tady se vždycky rozdvíjím. Jedna moje část – nebo jak to říct – putuje s Kallem a jeho přáteli na pevninu, druhá zůstává na ostrově. S racky, konipasem ve vřesu a červenými mravenci. Na ostrově, jež opouštějí vzrušující příběhy, jejich zápletky a rozuzlení. Na ostrově, který nadobro opustily postavy se vším, co nosily v hlavě a v srdci. Loďka s hrdiny mi mizí z dohledu a já se zblízka dívám, jak se voda proplétá pobřežními skalisky, paprsky v ní míchají narudlé a fialové odstíny, jejichž zvětšené odrazy plápolají o něco výš na strmých stráních. S rackem nad hlavou se vracím po pobřežních kamenech do těch vřesových strání.

Vím o jedlích, raccích a červených mravencích, o kterých nikdo jiný neví, protože tu nikdo není a nebude – ale já tu jsem a budu! Spolu s nimi. Máme tajemství. Svědomitý konipas zrovna přifrčel opodál!

Už když jsem byl ve věku Kalleho Blomkvista, mě ale na ostrově, po němž jsem se o samotě procházel, něco rušilo – netušil jsem co. Nevydržel jsem tam dlouho. Brzy jsem se začal nudit. Trochu pomáhalo, když jsem si celý příběh spletl po svém a představoval si, že Kalle z nějakého důvodu neodpluje a na ostrově prožívá nové příběhy. A já s ním. Anebo jako on.

Ale koneckonců ani to nestačilo.

Až mnohem později jsem si všiml, že mě na ostrově ruší moje vlastní přítomnost. Že je třeba se proměnit. V červeného mravence, ten kámen, vřes, plápolající odraz. Nebýt na ostrově ani sám sebou, ani Kallem. Nebýt. Jen tehdy všednost ostrovního dne začne hrát podivuhodnými barvami a vztahy, pouze tehdy se ukáže, jak vypadá a co se děje, když svět je beze mě. Rozkvete, co rozkvést nemůže! Dokážu vzpomínat na to, co jsem neprožil. Pocítím takovou účast, s jakou se lidský život obvykle miji.

Ta scéna – zdá se mi dnes – by se mohla odehrát taky takhle: „Kalle a Anders už čekali v pramici. Eva-Lotta k nim slézala po balvanech, pokrytých černými zplihlými listy vodní trávy a mechem. Když došlápla na poslední kámen, ze kterého vyčnívalo pouze smaragdové čelo, odrazila se a zlehka vskočila mezi posádku – tak obratně, že pramice se ani nepohnula. Kalle mlčky ponořil veslo do vody a loďka vyrazila. Vysoko nad vrcholky jedlí pluli na bílých křídlech rackové. Občas se některý bleskurychle ponořil do vody...“

To totiž vůbec nebyla Eva-Lotta, kdo zlehka a tak obratně, že se loď ani nezakymácela, skočil. Vždyť to ani není možné. Byl to stín Evy-Lotty, soubor narudlých a fialových záblesků a odstínů, který sama stvořila jenom proto, aby své chlapecké přátele nevylekala. Sama Eva-Lotta už nikdy na pevninu neodplula. Zůstala na ostrově. Navždycky.

A já s ní.

Ten ostrov je důležitější než konec příběhu, který se odehraje na pevnině. Než celý příběh, než všechny příběhy.

A definice básně by mohla znít: Každý o tom bude vědět, protože tam nikdo nebude.

Coby teze v teoretickém pojednání by taková výzva nepochybně působila trapně (nehledě na to, že by popírala sebe samu). V rámci literatury, která se nepokouší zredukovat ideje na pojmy, předměty na schémata a jednání na vzorce, ji však lze předvést – ostatně málokde lze obcovat s cizími, nevypověditelnými bytostmi tak intenzivně jako při tichém čtení knih. Ví to i Simenon – někdy se zdá, jako by rozpaky pařížského policisty lidi soudit (a pohrbit tak pravdu jejich života do truhly juristických kategorií) vyvažovala naděje belgického spisovatele, že čtení o nich může i tak směšným a pomíjivým bytostem, jako jsou lidé, vrátit důstojnost. Ne náhodou změní v románu *Maigret má strach* (1953, česky 1979) původně pohrdavý pohled sousedů na sebevraha balíček milostných dopisů nalezených u jeho mrtvolky: „Ti, kdo dopisy po přečtení vraceali, vypadali rozpačitě... Váhali teď obrátit se k posteli, a pokud pohlédli na ležící tělo, činili tak plaše, jako by se za to omlouvali. Tak jak byl, bez brýlí, s uvolněnou a jasnou tvář, zdál se Alain Vernoux o deset let mladší než zaživa.“

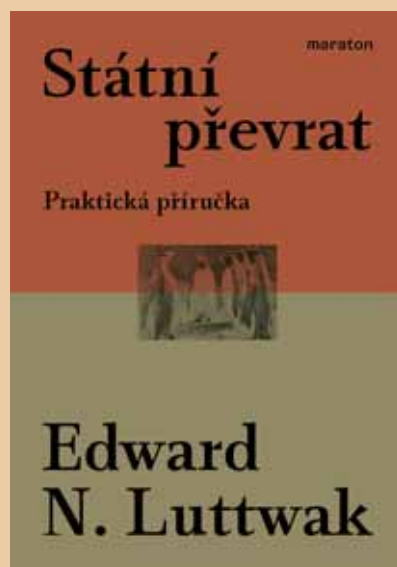
Autor je filmový publicista.

Dějiny, politika a život

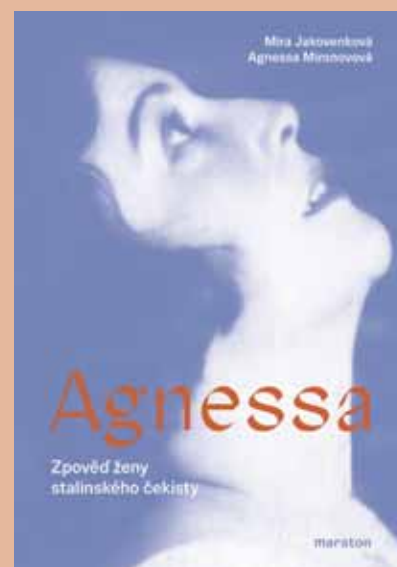
Kniha je vzorem politického životopisu pro široké publikum: historická přesnost se vyváženě spojuje s beletristickou živostí, aniž se autor uchyluje k psychologickým spekulacím nebo kategorickým soudům. Sebestyen není Leninovým apologetou, má však k jeho osobnosti dostatek respektu na to, aby výsledkem nebyl černobílý plakát. Plastický a velice čtivě napsaný portrét zachycuje nejenom Leninovu životní pout' a osobnost, jeho lidsky lepší i stinné stránky, ale v kontextu také ruské dějiny – především postupný, ale hluboký rozklad carského režimu, bolševickou revoluci, občanskou válku a rudý i bílý teror. Vychází s doslovem Igora Lukeše.

maraton

Autor působil jako bezpečnostní poradce vlády a armády USA a radil i jiným vládám a institucím. Jeho kniha, která se řadí mezi klasické učebnice politologie a byla přeložena do 25 jazyků, analyzuje převraty ve 20. století i v současnosti a odkrývá vojenské, sociální i kulturní podmínky, které pokusy o státní převrat umožňují. Luttwak v ní mj. uvažuje i o zranitelnosti těch nejstabilnějších demokracií Západu v období krize či nestability. Zároveň přináší důležité úvahy a fakta o povaze a budování politické moci. Pro české vydání autor napsal nové úvodní slovo, v němž vzpomíná na vpád okupačních vojsk v roce 1968, který v Praze na vlastní oči sledoval.

m

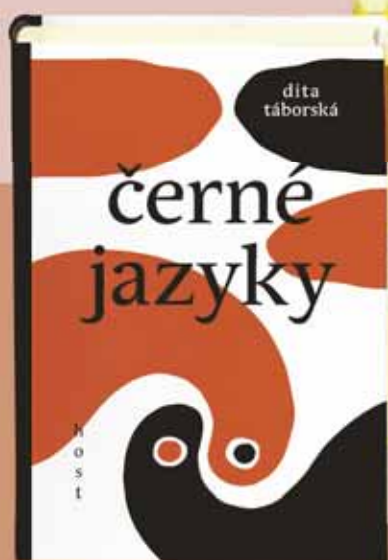

Vzpomínky Agnessy Mironovové (1903–1982), manželky vysokého důstojníka NKVD, mj. poprvé otevírají dveře do salonů Stalinyvých katů během čistek ve třicátých a čtyřicátých letech. Díky strmé kariéře svého muže se dostala na samý vrchol stalinské společenské smetánky, ale po jeho popravě sama musela bojovat o život v gulagu. S krajní upřímností líčí život v přepychu v době, kdy na hladomor a v lágrech umíraly miliony lidí. Její vzpomínky zprostředkovávají mnohem více než jakýkoliv archivní dokument: každodenní život, lidské charaktery a mytologii období, které se stalo nejstrašnějším a nejkrvavějším v moderních ruských dějinách.

emaraton.cz

Pestré literární zážitky

HOST

Dita Táborská Černé jazyky

Tchajwanec Bao se snaží mít celý život pevně v rukou. Má skvělou kariéru, děti s prestižními školami, a dokonce se zdá, že jej netíží ani nefunkční vztah s bývalou manželkou Sedrikou. Na Tchaj-wanu jde přece o to, aby člověk neztratil tvář – ať se děje cokoli.

349 Kč Česká beletrie

Sofía Segovia Šepot včel

Malého Simonopia objevili znetvořeného pod příkryvkou včel. Velkostatkáři Moralesovi ho přijmou do rodiny, ale chlapec i dál musí čelit mnohemu. Strachu, tajemnému nepříteli a hrozbám války – španělské chřipce a sporům mezi těmi, kdo chtějí půdu, a těmi, kteří pro záchranu svého majetku udělají cokoli.

449 Kč Překladová beletrie

Abi Daré Holka se sílícím hlasem

Čtrnáctiletou Adunni její otec prodá – dívka se stane třetí manželkou taxikáře, který už se nemůže dočkat, až mu porodí syna. Adunni uteče do města v naději na lepší život. Je odhodlaná bojovat za své sny a ozývat se všemi možnými způsoby – šepem, písní, lámanou angličtinou –, dokud ji někdo neuslyší.

399 Kč Překladová beletrie

Michal Vrba Zeptej se ďábla

František Horák měl přezdívku Rudej vztek. To bylo tehdy za minulého režimu, když se ještě všichni báli jeho vyšetřovacích metod. To bylo tehdy, když došlo k podivné sebevraždě... Ale to všechno je teď zapomenuto. Horák je duchodce, který žije v severočeském Ústí nad Labem a doufá, že ho už nikdo nepoznává.

359 Kč Česká beletrie

Vést život

Několik úvah o literatuře, identitě a jednání

K čemu je na světě literatura? Finská filosofka v návaznosti na Judith Butler ukazuje, že dobrá literární díla rozšiřují a tříbí naše představy o tom, co znamená vést život a jak by mohl vypadat – třeba i za hranicemi současného společenského uspořádání.

NORA HÄMÄLÄINEN

„Položím-li si otázku, jak nejlépe žít, jak vést dobrý život, opírám se nejen o představy o tom, co je dobré, ale i co znamená žít, co je to život. Musím mít jisté porozumění vlastnímu životu, abych se mohla ptát, jaký život vést, musím vidět svůj život jako něco, co mohu vést, nejen něco, co vede mě,“ napsala Judith Butler v textu *Můžeme vést dobře špatný život?* (2012; viz A2 č. 19/2013). Žijeme své životy ve společnostech, díky nimž máme jazyk, ideály, normy chování, pojetí toho, co je normální, co je dobré či dostatečně dobré, díky nimž věcem rozumíme a rozpoznáváme je. Podléháme politickému řádu, silám zvyku a různým formám expertizy zasahujícím do našich životů. Ne všechny životy stejně dobře odpovídají dnešním představám o tom, co to znamená vést život.

Judith Butler se ve výše citovaném textu zajímá hlavně o životy, nad nimiž, jak říká, „nelze truchlit“, které se ve veřejné sféře nepočítají, postradatelné životy, jejichž ztráty si nikdo ani nevšimne. Že nad nimi „nelze truchlit“, neznamená, že by tyto lidi nemohli oplakávat druzí, kteří sdílejí jejich situaci. Znamená to, že ochrana, kterou společnost těmto životům poskytuje, není pro lidi vedoucí tyto životy funkční. Může to být dítě, jež se živí sběrem odpadků někde ve slumu, černý americký teenager považovaný za lupiče a zastřešený příliš agilní domobranou, důchodkyně, která si nezavolá sanitku, protože nemá na účet za ošetření, prostitutka se zabaveným pasem odvezená do cizí země. Tyto životy jsou odsunuty za okraj toho, nad čím lze truchlit. Zpravidla nevyvolávají účinný soucit lépe situovaných lidí, nevytrhují je z jejich každodenních životů. Věnuje se jim krátká myšlenka a smutné pokrčení ramen, ale ty, pro něž je politická akce snazší, větší, nijak nemobilizují. Přitom v nich lze vidět životy, které se dají známými způsoby snadno zlepšit. Dítěti lze umožnit školní vzdělání, teenagera lze nechat na pokoji, důchodkyni lze dát adekvátní zdravotní pojištění, prostitutce pravidelnou práci se slušnou mzdou, aby nemusela riskovat s pochybnými lidmi daleko od domova. Přitáhnout k těmto životům pozornost, vtáhnout je do sféry toho, co si lze představit a nad čím lze truchlit – právě v tom může být literatura morálně relevantní a účinná. Podle filosofky Marthy Nussbaum i řady dalších autorů může imaginativní soucit, jež literární postavy probouzejí, postrčit lidi k tomu, aby začali požadovat stejná práva i pro své protějšky z reálného života.

Chybějící představy

Aby však takové postrčení bylo účinné, musí navazovat na existující či nově vznikající představy o tom, jaký může být život toho či onoho člověka. V uvedených případech se zdá snadné představit si, co daní lidé potřebují, aby se z jejich životů staly životy, jež sami *mohou vést* a které *nevedou je*. Škola, práce, zdravotní pojištění, svobodný pohyb v prostoru – to vše začleňuje lidi do struktur společnosti, čímž je jim zároveň dána možnost jednání, voleb, svobody a možností přispívat ke společnému dobru.

Představy o tom, jaký by život měl být, však nemáme vždy k dispozici. Nad některými životy nelze truchlit nikoli proto, že na nich druhým nezáleží, ale proto, že druhým chybí kulturní zdroje, aby dokázali pojmově uchopit daný život a to, co v něm může člověk zraňovat. Tyto případy jsou pro Judith Butler filosoficky nejzajímavější: nejde v nich o nedostatek zdrojů či soucitu, ale o nedostatek výstižných obrazů života, jež mohou lidé vést, a který jen nevede je.

Filantropové 19. století chtěli, aby děti z dělnické třídy měly lepší stravu a oblečení, aby byly čisté a gramotné, ale nejspíš si nepředstavovali, že ve velkém budou chodit na univerzitu a zaujímat významné veřejné funkce.

Soucit s lidmi, jimž jejich postižení bránilo pracovat, nevytvořil sám o sobě podmínky, v nichž si pak mnoho dříve vyloučených lidí mohlo najít povolání, zvolit si obor a díky technologiím a přístupu ke vzdělání v něm být přínosní. Pro lidi na LGBTQ+ spektru je přetrvávající překážkou nedostatek kulturně dostupných alternativních způsobů života, forem rodiny a genderových rolí. A mnozí z nás, kteří žijeme v konzumní společnosti, si jen stěží dokážou představit vlastní život ve společnosti, kde usilování o materiální pohodlí a výdělek už nemusí být možné kvůli udržitelnosti či hlubokým environmentálním zvratům.

Možnosti reprezentace

Kromě probouzení soucitu s lidmi vedoucími snadno představitelný, ale těžký život otevírá literatura nové možnosti žít život srozumí-

Per Gosche: Čekání na vlak, 2015 (CC BY 2.0)

telný a smysluplný. Literární narativy mohou zkoušet různé možnosti, zkoumat způsoby bytí, aniž by je prezentovaly jako vzory. Jedinečnost literárních postav, jejich situací a způsobů zobrazení v textu zpochybňuje staré nevyhnutelnosti a otevírá nové možnosti. Z některých postav se časem mohou stát vzory, životní formy, které si získávají uznání: *tohle jsem já, tohle jsou moje starosti*, či dokonce *takhle bych mohl žít*.

Klasická feministická díla jako *The Golden Notebook* (Zlatý zápisník, 1962) Doris Lessing nebo *Strach vzlétnout* (1973, česky 1994) Eriky Jong a queer klasiky jako *Na světě nejsou jen pomeranče* (1994, česky 1998) Jeanette Winterson jsou typickými příklady knih, díky nimž si lidé začali představovat životy i za hranicemi aktuálního uspořádání společnosti. Většina literárních kánonů obsahuje takové texty právě proto, že pomohly lidem představit si sebe samé či lidi kolem sebe jinak.

Britská filosofka Eileen John poznamenala: „Záleží nám na tom, jaké možnosti reprezentace jsou dostupné, a někdy je potřeba tyto možnosti vytříbit a rozšířit, případně smrštit. Díky tomuto neustále přítomnému zájmu jsou literární díla a jejich postavy relevantní.“

A proč „nám“ tedy na těchto možnostech tak záleží? Proč potřebujeme reflektovat sebe samy i druhé narativní a obrazovou formou? Jedna z odpovědí na tyto otázky má co do činění s morálním jednáním. Možnosti reprezentace souvisejí s možnostmi společenského uznání a ty zase souvisejí s tím, co můžeme *dělat*. Jednáme v interakci s druhými. V minimálním smyslu slova jsou všechny vědomé lidské bytosti od útlého dětství jednající. V jakémkoli podstatnějším smyslu však jednání vyžaduje jistou představu já, schopnost formulovat cíle, nést zodpovědnost, udávat

důvody, hodnotit, vysvětlovat sebe sama. To, *kdo jsme*, hraje důležitou roli v utváření toho, co si myslíme, že můžeme a máme dělat.

Popsat sebe sama

Nedostatek společenského uznání a vzorů pro identifikaci sebe samých nezabavuje lidi morálního jednání, ale vážným způsobem je narušuje. Závislý na heroinu může být neschopen přestat s drogou proto, že nevidí, jaký by vůbec mohl být život zotaveného závislého. Možná nemá dostatečnou podporu, protože lidé kolem trpí stejně omezenou představivostí. Dítě, o které nikdy nikdo řádně nepečoval, možná nedokáže vidět sebe samo jako pečujícího a může tento nedostatek péče přenést i na vlastní děti. Člověk, jehož sexualita z něj v očích komunity činí „zrůdu“, nemusí mít potřebné zdroje, aby si pro sebe představil odlišnou roli v jakékoli

komunitě, a rezignuje na veřejnou angažovanost i intimní vztahy. Někdo, kdo svou představu vlastní hodnoty odvozuje od profesní kariéry, může být vážně eticky dezorientován, když je jeho kariéra ohrožena, ať už konkurencí v oboru nebo sociální proměnou, v níž jeho obor zastarává.

Literatura rozšiřuje naše možnosti reprezentace osob, jednání a situací, a tak činí nové formy pozitivního jednání myslitelnými a dostupnými v žitých situacích. Tato funkce literatury by nicméně neměla být chápána jako „nalézání svého skutečného já“ nebo fixování stabilní „identity“ pro sebe samého nebo druhé. Fixní identita nás může činit eticky nezpůsobilými stejně jako absence identity, protože naše podmínky se proměňují, stárneme, přicházejí noví lidé a zpochybňují naše těžce vybojované jistoty.

Možnosti reprezentace, jež nám literatura nabízí, nejsou koherentními vzory ideálního života, jež máme kopírovat, ale zdroji pro společné vyjednávání o podobě našeho sdíleného života, v němž se sami měníme, jsme nekonzistentní a neúplní. Jak poznamenává Butler v knize *Giving an Account of Oneself* (Popsat sebe sama, 2003): „Díky schopnosti přisvědčit tomu, co je nahodilé a nekoherentní na nás samých, můžeme být schopni přisvědčit i druhým, kteří mohou, ale také nemusejí ‚zrcadlit‘ naše vlastní založení.“

Morálně didaktická, normativně rámovaná narativní literatura bude mít pravděpodobně mnohem menší etické využití než normativně obezřetná průzkumnická díla, jež se nám snaží postavit před oči komplexitu našich situovaných životů.

Autorka je filosofka.

Z angličtiny přeložil **Ondřej Beran**.

Prach jsi a v zeleň se obrátíš

Artušovská legenda podle Davida Loweryho

Filmových adaptací artušovských příběhů je spousta, ale jen málo povedených. Zelený rytíř Davida Loweryho je stylově fascinující antitezí akčního dobrodružství. Místo oslavy rytířských ctností se režisér soustředil na ohledávání slabostí hlavního hrdiny.

JARMILA KŘENKOVÁ

Kameraman Andrew Droz Palermo dokáže minimalistickými postupy znázornit změněný tok času. Foto A24

Artušovský cyklus není uceleným mýtem, ale souborem příběhů, jež se vyvíjely v čase. Původně velšská mytologie je základem státo-tvorného mýtu britského impéria, zároveň se ale artušovské příběhy rozšířily do celé Evropy a staly se oslavou rytířských ctností. Každá společnost si je interpretovala po svém a dnes jsou klíčovou součástí světové popkultury. Jedním z nejznámějších příběhů tohoto cyklu je *Sir Gawain a Zelený rytíř*, v němž se prolíná pohanská mytologie s křesťanskou symbolikou. Zelený rytíř v různých variacích svého příběhu vystupuje jako válečník v zelené zbroji, ale též jako skutečný zelený muž, manifestace přírodních sil.

Už J. R. R. Tolkien jej považoval za nejobtížnější uchopitelnou postavu artušovského cyklu, v němž má jinak každý jasně danou úlohu i pozici v hierarchii vztahů. Může vystupovat coby tvořivá síla, která testuje odvahu a charakter rytířů, i démon, jenž je vyzývá na souboj. Loweryho *Zelený rytíř* je mytická bytost, která klade na své vyzývatele tíhu poznání vlastní smrtelnosti. O Vánocích vyzve rytíře kulatého stolu k jednoduché hře. Přijme jakoukoli ránu, pokud ten, kdo ji zasadil, strpí do roka a do dne tu samou na oplátku. Synovec krále Artuše sir Gawain mu po krátkém přemýšlení setne hlavu, Zelený rytíř ovšem neumírá. Vrací se do své Zelené kaple, kde jej obrůstá trní a mech, a trpělivě očekává Gawainův příchod. Mladý muž známý nikoli svými ctnostmi, ale především sklonem podléhat světským radovánkám se mezitím oddává rychle nabyté slávě a záměrně vytěsňuje důsledky svého unáhleného činu.

Na rozcestí času

Když se konečně vydává splnit svůj úkol, nečeká jej pevný itinerář zkoušek. Namísto toho podstupuje meditativní výpravu do míst, kde se prolíná realita raně středověkého křesťanství s pohanskou magií a přírodními cykly. Ostatně ani Gawainův pohyb není lineárním směřováním k jasnému cíli, ale kroužením v časoprostoru mezi tím, co je, a tím, co by být mohlo. Kameraman Andrew Droz Palermo dokáže minimalistickými postupy znázornit změněný tok času. Poté, co téměř na dohled od hradeb Kamelotu padne Gawain do rukou lapků, kteří jej spoutaného zanechají napospas osudu, kamera se odpoutá od jeho těla a volně se pohybuje tam a zpět. V jediném hladkém záběru obkrouží lesní mýtinu, kde v proudech světla víří mezi stromy listí a prach. Když se obraz ustálí na Gawainově vybělené kostře a vzápětí absolvujeme tentýž

pohyb zpět, proniká do zvuků lesa a ptačího zpěvu zlověstné skřípění, vrzání a klepání. Přítomnost tu koexistuje s budoucností, jako by svět byl unavený stroj času se zrezivělou mechanikou, který těžkopádně přepíná své nastavení.

Gawain putuje rozlehlým a neprobádaným vesmírem, který je protkaný nekonečnými možnostmi. Nevstupuje tak do reálného prostoru, ale spíš navštěvuje mikrosvět rytířských topoi s vlastními pravidly a uspořádáním. Fungují jako ozvěny událostí, které přichází svou přítomností oživuje. Z mlhy a deště, kdy není vidět na krok, se třeba náhle vynoří hrad. Obývají jej Pán a Paní, která vypadá úplně stejně jako Gawainova milénka, již zanechal na Kamelotu. V jídelně, kde s nimi sedí záhadná stařena se zavázanýma očima, vítají svého hosta slovy „dnes tu jsme a zítra nebudeme“. Život v jejich sídle evokuje hororovou smyčku, která se spouští Gawainovým příchodem a po jeho odchodu se resetuje do výchozího nastavení, aby přijala dalšího návštěvníka.

Mračna, bláto a déšť

Gawainův pobyt se pak řídí snovou logikou, v níž není zřejmé, zda mu jsou hostitelé nápomocní v naplňování jeho poslání, anebo se naopak stává obětí jejich bizarních her. V nich jako by účinkovaly všechny podivné objekty, jež se v sídle nacházejí; od portrétů, které Paní tvoří alchymickým působením nejrůznějších emulzí a světla, až po tapiserie, na nichž se stírá rozdíl mezi lovci a kořistí. Podobné kuriozity se ovšem nevyskytují pouze v hradních kabinetech, ale prostupují celý Gawainův svět. Lowery přetváří klasickou středověkou látku osobitou tvůrčí vizí, podobně jako to udělal třeba Ari Aster se švédským folklorem ve filmu *Slunovrat* (Midsommar, 2019).

Její součástí je rovněž způsob dívání se na nehostinnou krajinu, přes níž se valí mračna, bláto a déšť. Vlhkost, která se vpíjí do země, přibýtků i oděvů, je přímo hmatatelná. Lowery šetří prvoplánovými obrazy rozlehlých scenerií, jimiž se prohání vítr. Raději se soustředí na Gawainův bezradný výraz vyjeveného trumbery. Přírodu a její rytmy zachycuje v tlumeném polosvětle; nebe a zemi sjednocují všudypřítomné tóny zeleně od smaragdové syté po hnědobný pel. Umocňuje tím atmosféru světa na pomezí reality a magie, jehož perspektiva se může kdykoli vychýlit nečekaným směrem, a to, co bylo nahoře, se hned v příštím okamžiku ocitá dole.

Gawainův zelený úděl

Kostýmní výtvarnice Malgosia Turzanska (*Stranger Things*, od roku 2016, *Nikdys nebyl*, *You Were Never Really Here*, 2017) pro film navrhla šaty i artefakty, do nichž zdařile promítla zmíněnou vykloubenost z časoprostorových souřadnic. Její kostýmy jsou pozoruhodným spojením znalosti historie odívání i současných trendů a technologií. Preferuje dřevo nebo kov a veškerou kůži nahradila rostlinnými materiály. Tělo Zeleného rytíře působí, jako by bylo prorostlé kůrou. Král Artuš a královna Guinevra nosí subtilní zlaté koruny připomínající svatozář ze středověkých ikon, zatímco extravagantní róba, kterou obléká Paní, patří spíš na hollywoodskou premiéru než do hradu ztraceného kdesi na blatech. Guinevriny šaty jsou zase posité drobnými kovovými ozdobami, které znázorňují rostliny, zvířata i lidi a jsou inspirovány zástavami, jež dostávali panovníci od svých poddaných coby výraz vděku a zbožštění.

Lowery není příznivcem snadných řešení a nespolehá se na jednoduché volby. Prokázal to už svým ceněným filmem *Přízrak* (*A Ghost Story*, 2017), v němž Casey Affleck ztvárnil ducha, který přihlíží, jak jeho blízcí opouštějí místo, k němuž je sám navždy připoután, a jak se toto místo proměňuje v čase. V *Zeleném rytíři* zase Lowery dokonale vytěžil skutečnost, že jen málokterý artušovský příběh je tolik otevřený aktualizacím. Přestože se odehrává v souřadnicích fantaskního světa odříznutého od historických souvislostí, tím, jak tematizuje proměnlivost a pomíjivost věcí, vypovídá cosi univerzálního o naší stávající existenci.

Stejně jako hrdina *Přízraku* se i Gawain konfrontuje nejen se svou konečností, ale především se strachem z toho, že bude zapomenut. Od chvíle, kdy Zelený rytíř opustil Kamelot, jej pronásleduje otázka, zda je lepší skončit bez hlavy, anebo bez osobní integrity. Jeho výprava za odpovědí není heroickým vzepětím těla a ducha, ale unikátní přehlídkou selhání a slabostí, na jejímž konci se rytířská čest i světská sláva vyjevují jako prázdné a bezcenné nádoby. Jedinou jistotou tváří v tvář smrti pro něj totiž zůstává zjištění, že v životě nakonec nejde o nic jiného než o schopnost obstát sám před sebou.

Autorka je filmová publicistka.

Zelený rytíř (The Green Knight). USA, Kanada 2021, 130 minut. Režie, scénář a střih David Lowery, kamera Andrew Droz Palermo, hudba Daniel Hart, hraji Dev Patel, Alicia Vikanderová, Joel Edgerton, Sarita Choudhuryová, Sean Harris ad. Premiéra v ČR 16. 9. 2021.

Žižkovská noc

GIANT SWAN
DUMA
NIVVA
STURLE DAGSLAND
ALYONA ALYONA
B4
PINKBUS
URSULA SEREGHY
GLEB
a další

neznáme hranice

28.–30. října 2021

zizkovskanoc.net

Revoluční mraveněčníci

Black Midi a jejich pořouchlá kavalkáda

V tvorbě londýnské experimentálně rockové formace Black Midi se potkává jazzcore s Oasis, Scott Walker s metalovými riffy, Marlene Dietrich se Slepčím úletem, komedie s dramatem. Album *Cavalcade* je přehlídkou lehce surreálního humoru, který je možná ironický, ale především radostný. Tato skupina si chce hrát se svými posluchači.

FRANTIŠEK FORMÁNEK

Pojem kavalkáda je ve slovníku cizích slov definován jako slavnostní jezdecký průvod a asociuje mi dojem pompéznosti, lehké teatrálnosti, ale také všeobecného veselí a vzrušení z výjimečného momentu, který přerůstá jednotlivce a zároveň všechny přítomné spojuje. Londýnští experimentátoři Black Midi se na svém druhém albu nazvaném *Cavalcade* vydávají na velkolepou výpravu lemovanou fiktivními i reálnými velikány. V jednotlivých písních se objeví například vůdce kultu John L, hudební skladatel Markus nebo okouzující filmová hvězda Marlene Dietrich, která skrývá vražedné tajemství. Skrze jejich smyšlené i skutečné osudy vyprávějí Black Midi především o bolesti, úpadku a prohře. Ačkoli se ale taková témata pojí spíše se skličujícími, depresivními příběhy, kapela se s nimi vyrovnává s notnou dávkou absurdního, až podvratného humoru, který albu dává další rozměr.

Oasis a Marlene Dietrich

Humor je podstatnou součástí DNA skupiny – prostupuje její prezentací v médiích i hudební tvorbou, a to jak na oficiálních nahrávkách, tak na obskurních releasech pro zasvěcené. To, že se neberou příliš vážně, ukázali Black Midi už na debutovém albu *Schlagenheim* (2019), především v singlu bmbmbm. Avantgardní skladba, ovlivněná zejména postpunkem a no wave, je záznamem manického vyprávění frontmana Geordieho Greepa o tajemné ženě s „velkolepým záměrem“. Humorné vyznění písně kapela ještě umocňuje při živém provedení – například během vystoupení na Pitchfork Music Festivalu v Chicagu kytarista Greep během dramatické mezihry cituje riff z písně Champagne Supernova od Oasis. Tato koncertní momentka na okamžik rozbíjí napjatou atmosféru nečekaným motivem, než se Black Midi naplno vrhnou do divokého běsnění.

Album *Cavalcade* je podobných zvrátů plné: úvodní frenetická progjazzová smršť John L náhle utichá, aby ji vystřídala poklidná a pro-cítěná balada Marlene Dietrich, která svou atmosférou připomene raného Scotta Walkera, ale také Stereolab. Podobně předposlední zběsilý track Hogwash and Balderdash skončí nečekaně, uprostřed nejvypjatějšího okamžiku, a poté se ozve tklivá akustická kytara, která pomalu otevírá závěrečný desetiminutový opus *Ascending Forth*. Náhlé

zvraty ale přicházejí i v rámci jednotlivých písní: singl *Slow* nervózně osciluje mezi bouřlivým jazzcorem a postrockovou melancholií; skladba *Chondromalacia Patella* pro změnu kombinuje math rock s popem a končí poetickým heavymetalovým riffem. Představuji si rozjařené výrazy členů kapely, když se tenhle nápad během jamování vynořil.

Hlavně se nebrat moc vážně

Geordie Greep serveru *Vanity Fair* prozradil, že jedním z hlavních taháků prvního alba měl být humor; jenže spousta posluchačů to nepochopila a brala písně vážněji, než jak byly zamýšleny. Na novince tedy Black Midi značně přitvrdili a dotáhli své surreální vtípky do důsledku. Zářným příkladem je zmíněný track *Hogwash and Balderdash*, fantasmagorická píseň o strastech dvojice kuřecích mukulů, kteří uprchli z vězení. Výsledek se pohybuje někde mezi Scottem Walkerem, pořouchlými legráckami à la Primus a animovanou taškařicí *Slepčí úlet* (2000).

Výše naznačené překvapivé zvraty a kombinace jsou nejen důkazem hráčských a skladatelských schopností členů kapely, ale také projevem toho, že si skupina chce hrát s posluchači. Jde přitom spíše o přátelské pomrkávání a vtipné shození sebe samé než o zlomyslný výsměch. V online rozhovoru, který s Black Midi vedl youtuber Anthony Fantano alias The Needle Drop, Greep tvrdí, že ústřední motiv z písně John L je „hloupý, ale drsnáček“ a že jeho hlavním smyslem je „prostě pořádná sranda“. Podle Greepa je podstatou humoru radost. „A proto chceme, aby taková byla i naše hudba – radostná.“ K tomu hudebník dodává: „Komedie je o tom dát lidem dohromady, kdežto drama lidi odděluje. Je potřeba mít obojí.“ Skvělou ilustrací toho, že Black Midi komediální polohu nezanedbávají, je ostatně už samotný rozhovor; během něhož se členové skupiny s Fantanem předhánějí ve vtípcích a bubeník Morgan Simpson několikrát přebírá roli tázajícího a ptá se Fantana například na to, co si myslí o žánru go-go. Několikrát se Black Midi z ničeho nic odeberou ke svým nástrojům, aby si stříhli cove-ry od AC/DC a Led Zeppelin. Na závěr se vytratí i Fantano, načež se znovu vynoří se svou baskytarou a alespoň na dálku se přidá k divokému jamu. Geordie Greep, Cameron Picton a Morgan Simpson se rošťácky šklebí – dílo je dokonáno.

Svrhněte vůdce kultu

S Fantanem mají Black Midi do velké míry společnou specifickou fanouškovskou základnu, která se vyžívá v okaté trapných memech a trollingu. Koneckonců i samotní členové Black Midi, zejména pak Greep, rádi přilévají svým chováním a příspěvky na sociálních sítích olej do ohně. Příkladem může být energický diss na Eda Sheerana s vysamplovanou Britney Spears nebo prapodivná audiokniha *The Black Midi Anthology Vol. 1* (2020), na níž čtou členové skupiny do improvizovaného podkladu texty od Ernesta Hemingwaye nebo Edgara Allana Poea. Není divu, že se kolem kapely vytváří specifický svět, který přitahuje všemožné podivíny – prostředí, kterému Fantano s nadsázkou říká Greepův kult. Ve světě Black Midi je, podobně jako v jiných specifických fandomech či subkulturách, v pořádku zůstat „divný“, a dokonce se v tom vyžívat. Na instagramu tak nalezneme fanouškovský účet s názvem Lord Greep, věnovaný obskurním žertíkům, které docenit patrně jen ti nejkovanější příznivci kapely. Nahlédnutí do Subredditu Black Midi je jako průzkum králičí nory, která kromě poměrně vážných diskusí skrývá i takové poklady, jako je youtubeová kompilace všech pasáží z písní, v nichž Greep použil slovo mraveněčník. Prozatím jsme u čísla šest. Naposledy o mraveněčnicích padla zmínka v písni John L, kde tito savci představují zmanipulované následovníky kultu, kteří se rozhodnou svrhnout svého despotického vůdce. Humorný prvek zde funguje jako prostředek k vybudování dramatického celku, tedy k onomu spojení komedie a dramatu, o němž se Greep nadšeně zmiňoval v rozhovoru s Fantanem.

Black Midi na albu *Cavalcade* s obdivuhodnou lehkostí mísí epické prvky s absurdními úlety. Zejména pro milovníky montypythovského humoru jde v tomto ohledu přímo o svatý grál. Humor je nicméně jen jedním z dílků grandiózního dioramatu, které nám postupně odtajňuje další a další skrytá zákoutí. Mějte se ale na pozoru, milí posluchači a milé posluchačky, desku obestírá všeprostopupující aura kultu, jenž vás rychle vtáhne a jen tak nepustí. Hrozí pak celkem reálné riziko, že se nevědomky proměníte v Greepovy oddané mraveněčníky.

Autor je hudební publicista.

Black Midi: Cavalcade. Rough Trade Records 2021.

Black Midi kombinují depresivní příběhy s absurdním humorem. Grafika Anthrox Studio / Rough Trade Records

Jak se proměňují umělecké instituce

Feminismus se v posledních letech stal jedním z hlavních témat místní umělecké scény ve spojení s diskursem péče a nehierarchické institucionální praxe a s dalšími „eticky probuzenými“ tématy. Následující text otevírá diskusi nad podobami feministické praxe v uměleckém provozu, která bude pokračovat v dalších číslech A2.

DOMINIK FORMAN

Co vlastně dělá naše umělecké instituce tak odlišnými a sympatickými? Ilustrace Alexey Klyuykov

Umělecké instituce se proměnily. Řada lidí toužících po změně a kritizujících dřívější fungování vysokých uměleckých škol nebo uměleckého provozu získala v institucích funkce nebo se etablovala na umělecké scéně. Starší pedagogové a kurátoři byli vystřídáni mladými umělci, umělkyněmi a teoretiky, s nimiž se prosadil revoluční étos nové, anarcholiberální levice. Díky tomu se soubor „eticky probuzených“ (wokeness) témat jako feminismus, queer problematika, ekologická udržitelnost a dekolonizace stal dominantním diskursem, získal hegemonii. Běžně se uplatňují tzv. afirmativní akce a na rétorické úrovni se propagují nové formy institucionálního fungování, založené na péči za účelem odstranění strukturálního společenského útlaku. Zdálo by se, že bychom měli oslavovat. Zápas za lepší, spravedlivější svět vítězí a relikty toho starého budou v kulturních institucích jistě brzy odstraněny. Je ovšem situace doopravdy tak skvělá? Je třeba se zamyslet nad tím, jaké reálné důsledky tato proměna přináší, zda opravdu nastoluje spravedlnost a co se vlastně vůbec nezměnilo.

Personální obměna v uměleckých institucích spojená se změnou diskursu směrem k identitární politice představuje pseudoradikalizaci, jejíž pozice se velmi dobře integruje v současných mocenských ekonomických strukturách. Tento proces je v muzeích, galeriích, na univerzitách, uměleckém trhu či v projevech kariérně úspěšných umělkyň a umělců zcela patrný. S jeho projevy se ovšem můžeme čím dál častěji setkávat nejen ve veřejném, ale i v soukromém sektoru firem a nadnárodních korporací, kde nijak nepřekáží úsilí o maximalizaci zisku. Tekutý přístup postmoderní reflexivní volby je nahrazován esencialismem, pokud se to zrovna hodí v boji o mocenské pozice. Autorky manifestu

Feminismus pro 99 % (2019, česky 2020) Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser nebo filosofové jako Slavoj Žižek a Alain Badiou ve svých textech ukazují, že na úrovni logiky fungování současného kapitalistického řádu ve skutečnosti žádný rozpor mezi těmito zdánlivě protikladnými stanovisky neexistuje.

Selhání feminismu

Feminismus si z výše zmiňovaného hrozu „spravedlivých“ politik nezřídkla nárokuje vůdčí roli. Chtěl by být tím, co filosof Jacques Rancière nazývá *díl bez podílu*. Představuje sám sebe jako část, která reprezentuje celek všech utlačených identit, a snaží se vystupovat jako „obecná jedinečnost“ (*singulier universel*). Jen tak může špatně reprezentovaná část společnosti politizovat svoji bídnou situaci a tím narušit danou společenskou strukturu. Jejím rozdělením se stává zástupcem celku a požaduje novou artikulaci své partikulární pozice.

Feminismus si tak nárokuje být zástupcem univerzality a otevírat dimenzi skutečné, autentické politiky, která by byla schopna podkopat a rozložit daný společenský řád, v němž má každá identita přidělené své místo a který Rancière nazývá řádem *police*. Pojmy *politika* a *police* zde představují dva druhy logiky lidského spoluzití. Podle Rancière jsou většinou oba chybně spojovány do pojmu politika. Ve skutečnosti je pravá politická aktivita silou, která tyto druhy rozděluje. Policií zde nejsou myšleny pouze pořádkové orgány nebo státní aparát, ale celý soubor procesů, skrze něž dochází ke sdružování a souhlasu lidských kolektivů a uspořádávání moci, distribuce funkcí a míst, díky nimž fungují systémy legitimizace této distribuce. V západních společnostech vystupuje policejní řád jako prvek společenského dispozitivu,

ve kterém se propojuje řád medikální, řád služeb a řád kultury.

Dnes jsme ovšem svědky dvou fatálních selhání feminismu. Jednak se jeho politická dimenze hroutí do dimenze policejní s tím, jak jeho určité proudy ustanovují v uměleckých institucích svoji moc, jednak ultrapolitizací všeho – od osobních vztahů po institucionální – vyřazuje možnosti vzniku autentické politiky. Falešnost předstírané univerzality se v určitých projevech feminismu dá rozpoznat z hlediska toho, co Badiou nazývá *Pravda-událost*. Koncept *Pravdy-události* je jedním z autorových klíčových pojmů a představuje moment vzniku subjektu, který je zapojen do zápasu za její prosazení v řádu bytí. *Pravda-událost* může vzniknout ve čtyřech doménách (politika, věda, umění, láska) a její podmínkou je mimo jiné možnost zapojení každého na základě subjektivního ztotožnění. Nikoho nevylučuje a priori na základě jakýchkoli rysů.

Militantní esencialismus

Feministická aktivistka a bývalá členka skupiny Femen Marguerite Stern v loňském rozhovoru v A2 č. 21/2020 uvedla: „Nebojím se (...) mluvit o genocidě na ženách, která se děje na celé planetě a už po tisíce let. Feminismus je ovšem i bojem proti rasismu a homofobii, proti všem formám útlaku. Náš aktivismus ale musí zůstat jen mezi ženami – myslím, že muži mezi nás nepatří.“ Tato poloha feminismu vykazuje fundamentalistické rysy, přesto se s ní můžeme stále častěji setkávat v institucionální praxi. Jedná se o krajní typ konsekventní identitární politiky, která předem vylučuje určitou skupinu (muže na základě jejich „mužství“), čímž upírá části jednotlivců svobodnou možnost vlastní politické subjektivizace. Tak vyřazuje dimenzi autentické politiky – nemůže se stát *dílem bez podílu* a zastupovat obecné bezpráví.

O politice identity, pseudoradikalizaci a politické změně

Na příkladu výroků Marguerite Stern vidíme moment, kdy se badiouovská *Pravda-událost* zvládne popřít jako pseudoudálost boje za zájmy partikulární identity ve dvou po sobě jdoucích výrocích. Sternová předstírá obecnou jedinečnost („feminismus je bojem proti všem formám útlatu“) a končí barbarstvím („muži mezi nás nepatří“). Další výpovědi („Sama bych zavedla v barech oddělené místnosti jen pro ženy, kde by nemusely být vystaveny poznámkám mužů“; „vím, že to není uskutečnitelné, ale byla bych pro zavedení zákazu vycházení pro muže po desáté večer“) potvrzují Badiouovu teorii, že v případě politiky stojí identitářské rysy u základu determinace, která má podobu požadavku a chce nakonec vepsat do práva nebo do hrubé síly autoritářskou správu těchto rysů (národních, náboženských, sexuálních atd.). Možnost svobodně se vztáhnout k dané situaci, která není nikomu předem upřena, tu stojí v příkrém kontrastu s tím, jak se prosazuje politika identit, která a priori vylučuje určitou množinu na základě biologických rysů.

Fundamentalistický feminismus tak radikalizuje esencialistickou polohu, od které přebírá soubor „femininních“ hodnot na základě konkrétních biologických rysů – ty však chce ve společenském celku prosazovat militantně. Svou bojovnou pozici („my-ženy“) směřuje proti svým domnělým utlačovatelům – mužům, kteří mohou údajně za veškerá příkoří, jež se ženám odnepaměti dějí (viz například pojem *feminicida* – soustavná genocida páchaná muži na ženách od počátků vývoje lidské společnosti). Naturalizuje tak společensko-ekonomický antagonismus, který chápe jako pohlavní diferenci – muž je vinen prostým faktem, že je muž, nezávisle na tom, jak svoji situaci subjektivizuje. Fundamentalistický feminismus zároveň zakrývá ekonomické rozpory kapitalistického systému, například tím, že místo pojmu kapitalismus prosazuje pojem patriarchát.

Lze si jednoduše představit, že podobné radikalizace je schopna jakákoli identita. Vždy nalezneme stejný vzorec triády: reflexivní volba – esencialismus – fundamentalismus. Konsekventní identitární politiky totiž oscilují mezi abstraktním univerzálnem kapitálu (reflexivní volba) a lokálními perzekucemi (fundamentalismus). Nelze s nimi zacházet nevinně a s procesy pravdy, a tedy i s dimenzí autentické, univerzalistické politiky, se vylučují.

Jako protipól esencialistického nebo fundamentalistického feminismu lze uvést zmíněný manifest *Feminismus pro 99 %*. Ten přináší bojovně naladěné argumenty proti liberálnímu (korporátnímu, buržoaznímu) feminismu. Proti feministickému esencialismu prosazuje antagonismus vedený skrze samotnou identitu ženství. Akcentuje příčinu všech forem útlatu – nejen genderového, ale i rasistického, koloniálního a na rozdíl od liberálního feminismu však neopomíjí ani útlak třídní (ekonomický). Tuto příčinu nesvaluje falešně identitářsky na bílý patriarchát, ale analyticky na antagonистický ekonomický systém. Bílý muž není a priori nepřítel. Nepřítelem jsou nejbohatší elity a představitelé korporací, ať již jsou příslušníci kterékoli menšiny identity. Liberální feminismus podle autorek manifestu „představuje svět, v němž se na řízení útlatu v sociálním celku a vykořisťování v práci budou stejnou měrou podílet muži i ženy z vládnoucí třídy“, a „dělá skutečnému feminismu ostudu“.

Etické vykořisťování

Nižší třídy v „eticky probuzeném“ kapitalismu nadále trpí nespravedlností, kdežto bohatí a středně příjmoví příslušníci utlačovaných genderových a etnických menšin využívají výhod afirmativních akcí k sebeprosazení.

Třídní rozpor vede skrze identity samotné. Má se snad člověk radovat, pokud bude jeho práci vykořisťovat žena či nebinární bytost? Antikapalistický feminismus se snaží smazat staré rozpory mezi politikou identit a třídní politikou, a staví tak na stejnou úroveň útlak ekonomický s jinými formami útlatu, což je jeho největší chybou. Můžeme být sice vděční alespoň za to, že třídní útlak vůbec pojmenovává, na druhou stranu ale ustupuje liberální ideologii. Dokud nebude ekonomický útlak chápán jako hlavní, nadřazená forma, ze které vyvěrá veškerý další útlak, nelze vnímat nárok na spravedlivou společnost vůbec vážně.

Situace chudé matky-samoživitelky, jež řeší problém nízké mzdy, aby mohla zaplatit nájem, není srovnatelná se situací manažerky kulturní instituce, která bojuje proti diskriminaci způsobené generickým maskulinem. Nejde tu o stejnou kategorii útlatu. Ta první bojuje o přežití a riskuje propad do bezdomovectví, ta druhá využívá výhod plynoucích z bohatství servisní elity. Stavět na jednu rovinu umírání hladu, bezdomovectví nebo překerní pracovní podmínky s jazykovým „útlakem“ nebo nedostatečnou symbolickou reprezentací v institucích se jeví jako nepatřičnost dobře zajištěných liberálních tříd, která je na úrovni vzkazu Marie Antoinetty francouzskému hladovějícímu lidu: Ať jedí koláče! Požadavek liberálních feministek na reprezentaci poloviny populace ve vedoucích funkcích na základě pohlaví znamená podporu komunitárního soukmenovectví, které zastírá reálné ekonomické antagonismy a z něj těží především ty ženy, které již společenské, kulturní a ekonomické výhody mají. Antikapalistický feminismus také své snahy oprávněně napadá. Prožívají snad nyní žebráci nebo dělníci mužského pohlaví pocit adekvátní reprezentace, když společnosti vládnou muži-oligarchové?

Rozštěpení identity a logika kapitálu

Jak ukazují Žižek i Badiou, rozštěpení na esencialistickou *substanci* a lifestylovou *reflexivní volbu* je inherentní, je obsaženo v identitě samé. Na jedné straně zde máme nekonečně mnoho možností, jak sami sebe znovu a znovu definovat, aniž bychom museli respektovat biologické danosti (ráno mohu být mužem, odpoledne nebinární bytostí, večer ženou). Na straně druhé tu máme esencialistický, nebo dokonce fundamentalistický přístup založený na biologických, národnostních a kulturních determinantech (tzv. afirmativní akce, „femininní“ hodnoty, autentická neevropská kultura ad.). Z hlediska logiky kapitálu potom rozpor mezi esencialismem a reflexivní volbou neexistuje, neboť i výběr té či oné pozice může být zcela nahodilý dle okolností.

Toto rozštěpení je vyvoláno náporom postmoderního, globálně kapitalistického režimu a na hlubší rovině je falešné. Nepředvádí nám současná proměna neetických, machistických, patriarchálních institucí v pečující, feministické, genderově a etnicky vyvážené a ekologicky šetrné právě tuto falešnost? Na jedné straně slyšíme o snahách vytvořit tolerantní, nehierarchické prostředí „pro všechny“, současně ale vidíme vylučování a vytváření identitářských skupin na základě esencialistických rysů, když se jedná o výběrové řízení na pozici vedoucího ateliéru, ředitele galerie nebo umělecký „open call“, která jsou „kryta“ afirmativními akcemi, jež mají narovnávat systémový útlak jeho obětí. Obyčejný kariérní boj jedinců z vyšších tříd tak může být jednoduše veden pod egidou péče nebo afirmativních akcí. Identifikace s identitou oběti různého typu nespravedlnosti slouží jako neoliberální strategie, jak se zbavit konkurentů nevýkazujících patřičné rysy (biologické pohlaví

nebo barva kůže), jak vytvářet autocenzurní prostředí nebo strach zabraňující svobodným projevům kritického myšlení v institucích.

Péče místo politiky

Je zcela evidentní, že kapitalismus nemá problém do svých institucí implementovat výdobytky „spravedlivé“ politiky, protože hladkou cirkulaci kapitálu to nijak nenarušuje, naopak je tím podmíněna. Feministická malba, queer umění, nebinární móda, neevropská autentická kultura – toto nekonečné bujení množin a podmnožin, které nakonec stejně odkazují k pohlaví, rase či národu, jak říká Badiou, představují pouhé nekonečné vynořování subjektivních a teritoriálních identit. Tyto nové umělecké projevy si ostatně neosobují nic jiného než právo být vystaveny (ze stejného titulu jako ty ostatní) uniformním výsadám trhu. Plně tak potvrzují deleuzovský argument, že kapitalistická deteritorializace nutně vede k opětovné reteritorializaci.

Kapitalistická logika všeobecného ekvivalentu a identitární a kulturní logika komunit či menšin tvoří totiž propojený celek. Badiou ho nazývá pojmem *nominální kapitalistické zakrývání*. Příkladem takového kapitalistického zakrývání je „politika“ *péče*, která prostupuje „spravedlivou“ politikou identity a představuje zastřešující narativ uměleckých institucí. Je a priori vyděračská, neboť nepředpokládá žádný možný odpor. Ale právě proto je ze všech identitárních politik v kapitalistickém zakrývání nejzákeřnější. Jde o rafinovaný moment depolitizace. S péčí si v našich představách spojujeme nejvyšší míru etického jednání, ušlechtilost lidství, soucit a lásku. Funguje tedy perfektně jako hegemonní ideologický pojem. Chce snad někdo instituci, která by nebyla pečující?

Dogma, které se v pečující instituci prosazuje, tkví v heslu *osobní je politické*. Ilustruje situaci, v níž se teatrální ultrapolitizací všeho vyrazuje možnost rozevření dimenze opravdové politiky. Foucaultovské odhalování všudypřítomných mocenských vztahů a vyvozování patřičných opatření není v žádném případě politické samo o sobě. Naopak, pečující instituce tím, že se snaží zavádět opatření pro znevýhodněné skupiny a podskupiny různých utlačených identit, vytvářet etické komise k identifikaci viníků nebo usku-tečňovat afirmativní akce, působí jako policejní aparát, který předem vylučuje jakékoli autentické politické gesto, jež by mohlo být povýšeno na zástupce univerzality, a tak způsobuje depolitizaci. Je třeba souhlasit s Rancière v tom, že pokud pojem moci umožňuje z faktu, že „vše je policejní“, vyvodit závěr, že „vše je politické“, nemá to dobré důsledky, neboť je-li všechno politické, potom politické ve skutečnosti není nic. Má-li totiž něco být opravdu politické, je třeba, aby to vytvořilo podmínky k setkání „policejní“ a rovnostářské logiky, jež nemůže být nikdy ustanoveno předem. Pokud nám heslo *osobní je politické* sugeruje vědomí, že jednáme politicky v momentě, kdy nakupujeme, konzumujeme, vykonáváme potřebu, máme intimní kontakt s jinou osobou nebo vytváříme a prezentujeme umění s akcentem příslušnosti k utlačené identitě a tak dále, uspokojujeme naši touhu po političnu způsobem naprosto falešným, takže je předem zaručeno, že se nestaneme skutečnými politickými subjekty, které by pro policejní řád mohly znamenat reálné ohrožení. Heslo *osobní je politické* je heslem řádu *police*.

Prosazení diskursu péče jako dominantní institucionální ideologie nejenže zakrývá cirkulaci kapitálu. Ultrapolitizací všeho vytváří depolitizované instituce, zároveň ale v sobě obsahuje mocenský vztah. Sloveso *pečovat* je dvojvalenční. Pečování nutně předpokládá, že někdo pečuje o někoho. Pečování je

nerovný vztah mezi dvěma entitami, kdy jedna je v podřízeném vztahu k druhé. Pečujeme o děti, o nemocného partnera, o nemohoucí rodiče. Pečovat o někoho znamená uplatňovat nad ním svoji moc. Ten, o koho je pečováno, je závislý na tom, kdo pečuje. Jedna ze základních lidských potřeb je dokázat pečovat sám o sebe.

Pojem péče je navíc nutně spjat s pojmem instituce od okamžiku jejího vzniku. Vznik státu je spjat s péčí. Panovník musel pečovat o své poddané a zároveň jim vládnout. Otrokář musel pečovat o otroky, stejně jako sedlák pečuje o svá hospodářská zvířata. Musel jim poskytnout dostatek potravy a dalších prostředků pro život. Čím lépe pečoval, tím lepší pracovní výkon otroci vyvinuli. Marx ve svých *Ekonomicko-filosofických rukopisech z roku 1844* (1932, česky 1961) ukazuje, že třída kapitalistů musí pečovat o třídu pracujících, aby dělníci neumřeli hladu, protože potom by nebylo koho vykořisťovat a i kapitalisté by umřeli hladu. I ve věznicích a kárných táborech je nezbytně přítomný nějaký druh péče, aby instituce mohla jako instituce vůbec fungovat.

Diskurs péče se stává dominantní v uměleckých institucích právě proto, že se nejlépe hodí k zakrývání mocenského a ekonomického hierarchie. Péče může propojovat neomezený počet nových „spravedlivých“ politik, jež teprve vzniknou. Zakrývá tak nakonec stěžejní mocenský vztah mezi kurátorem a umělcem, který je propagován ve stylu „čím více je pečující, tím je lepší“.

Jak dospět ke spravedlivé společnosti?

Kulturní války, kterými se dnes prosazuje liberální feminismus a další „spravedlivé“ politiky identity v kulturních institucích, nechávají základní homogenitu kapitalistického systému nedotčenou. Představují náhradní ventil, kterým se kritická energie usměřuje na politicky korektní bitvy za práva etnických a genderových menšin, zatímco kapitalismus nerušeně pokračuje ve svém triumfálním pochodu. Dnešní přeměna institucí na pečující, feministické, dekolonizační, ekologicky udržitelné a naoko nehierarchické koná tu nejlepší službu ničím neomezované existenci kapitalismu. A „spravedlivý“ diskurs péče slouží jako jeho ideologická opora.

Byli by snad ochotni ti, kteří tak urputně bojují za to, aby instituce byly pečující, a zároveň v nich zastávají vedoucí funkce, riskovat ztrátu finančních příjmů z vyšších pater hierarchického ekonomického uspořádání? Dokážou si ředitelé galerií a kurátoři současného umění představit, že by byl opravdu spravedlivě rozdělen finanční příjem, který čerpají z institucionálního provozu prostřednictvím práce umělců? Kde je opěvovaná umělecká síla imaginace, pokud máme mluvit o omezení soukromého vlastnictví, zrušení nesouměřitelné platové hierarchie, zespo-lečenštění kapitalistického vlastnictví? Tam, kde jí kapitál meze neklade, hýří nápaditostí – v nekonečných řadách genderových identit, polyamorních svazcích, alternativních životních stylech, osvobozování od všemožných forem známého i dosud nereflektovaného útlatu. Sankcí, kterou za to platí, je rovina ekonomická. Tam je zmučená a zbídačená, uvězněná v okovech, které pomáhá přehlížet. Politika pečujících institucí se tak aktivně podílí na ideologickém úsilí, jehož cílem je to, aby masivní přítomnost kapitálu zůstala neviditelná. Dokud nebudou tyto okovy zničeny, žádná politická změna v pravém slova smyslu nemůže nastat. Až se imaginace přestane vyhýbat podstatě kapitalistického řádu – ekonomickým hierarchiím a soukromému vlastnictví, teprve pak může rozvinout svoji sílu nejen v umění.

Autor je umělec a pedagog.

27. 11. 2021

studio hrdinů

norma

festival autorského divadla a současného umění

autonomní zóna
téma roku 2021

pořádá
Studio Hrdinů

studio hrdinů
veletržní palác
dukelských hrdinů 47
170 00 Praha 7

www.studiohrdinu.cz

Apolena Vanišová: Psohlavky /CZ/
Natálie Rajnišová, Zuzana Sceranková, Emílie Formanová:
Pustý ostrov chrání 15.000 obyvatel /CZ/
Pawel Sakowicz: Jumpcore /PL/
Dominik Gajarský, Martin Mazanec: Autonomní kino /CZ/
Núria Guiu Sagarra: Spiritual Boyfriends /ESP/
Marek Meduna, Aid Kid, Dan Kranich: Grottup - Refrén /CZ/

Předprodej permanentek: GoOut. Vstupenky na jednotlivá představení v prodeji na místě konání

26. Pražský divadelní festival německého jazyka
Prager Theaterfestival deutscher Sprache

geschlossen

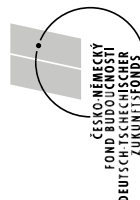
theater.cz

Generální mediální partner

Hlavní partner

Festival získal
víceletý grant
na rok 2021
ve výši
3 375 000 Kč

Generální partneri

MINISTERSTVO
KULTURY

Ostrov betonu

Nepovedený územní rozvoj v Karlíně

Na Rohanském ostrově má brzy vyrůst mohutná zástavba. Zatímco v zahraničí se stavějí udržitelné a dostupné čtvrti, karlínský příklad ukazuje, že v Praze často vítězí soukromé zájmy.

LENKA KUŽVARTOVÁ

V polovině září proběhlo slavnostní položení základního kamene rozsáhlého projektu Rohan City, který v příštích letech zaplní dosud prázdnou pláň vymezenou z jedné strany cyklostezkou vedoucí z Libně na Florenc, z druhé strany rušnou silnicí Rohanské nábřeží. Historie tohoto projektu je spleť a věrně odráží negativní aspekty developerské výstavby v Praze.

Sponzorovat developera

Počátky projektu Rohan City souvisí s proměnou Karlína, která začala už v devadesátých letech a kterou značně urychlily povodně v roce 2002. Z průmyslové čtvrti plné starých, většinou prázdných továren zvuchých jmen a s útulnou špínou typickou pro pražskou periferii se v minulých desetiletích stala čtvrť bílých límečků z nových kancelářských komplexů a ze staré zástavby zbyly přinejlepším části fasád.

Vidina výhodné investice přivedla v roce 2007 skoro dvě desítky firem do výběrového řízení organizovaného magistrátem, z něhož měl vzejít investor, který území Rohanského ostrova zastaví. Od rozumných pravidel nastavených územní studií Maniny – Dolní Libeň – Invalidovna, týkajících se například výšky a struktury zástavby, hlavní město postupně upustilo a v roce 2008 se zavázalo k neuvěřitelně nevýhodnému prodeji pozemků společnosti Sekyra Group. Vzhledem k předchozím investicím spojeným s demolicí nepotřebných objektů, se zajištěním protipovodňové ochrany a dopravní infrastruktury i k nepochopitelnému snížení ceny za metr čtvereční prodělala Praha na tomto prodeji přibližně tři miliardy korun.

Celkový účet pro veřejné rozpočty bude v budoucnu ještě vyšší, protože Sekyra postaví byty a kanceláře celkem pro jedenáct tisíc lidí bez odpovídající občanské vybavenosti. Horizont realizace základní školy, na niž se developer zavázal přispět, zůstává nejasný vzhledem k tomu, že na ni zatím nebyla ani vypsána plánovaná architektonická soutěž. Také nový Rohanský park v záplavovém území, ohraničený cyklostezkou, vznikne až v poslední fázi prací mezi lety 2030 a 2040 a z veřejných peněz.

Další otázku představuje samotná podoba nové čtvrti ve čtvrti. Celý projekt je rozdělen do pěti etap, z nichž jasnou podobu mají zatím první dvě. První část je stavěna v návaznosti na řadu administrativních a obytných budov táhnoucích se od hotelu Hilton a zahrnuje dva objemné kancelářské domy a dvojici obytných věží na nepravidelném půdorysu. Zatím nad pozemkem ční jen jeřáby, ale s rychlostí, s jakou se odlévají stavby z betonu, svou výškou a mohutností už brzy promění lokální městskou scenerii.

Město v defenzivě

V budoucích letech se podobného stavebního ruchu dočkáme v různých částech Prahy: na Žižkově, Smíchově, v Holešovicích nebo ve Vysočanech. Když po nějakou dobu nepřijedeme do té které části města, při příští návštěvě neuvěříme svým očím. Budeme se ptát sami sebe, jak někdo mohl povolit tak naddimenzovanou zástavbu, která se obrací ke svému okolí zády a ignoruje klimatické výzvy, jejichž naléhavost se bude stupňovat.

Ukazuje se, jak málo vyžaduje magistrát po developerech, kteří budou mít z prodaných luxusních bytů a pronájmu kanceláří závratné zisky. Hlavní město, které pozemky na Rohanském ostrově donedávna vlastnilo, nevyžadovalo regulační studii, a tak se vzdalo možnosti ovlivnit podobu zástavby, její strukturování a rezervy pro budování už zmíněné občanské vybavenosti. Místo toho vznikla takzvaná územní studie s regulačními prvky, kterou si zaplatila sama společnost

Sekyra Group, a která tudíž odráží v první řadě její zájmy. Navíc nezahrnuje celé území Rohanského ostrova a k němu přilehlého Karlína, kde v současné době roste několik dalších projektů (Karlínské výhledy, bytový dům Nová Invalidovna, Cross Point Karlín, BLOCK Karlín), a nijak nekomunikuje s třemi budovami v místech bývalé Rustonky ani se sousední budovou J&T. Kvůli Rohan City se musí měnit územní plán a redukovat plochy celoměstského systému zeleně a územního systému ekologické stability. Chaos v plánování dokládá trvající nejistota v umístění chystaného mostu, který spojí holešovický a karlínský břeh.

Bude nová čtvrť sloužit i veřejným, nebo jen soukromým zájmům? Foto Lenka Kužvartová

Přes současný nedostatek dostupných bytů město ani nezkusilo vyjednat se Sekyrou určitý podíl sociálního bydlení. I když se taková představa v našem kontextu zdá naprosto nereálná vzhledem k zažitě servilitě vůči velkým investorům, v řadě západních měst jde o běžnou praxi. Výzvou pro Prahu je ukázat více sebevědomí. Jednoznačně totiž patří k mezinárodně žádaným investičním lokalitám, navíc sama má jen velmi omezené možnosti, jak bytovou krizi účinně řešit. Například v hamburském HafenCity, rozsáhlé nové čtvrti na místě bývalých doků, se podařilo dosáhnout podílu třiceti až čtyřiceti procent sociálního bydlení, ve Vídni se průměrný podíl v nové bytové výstavbě rovná čtyřiceti procentům.

U projektů typu HafenCity či vídeňského Aspern Seestadt se města vydala cestou kontroly kvality developerských projektů hned od počátku. Hamburská radnice prodávala jednotlivé pozemky tomu stavebníkovi, který nejlépe odpověděl na regulaci provedenou městem. V případě Vídně řídí rozvoj území městská developerská společnost podle masterplanu, na jehož tvorbě participovali místní obyvatelé i budoucí uživatelé. Aspern, který bude příští rok hostit mezinárodní výstavu o bydlení IBA, se staví jako čtvrť krátkých vzdáleností. To zahrnuje propracovaný systém napojení na centrum města díky nové lince metra, promyšlené místní veřejné dopravě,

pronajímatelným kolům a autům, což snižuje závislost na individuálním automobilismu. Ulicím dominují pěší zóny, cyklopruhy a zeleň. Zároveň se dbá na sociální mix, dostatečnou vybavenost, prostor k rekreaci i možnost pracovat přímo v lokalitě.

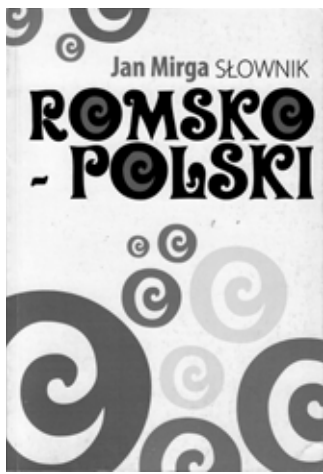
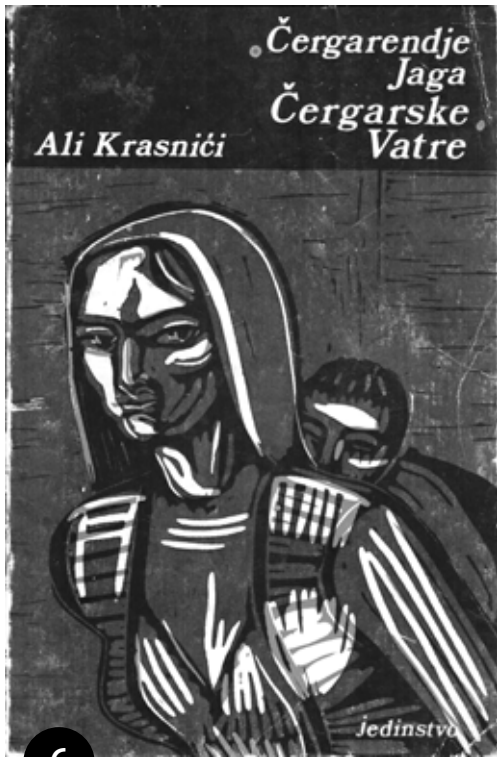
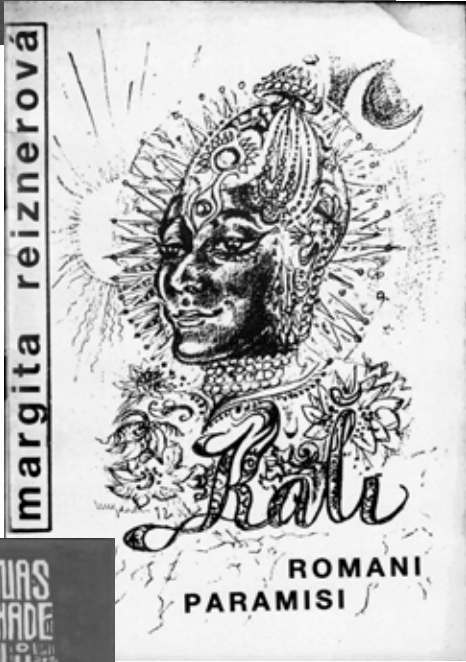
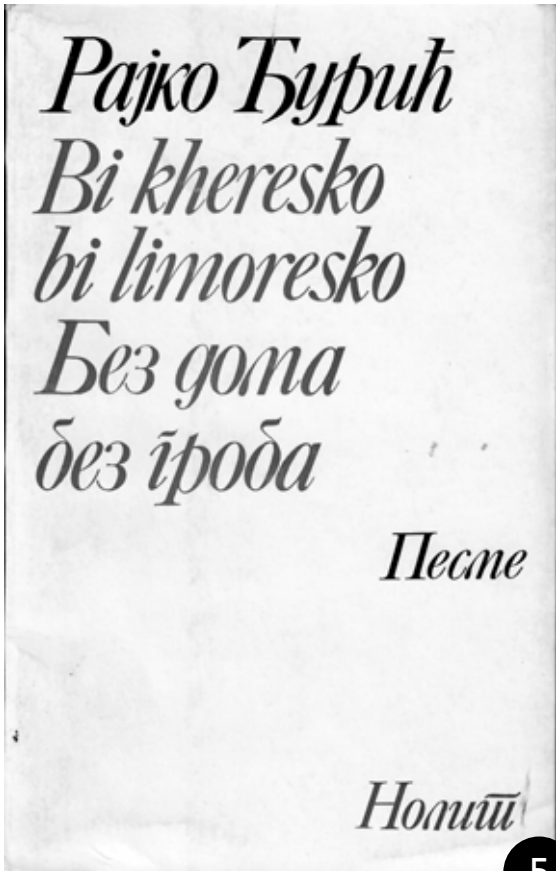
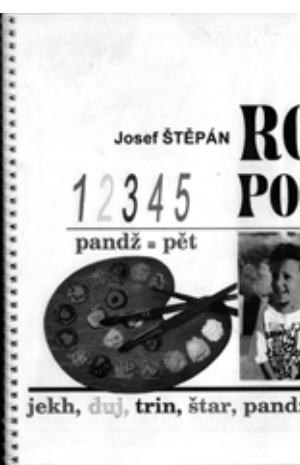
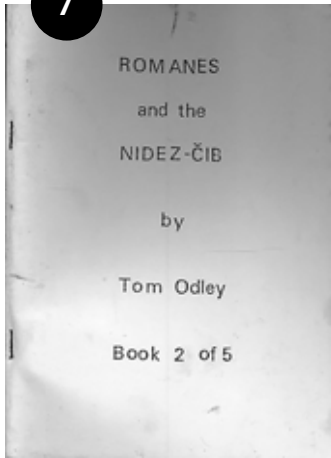
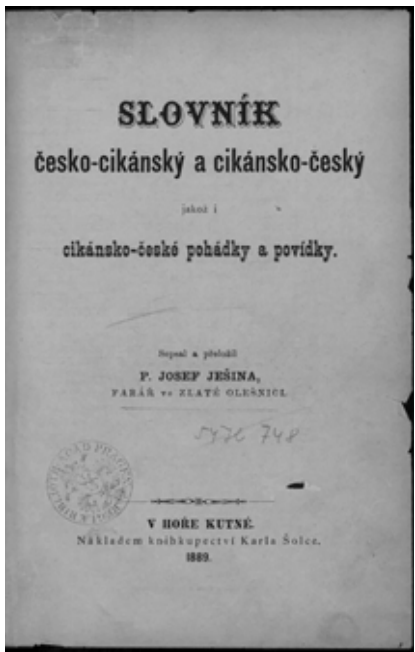
Oproti tomu Rohan City přitakává autům – podzemí pod objemnými budovami bude tradičně patřit garážím, jejichž kapacita dosáhne tisíců parkovacích míst. Od toho můžeme odvozovat, jak se zvýší už tak rušná doprava v území a doprovodné jevy jako hluk a emise. Sekyra Group využívá oblíbenou „salámovou metodu“, kdy celý development rozděluje na etapy, aby se nárůst negativních jevů zdál při

každém schvalování jen drobný a aby nebylo nutné celý projekt posuzovat z hlediska vlivu na životní prostředí (EIA), čehož by se mohli účastnit také tradiční „potížisté“ – spolky a veřejnost.

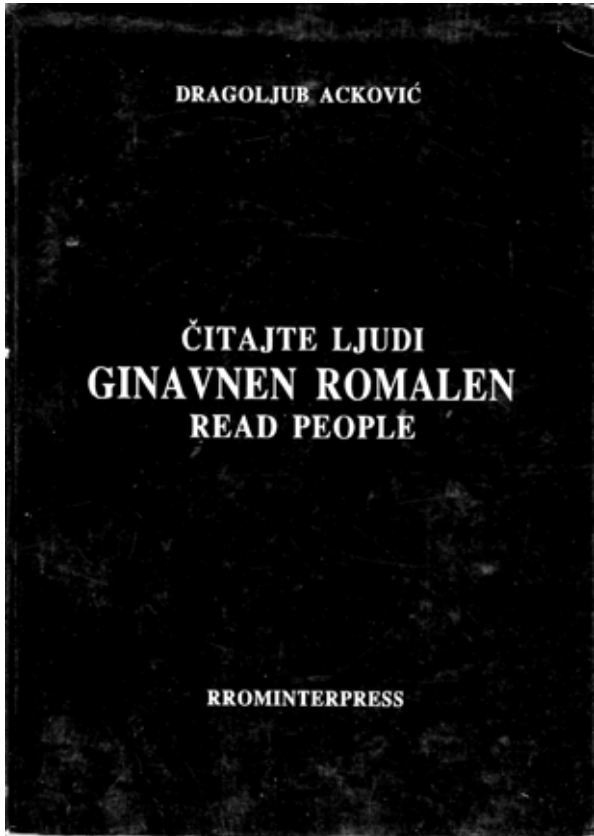
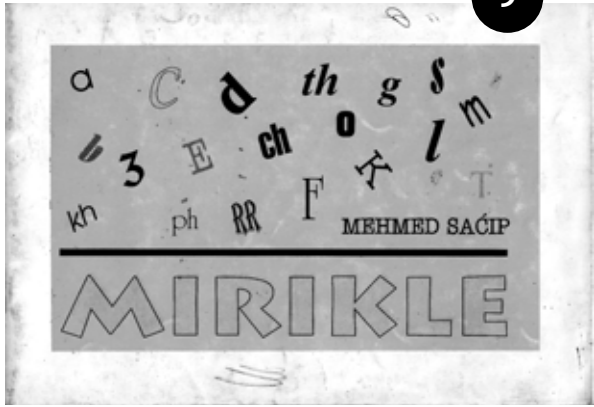
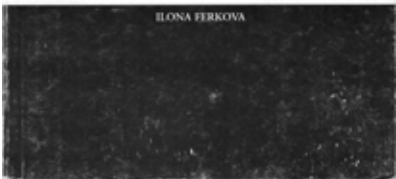
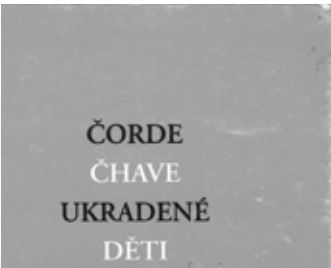
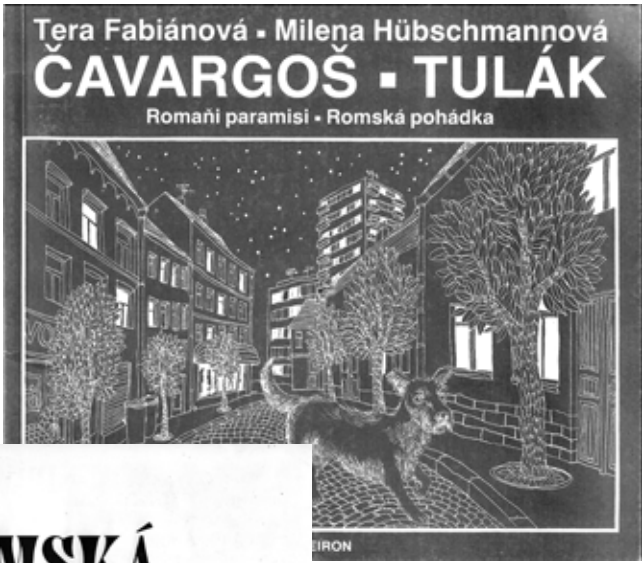
Změna je možná

Institut plánování a rozvoje hl. města Prahy (IPR) poskytl před dvěma lety společnosti Sekyra Group prostor v Centru architektury a městského plánování (CAMP), aby svůj záměr prezentovala a obhájila před veřejností jako nejlepší a jediné řešení. V situaci, kdy se CAMP staví do role místa, kde se mohou Pražané zapojit do plánování města, se zdá, že zkrátka město jinak plánovat nejde. Spolu s odborníky z různých oborů jsme ale přesvědčení o opaku. Své poznatky zpracováváme ve studii *Divočina, peníze, beton. Proměna Rohanského ostrova v Praze* (Arnika, listopad 2021), kde podrobně rozebíráme plánování a podobu projektu Rohan City, poukazujeme na problematické aspekty současného komerčního městského rozvoje, zamýšlíme se nad urbanismem, architekturou, sociální i environmentální stránkou developmentu v daném historickém kontextu a poukazujeme na příklady alternativní praxe. Řada příkladů ze zahraničí totiž ukazuje, že z nové výstavby může těžit město i jeho obyvatelé. Otázka zůstává, kdy si něco takového uvědomí i Praha.

Autorka je historička architektury.

Mezinárodní den romského jazyka
Pátý listopad je Mezinárodním dnem romského jazyka. Svátek byl na základě žádosti Romského svazu Chorvatské republiky „Kali Sara“ a Mezinárodní romské unie v roce 2012 schválen chorvatským parlamentem a v roce 2015 ho na popud Chorvatska potvrdilo i UNESCO. Živá romština se dnes udržuje hlavně v sociálně a ekonomicky vyloučených lokalitách a bohužel se tak stává jazykem segregace, který postupně ztrácí svůj emancipační potenciál.

1. Ašunen romalen (Poslouchajte lidi), Dragoljub Acković, 1996
2. Lylvari vaš ginybe (Čítanka), Alexander Germano, 1934
3. Ďelem, Ďelem lungone dromenca (Šel jsem, šel dlouhými cestami), Rajko-Ranko Jovanović, Ibrahim Osmani, 2006
4. O mule maškar amende (Mrtví mezi námi), Gejza Demeter, 1992
5. Bi kheresko, bi limoresko (Bez domu, bez hrobu), Rajko Djurić, 1979
6. Čergarendje Jaga (Nomádský oheň), Ali Krasnići, 1981

7. Romanes and the Nidez-čib (Romský a Nidezský jazyk), Tom Odley, 1991
8. Amen sam e Titoske, O Tito si amaro (My jsme Titovi, Tito je náš), Jusuf Šaip, 1978
9. Mirikle (Korále), Mehmed Saćip, 1998
10. Romano abecadlo (Romská abeceda), Natalia Gancarz, 2011
11. Skupina bulharských romských aktivistů s návrhem romské abecedy, 1946
12. Vaš adaja lylvari (O knihtisku), Boris Žitkov, 1932
13. Drevnik Rata (Starověká válka), Slobodan Berberski, 1959

Proti střízlivosti

V často citovaném, ale do češtiny dosud nepřeloženém eseji se irsko-britská prozaička a filosofka pozastavuje nad příliš mělkým obrazem lidské povahy v literatuře západních zemí. Proti fantazii staví imaginaci, proti upřímnosti pravdu. Intellekтуální situace na úsvitu postmoderny se přitom v lecčem podobá té naší.

IRIS MURDOCHOVÁ

Své spílání hodlám směřovat především vůči próze, nikoli poezii, a především vůči románům, nikoli dramatu; moje námitky budou stručné, zjednodušující, abstraktní a možná až příliš úzkoprsé. Není třeba hledat v nich nějakou vycizelovanou vizi „funkce spisovatele“. Jeho funkce spočívá v tom, aby psal ty nejlepší knihy, jaké svede. Následující poznámky souvisejí s pozadím současné literatury v liberálnědemokratických státech (zvlášť v těch, které podporují sociální politiku) a dotýkají se ho způsobem, který by měl zajímat všechny seriózní kritiky.

Žijeme ve věku vědy, v antimetafyzických časech, kdy náboženská dogmata, obrazy a zásady ztratily mnoho ze své síly. Nevzpamatovali jsme se ještě z předchozích dvou válek ani ze své zkušenosti s Hitlerem. Zároveň neseme odkaz osvícenství, romantismu a liberální tradice. To vše patří k prvkům, z nichž vychází naše dilema, jehož hlavní rys podle mého názoru spočívá v tom, že jsme zdědili příliš povrchní a chatrnou představu o lidské povaze. Pokusím se to vysvětlit.

Člověk jako izolovaný suverén

Stejně jako noviny je i filosofie zároveň vodítkem i zrcadlem své doby. Podívejme se rychle na anglosaskou filosofickou tradici a francouzskou filosofii, abychom viděli, jaký obraz lidské povahy můžeme z těchto dvou zásobáren moudrosti získat. Na anglosaskou filosofii měli největší vliv David Hume a Immanuel Kant a v současném filosofickém pohledu na člověka nelze jejich myšlenky přehlédnout. Tento pohled spočívá v kombinaci materialistického behaviorismu s dramatickou koncepcí jedince coby samostatné vůle. Obojí se elegantně podpírá a doplňuje. Od Humea se skrz Bertranda Russella odvozuje představa, že skutečnost je vposledku jen souborem hmotných atomů a že jakákoli smysluplná promluva se musí přímo či nepřímo vztahovat k takto chápané realitě. Nejexpresivnější shrnutí tohoto postoje představuje Wittgensteinův *Traktát* (1921, česky 1993). Nedávná filosofie – zejména pozdní Wittgensteinovy texty a z nich vycházející práce Gilberta Ryla – tento obraz trochu upravují. Atomární humeovská vize je v nich zavržena ve jménu (v mnoha ohledech obdivuhodné) pojmové analýzy, která klade důraz na strukturální závislost pojmů na veřejném jazyce, v němž jsou vyslovovány. Tato analýza má důležitý dopad na filosofii myslí a ústí v jakousi modifikovanou verzi behaviorismu. Zhruba řečeno: můj niterný život je pro mě, stejně jako pro ostatní, odhalitelný jen tím, že je popisován pomocí veřejných a sdílených pojmů, tedy pojmů, které lze zkonstruovat jen na základě pozorovatelného chování.

To je jedna – humeovská a posthumeovská – strana obrazu. Na druhé straně se od Kanta (a rovněž od Thomase Hobbesa a Jeremyho Benthama) prostřednictvím Johna Stuarda Milla odvozuje zobrazení jedince coby svobodné racionální vůle. Po škrtnutí Kantových metafyzických představ, z nichž toto pojetí vyrůstá, je tento jedinec nahlížen jako izolovaná bytost. Když se k tomu přidá trocha utilitaristického optimismu, zdá se, že jej lze neustále vzdělávat. A když se přihodí ještě špetka současné psychologie, je vnímán jako někdo, kdo může plně poznat sám sebe pomocí metod vlastních věd i zdravému rozumu. Takto před námi vystupuje dnešní člověk v mnoha etických pojednáních z poslední doby a myslím, že to do značné míry odpovídá i obecnému povědomí.

V krystalicky čisté podobě se s takto vyobrazěným člověkem setkáváme v knize Stuarta Hampshirea *Thought and Action* (Myšlení a jednání, 1959). Narazíme v ní na racionální a veskrze svobodnou bytost, byt se může připad od případu lišit míra, s níž si uvědomuje

(v tom nejběžnějším smyslu, který zajímá právníky) to, co dělá. Z morálního hlediska vystupuje jako suverén nad vším, co posuzuje, a za své jednání nese plnou zodpovědnost. Nic jej nepřesahuje. Jeho morální slovník představuje praktický ukazatel, nástroj jeho voleb, indikátor jeho preferencí. Jeho vnitřní život se skládá z činů a voleb a také z jeho přesvědčení, která však mají rovněž povahu činů, jelikož každé přesvědčení lze rozpoznat jen prostřednictvím toho, co je vyjadřuje. Jeho morální argumenty, jež se opírají o učiněná rozhodnutí, odkazují k empirickým faktům. V morálních soudech si vystačí s jediným slovem: „dobré“ (či „správné“); se slovem, které referuje k rozhodnutí. Jeho racionalita se projevuje ve znalosti faktů, ať už se týkají světa nebo jeho samého. Zásadní ctnost pro něj spočívá v upřímnosti.

Liberální redukce

Obrátíme-li se k francouzské filosofii (přinejmenším k té její části, která v poslední době nejvíce roznítila obecnou představivost, tedy k dílu Jeana-Paula Sartra), spatříme v podstatě totéž. Přes všechno to, zač Sartre vděčí hegelovským inspiracím, je pozoruhodné, jak hluboce je jeho obraz člověka ponořen v kantovské tradici. Jedinec je tu opět vyobrazěn jako osamocená a zcela svobodná bytost. Žádná skutečnost jej netranscenduje, není tu nic jako větší či menší míra svobody. Na straně jedné stojí změt psychologických tužeb, sociálních zvyků a předsudků, na straně druhé vůle. V duši se samozřejmě odehrávají určitá (v zásadě hegelovská) dramata, avšak vůle je i nadále izolována – z toho pramení „úzkost“. A také zvláštní protiburžoazní nádech Sartrovy filosofie, který přitahuje tolik intelektuálů: tradiční pohled na lidskou povahu a její ctnosti se tu ocitá v podezření z pokrytectví. Upřímnost představuje i tady jedinou skutečnou ctnost. Bez ohledu na veškeré námitky, jež lze vůči Sartrovi vznášet, není, myslím, náhoda, že tento působivý obraz tak výrazně zasáhl do našich představ. Jeho marxističtí kritici mohou oprávněně tvrdit, že se v něm odráží podstata toho, jak liberálové pohlíží na lidskou povahu.

Dnešní podoba sociálního státu je z velké části výsledkem socialistického myšlení a také úsilí o sociální změnu. Zdá se, že tím byla jistá bitva dobojována; a s jejím koncem zavládla i letargie týkající se zásad, v jejichž jménu se vedla. Srovnáme-li formulace původní zakládající listiny Labour Party s textem, který ji před nedávnem doplnil, všimneme si typického ochuzení jazyka i myšlenek. Koncepce sociálního státu je odměnou za „empirismus v politice“. Předkládá nám soubor nepochybně žádoucích, avšak omezených cílů, které lze formulovat *bez jakékoli teorie*; fakt, že o ně usilujeme a že se spokojíme s tím, aby jejich představa dominovala té části politické scény, jež má teoretizování přirozeně blíž, znamená, že jsme se svých teorií do značné míry vzdali. Naše klíčové pojmy pořád představují jen oslabenou verzi Millovy rovnice: svoboda, v níž spočívá jádro lidského charakteru, rovná se štěstí. Proti utilitarismu už měla dávno vypuknout vzpoura, ale z mnoha důvodů k tomu dosud nedošlo. V roce 1905 sice John Maynard Keynes a jeho přátelé uvítali filosofii G. E. Moorea, jenž rehabilitoval koncept zkušenosti a od mechaniky jednání obrátil pozornost na vnitřní život lidí; ale Mooreův pojem „zkušenosti“ byl příliš plytký a éra vědy zaměřená na snadno dosažitelné empirické cíle dávala přednost filosofii, jež byla orientována více behavioristicky.

Oč jsme tím příšší? Anebo co jsme možná nikdy neměli? Trpíme obecnou ztrátou pojmů, absencí morálního a politického výraziva. Už nepoužíváme kdysi rozšířený mnohovrstevnatý obraz rozmanitých lidských

a společenských ctností. Už nenahlížíme na člověka na pozadí hodnot a skutečností, jež jej přesahují. Představujeme si jej jako statečnou obnaženou vůli, kterou obklopuje jednoduše popsatelný empirický svět. Obtížnou představu pravdy jsme nahradili lehce uchopitelnou představou upřímnosti. K tomu je třeba přičíst, že jsme uspokojivou liberální teorii lidské povahy ve skutečnosti nikdy neměli; teorie, která chápala člověka jako svobodnou bytost, samostatnou, a přece vztaženou k překypujícímu a složitému světu, z něhož se coby morální tvor má co učit, nám stále chybí. Nekriticky přebíráme pohled liberálů tak, jak leží a běží, protože bychom rádi popostrčili lidi, aby sami sebe chápali jako svobodné – i za cenu toho, že pozadí jejich životů pustíme ze zřetele.

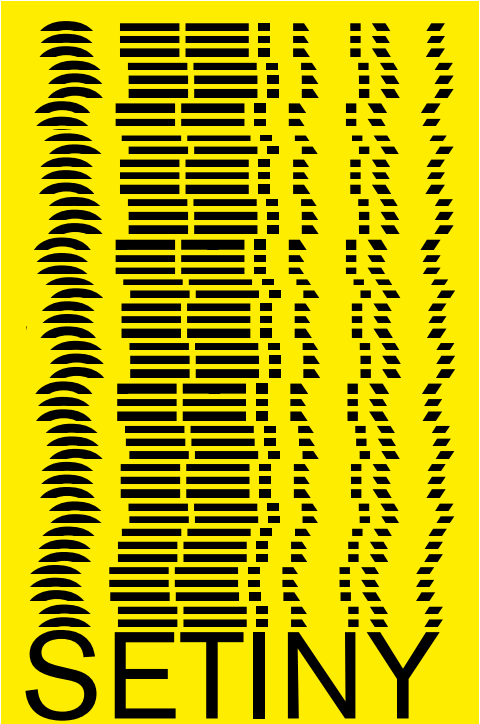
Krystaly a publicistika

Osvícenství zproblematizovalo otázku lidské povahy způsobem, který jsme nikdy nevyřešili. S pomocí pojmů, které máme k dispozici, ji ani nedokážeme pořádně zformulovat; je zvláštní, že se nacházíme v podobném stavu jako v osmnáctém století. Neopustil nás racionalistický optimismus ohledně prospěšnosti vzdělání, nebo spíš technologie. A ten se v nás pojí s romantickou vizí „lidské situace“: s obrazem člověka jako nahého a osamocенého individua, což je představa, která s koncem druhé světové války pozoruhodně nabrala na síle.

Osmnácté století bylo dobou racionalistických alegorií a moralit. Devatenácté století naproti tomu představuje věk románu, který svou silou čerpá z dynamického napětí, jež vzniká ze spojení představy člověka s představou společenské třídy. Díky tomu, že společnost devatenáctého století byla tak živelně proměnlivá, a protože se mohlo zdát, že v jejím rámci splývá „individuum“ s reprezentovaným „typem“, bylo možné řešení dilematu předcházejícího století odložit na později. Ponechané stranou zůstalo až do dnešních dnů. Avšak dnes, kdy už struktura společnosti není tak zajímavá ani dynamická jako v devatenáctém století, kdy nás sociální politika zbavila řady naléhavých otázek a kdy bereme hodnotu vědy za něco, co nelze zpochybňovat, stojíme před obzvlášť temnou a matoucí podobou problému, který nás mlčky provází už z doby osvícenství nebo od zrodu moderní liberální společnosti.

Porovnáme-li literaturu dvacátého století s literaturou století předešlého, všimneme si podstatných rozdílů. Už jsem zmínila, že osmnácté století bylo dobou, kdy byla představa o lidské povaze jednotná. Romány devatenáctého století se nezabývaly „lidskou situací“, místo toho se soustředily na nejružnější realisticky vykreslené jednotlivce zapořící v rámci společnosti. Ve dvacátém století se román naproti tomu zpravidla podobá buď krystalu, anebo publicistice: jde o drobný, kvazi alegorický útvar zpodobňující „lidskou situaci“, v němž nevystupují „postavy“, jak je známe z devatenáctého století, anebo máme co do činění s rozsáhlým, beztvarym, kvazi dokumentárním souborem – jakýmsi zdegenerovaným potomkem románů devatenáctého století, který s pomocí bezvýrazně konvenčních figur vypráví nějaký přímočarý příběh oživený empirickými fakty. Žádná z těchto forem se ovšem nedokáže dotknout problému, který tu popisují.

Sluší se podotknout, že pokud má dnes beletrie podobu buď krystalu, anebo publicistiky, patří „krystalická“ díla obvykle mezi ta lepší. Právě o ně totiž usilují autoři, kteří berou psaní vážně. Možná se nám vybaví ideál „střízlivosti“, který si spojujeme se symbolisty a autory, jako byli T. E. Hulme, T. S. Eliot, Paul Valéry nebo Ludwig Wittgenstein. Tato „střízlivost“ (neokázalá jemnost, čistota, do sebe

BOHUMILA
GRÖGEROVÁ

17. 6. – 31. 10. 2021
Letohrádek Hvězda
Obora Hvězda
Praha 6 – Liboc

Výstavu pořádají Památník
národního písemnictví
a A2 kulturní čtrnáctideník.

setiny.cz

Polemická črta o filosofii literatury

zapouzdřený jas) je odplatou za romantismus. Anebo spíš *ztělesňuje* pozdní formu romantismu. Čistý, jasný, do sebe pohroužený „symbol“ – shodou okolností přesně to, co by mělo umění představovat podle předchůdce liberalismu i romantismu Kanta – je analogickým odrazem osamělého, do sebe pohrouženého člověka. Je to zároveň vše, co nám zbude z nadpozemského charakteru romantismu poté, co z něj vymažeme „nesourodé“ emancipační a revoluční prvky. Pokušení spojené s uměním, pokušení, kterému podlehou všechna umělecká díla s výjimkou těch největších, spočívá ve snaze utěšovat. Dnešní autoři, zděšení důsledky současných technologií a (tak jako v Anglii) zbaveni filosofie nebo (jako ve Francii) vyzbrojeni zjednodušujícími, dramaticky znějícími teoriemi, se nás snaží ukonejšit buď mýty, nebo anekdotami.

funkci. Poezie tvoří svébytné jazykové kvazi entity; próza, která je dobrá jen ke komentářům a vysvětlivkám, má bytostně didaktický, dokumentární a informativní charakter. V ideálním případě by byla průhledná: zapisujeme ji pomocí slov jen proto, že nemáme na výběr. Současnému stylu udává směr Hemingway; téměř si nelze představit, že by dnes někdo psal jako Walter Savage Landor. Současné anglické romány ostatně ve většině případů jako by ani nebyly *psané* – vzbuzují dojem, že kdyby je někdo překlopil do jiného média, nic by se nestalo. Anglickojazyčnou prózu dnes ožívují jen cizinci jako Nabokov nebo Irové jako Beckett; jen oni jsou schopni její jazyk proměnit v látku, jež podněcuje imaginaci.

Když Tolstoj prohlásil, že umění vyjadřuje náboženskou citlivost své doby, byl pravdě

neromantický liberalismus, který nabízí jiný obraz svobody.

Cit pro členitost životů

Způsob, jak se stát svobodným, je mnohem složitější, než si John Stuart Mill představoval. Potřebujeme více pojmů, než kterými nás naše filosofie vybavily. Potřebujeme být schopni uvažovat o různých stupních svobody a zachytit – v ne-metafyzickém, ne-totalitárním a ne-náboženském smyslu – aspekty reality, jež nás přesahují. Prostoduchá víra ve vědu doprovázená domněnkou, že jsme všichni racionální a naprosto svobodní, plodí nebezpečný nedostatek zájmu o zkoumání skutečnosti a neschopnost uvědomit si, jaké obtíže s sebou snaha o poznávání světa nese. Měli bychom se od sebestředného pojmu upřímnosti obrátit k excentrickému

z neduhů romantismu. Má-li dnes vůbec literatura nějaký úkol, pak je to tento. Avšak má-li jej splnit, musí próza znovu získat svou bývalou slávu, musí se jí navrátit přesvědčivost i síla řeči. Pro mě se přesvědčivá výmluvnost pojí se snahou vypovědět pravdu. Napadá mě v této souvislosti dílo Alberta Camuse. Všechny jeho romány jsou *psané*; avšak ten poslední – jakkoli není ani tak úspěšný, ani na sebe neupozorňuje tak očividně jako jeho dva předchůdci – se podle mě snaží vyjádřit pravdu s mnohem větším zaujetím. Camusův *Pád* (1956, česky 1966) reprezentuje to, co mám na mysli, když mluvím o přesvědčivosti a výmluvnosti.

Za pravdivý obraz svobody

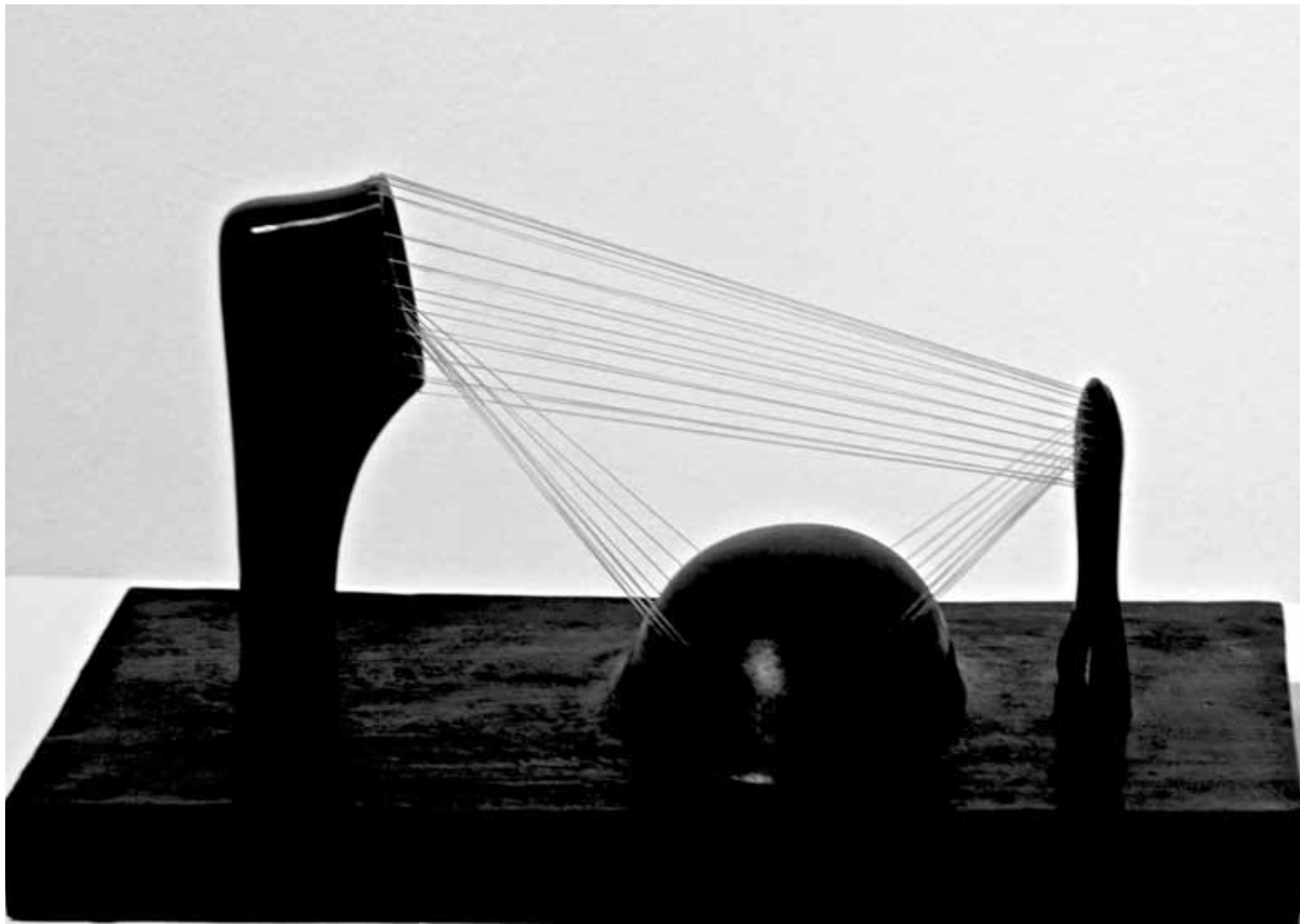
Je s podivem, že současná literatura, která je tak posedlá násilím, obsahuje tak málo uvěřitelných portrétů zla. Naše neschopnost představit si zlo je důsledkem povrchního, teatrálního a – Hitlerovi navzdory – optimistického sebeobrazu, z něž dnes vycházíme. Naše ustavičné nesnáze s formou a obrazností, náš sklon vytvářet díla, jež mají charakter buď krystalu, anebo publicistiky, představují symptomy situace, v níž jsme se ocitli. Forma sama nás může pokoušet k tomu, abychom své texty proměnili v drobné, do sebe pohroužené mýty, které si vystačí samy o sobě. Měli bychom svou pozornost odvrátit od konejšivé, snové nevyhnutelnosti romantismu, otočit se zády k průzračným symbolům, klamným siluetám sociálních typů, falešným celkům a upřít svůj pohled na skutečné, neproniknutelné lidské bytosti. To, že je neredukovatelná, neproniknutelná, jedinečná a nedefinovatelná, že je hodnotou sama o sobě, patří koneckonců k základním principům liberalismu.

V tom se nikdy neshodnu s marxismem, bez ohledu na to, jak moc budu kritizovat vyprázdňenost liberální koncepce svobody a lamentovat nad jednotou, jež se ze společnosti vytratila. Skutečnost nepředstavuje přesně vymezený celek. V tom, že si to uvědomujeme, že bereme ohled na vše, co je nahodilé, spočívá princip imaginace, což ji odlišuje od fantazie. Naš smysl pro formu, jenž je součástí naší touhy po klidu a útěše, může ohrožovat naši vnímavost a cit pro realitu přítomnou v pozadí. Proti útěsnosti formální dokonalosti, proti čistým dílům-krystalům a zjednodušeným mýtům-fantaziím, musíme postavit destruktivní sílu dnes tak nepopulárního naturalistického pojetí postav.

Tváří v tvář skutečným lidem se mýtus rozpadá; fantazii ničí nahodilost. Stejným způsobem se ovšem uvolňuje prostor pro imaginaci. Vzpomeňme si na Rusy, mistry nahodilosti. Přílišné nakupení nahodilých prvků samozřejmě může proměnit umění v novinářinu. Protože je však skutečnost neúplná, nesmí se umění neúplnosti bát. Literatura by měla vždy představovat bitevní pole mezi skutečnými lidmi a obrazy; a dnes je v ní třeba klást důraz především na silnější a komplexnější zastoupení skutečnosti.

V oblasti morálky i politiky jsme se připravili o klíčové pojmy. Literatura nám může poskytnout jak nový slovník pro vyjádření zkušenosti, tak pravdivější obraz svobody. Měli bychom si však uvědomit, že i umění zabydluje krajinu, v níž je vposledku veškeré lidské snažení „marné“. Snad jen Shakespeare dokáže vytvářet na té nejvyšší úrovni obrazy i lidské bytosti; a i takový Hamlet působí v porovnání s Learem jako odvar. Jen to největší umění dokáže posílit, aniž by konejšilo; jen ono, jak říká W. H. Auden, odolá našim pokusům užívat je stejně jako „kouzla a čáry“.

Z anglického originálu **Against Dryness**, publikovaného v časopise Encounter v lednu 1961, přeložil Jan Kolář.

Henry Moore: Figura se strunami, 1937

Celkem vzato je jejich pravdou upřímnost a jejich imaginací fantazie. Fantazie buď rozplizle sní za bílého dne (publicistické historky), nebo pracuje s drobnými mýty, hračkami, krystaly. Oba z těchto způsobů vedou ke vzniku určité „snové nutnosti“ a žádný z nich se nepotýká se skutečností: proto je zde třeba mluvit o fantazii, a nikoli o imaginaci.

Úpadek stylu

Skutečné hájemství symbolů (v „symbolistickém“ slova smyslu) představuje poezie. Ale ani v ní nemusejí hrát symboly jednoznačně pozitivní roli, protože určitý aspekt symbolismu je v rozporu se slovy, z nichž jsou – jak jsme si znovu a znovu nuceni uvědomovat – básně vystavěny. Vliv toho, čemu kvůli stručnosti budu říkat „ideály symbolismu“, na ostatní oblasti slovesné tvorby každopádně stojí za úpadkem prózy. Výmluvnost vyšla z módy; vyšel z ní dokonce i styl, pokud se jím nerozumí ten nejprostší možný způsob vyjádření.

Jakkoli se T. S. Eliot a Jean-Paul Sartre ve svých názorech rozcházejí, mají oba sklon zlehčovat prózu, které upírají jakoukoli *imaginativní*

blíže než Kant, který v něm spatřoval představivost laškovající s rozvažováním. Souvislost mezi uměním a morálním životem slábne, protože i v samotných etických otázkách jsme ztratili cit pro strukturu a formu. Jazykově analytický i existencialistický behaviorismus spolu s filosofií vyrůstající z romantismu zredukovaly náš slovník a zjednodušily, či přímo ochudily náš pohled na lidské nitro. Je přirozené, že se liberálnědemokratická společnost nebude zabývat technikami sebezušlechťování, že nebude spatřovat ctnost v poznání, že bude možnosti volby dávat přednost před jasnou vizí a že jistoty, jež nám přináší sociální stát, ještě více oslabí naši potřebu zkoumat základy, na nichž současná liberální demokracie stojí. Z politických důvodů jsme povzbuzováni k tomu, abychom na sebe pohlíželi jako na zcela svobodné a odpovědné bytosti, které znají vše, co je potřeba, aby naplnily svůj život. Avšak právě to je jedna z věcí, o nichž Hume prohlašoval, že jakkoli snad v rámci politiky platí, samotnou skutečnost přitom zakrývají. Navíc – platí tato teze i v rámci politiky? Potřebovali bychom postkantovský,

pojmu pravdy. Nejsme izolované bytosti, jež toliko svobodně volí, nečnime jako svrchovaní vládci nad tím, co posuzujeme; jsme zůstala stvoření beznadějně zabředlá v realitě – ustavičně v pokušení deformovat její povahu vlastní fantazií. Naše současné pojetí svobody vede k víceméně snovému, fantasknímu přístupu ke skutečnosti; místo toho bychom potřebovali obnovit cit pro obtíže a spletnost morálního života i pro temnou stránku, kterou v sobě lidé nesou. Potřebujeme víc pojmů, jejichž pomocí bychom mohli zachytit podstatu našeho bytí; v morálních úvahách a postojích se koneckonců nelze hnout z místa jinak než tím, že obohatíme a prohloubíme pojmy, v nichž je formulujeme. Podle Simone Weilové je morálka věcí pozornosti, nikoli vůle. Potřebujeme nový slovník, jenž k pozornosti vede.

A právě v tom je literatura tak důležitá, zvláště od té doby, co převzala některé z úkolů, jež dříve náležely filosofii. Prostřednictvím literatury můžeme znovuobjevit cit pro neprůhlednou členitost našich životů. Literatura nás může vyzbrojit proti konejšivému fantazírování a pomoci nám zotavit se

Nic si neusnadňovat

Četba je především setkání s jiným, které máme vítat a jemuž se máme otevřít, říká literární teoretik Josef Šebek. Mluvili jsme s ním o sociální situovanosti literatury nebo o tom, jakou roli hrají etické postoje při interpretaci literárních textů.

BLANKA ČINÁTLOVÁ
JAN KOLÁŘ

Současné literárněvědné uvažování je výrazně ovlivněno různými kulturními, sociálními či environmentálními teoriemi, například konceptem kulturního materialismu. Vyžadují tyto přístupy jiné „zacházení“ s literárním textem? Co vše je třeba při této analýze uměleckého díla zohlednit? Myšlení o literatuře je v současnosti nebývale různorodé a těžko je možné mluvit o jednom převládajícím trendu. Některé pohledy na literaturu, jako je třeba právě ekokritika, jsou pochopitelně více „in“, na druhou stranu neméně silně působí i starší časové vrstvy. Nikdo už asi nečeká rozřešení od jediné velké Teorie, ale převládá právě hybridizace různých koncepcí a tradic v zájmu toho kterého konkrétního bádání. Taková pluralita vyžaduje značný rozhled a konceptuální důslednost myšlení, jinak lze snadno klouzat po povrchu. Přístupy, které hledají v literárním textu něco „navíc“, než je jeho literárnost, se i nadále výrazně rozvíjejí a snaží se odpovídat na otázky typu: Jak literatura v konkrétních textech reprezentuje genderové a sexuální, mocenské, rasové vztahy a jak na ně současně působí? Participuje samotná literární „forma“ – třeba žánr nebo způsob vyprávění – na určité mocenské dynamice? A také: Jak se materiální rámce komunikace – od sociálního původu autorů přes mediální podobu textu po dobový charakter čtenářské aktivity – podílejí na konstituci významu literárního díla? Takové otázky mohou znít dost abstraktně, ale v přemýšlení o literárních textech získávají na dynamice a konkrétnosti. Jako velmi přínosný se navíc ukazuje intersekcionalní pohled, propojující různé aspekty osobních a sociálních identit, a tím pádem také jednotlivé přístupy.

V posledních desetiletích bylo ale možné vnímat i jisté zjemnění důrazů sociálněkontextového a ideologického tázání, spojeného často s představou skrytých struktur, které je teprve třeba činit – v psychoanalytickém i sociologickém smyslu – vědomými. Vrací se totiž jednak představa jakési bezprostřednosti vnímání literatury a zasažení jejím působením, například takzvaný obrat k afektu, jednak se pozornost soustředí k samotným mentálním operacím spojeným s recepcí literárního textu, například v kognitivní naratologii nebo neurovědných směrech a podobně. V obdobném duchu lze vnímat také odvrát od antropocentrického pojetí, které bylo, dlužno podotknout, sociálněkritickým přístupům k literatuře většinou neméně vlastní než těm formalistickým a strukturalistickým, k uvažování člověka ve vztahu k jiným bytostem – to je případ animal studies, k neživé přírodě a k „objektům“ nadaným vlastní agentností. S tím je pak spojený také obrat k osobní a kolektivní zodpovědnosti a etickým otázkám.

Do jaké míry tedy hraje v sociální situovanosti literatury roli etika? Etika ve smyslu klasické otázky „Co mám činit?“, tedy jaké jednání je správné a spravedlivé, je pochopitelně jedním z motorů sociálněkontextového přístupu k literatuře. Soustředíme-li se – řečeno zcela obecně – na mocenskou dynamiku v literárním díle, jde o to, že někdo vládne a někdo je ovládaný, že někdo trpí, přičemž tento mechanismus je většinou do značné míry skrytý, o to je ale účinnější. Může jít třeba o literární reprezentace genderových vztahů, kterými jsme doslova zaplaveni v narativních i nenarativních druzích umění a médií, nebo naopak o chybění či jednostrannost reprezentací neheterosexuálních vztahů a identit, ale také o otázku toho, kdo má přístup k elitní kultuře a jaké zájmy tato elitní kultura reprezentuje. Etické otázky literatury je tedy třeba vždy vnímat i v souvislosti s tím, o čí etické normy a požadavky

se jedná, komu se symbolicky i reálně dostává hlasu a komu nikoli. Sofistikované přístupy zabývající se sociálními diferencemi v literatuře samozřejmě díla nijak nemustrují, snaží se tuto dynamiku věcně analyzovat a zohledňují jejich literární specifčnost a to, že literární text není stenografický záznam společnosti, ale mnohoznačná partitura otevřená vždy vícero různým čtením. V tomto kritickém, relativistickém světle je také dobré vnímat onu základní historickou skutečnost, že literatura jako narativní umění byla vždy dílnou tázání po člověku, náhledem do lidské situace, umožňovala svým čtenářům zvažovat nepřeborné scénáře lidského jednání a vztahovat je k jejich vlastní zkušenosti. V úspěšných případech ne jako didaktický návod s jasným rozvržením dobrého a špatného jednání, ale tím, že předkládala složité, nejednoznačné situace, dilemata lidského rozhodování, pohybovala se na hraně společensky přijatelného i za ní a imaginativně testovala scénáře, které třeba doposud nikomu ani nepřišly na mysl.

Zmíníme-li konkrétní přístupy jako queer čtení, ekokritiku, postkoloniální perspektivy, odůvodňuje jejich východiska morální argumentace? Například ve smyslu „je správné“ dát hlas těm, kdo jsou umlčováni? Přístupy, které zmiňujete, jsou často svázány s určitými identitami – a zde bych opětovně zdůraznil nutnost intersekcionalního pohledu –, které jsou znevýhodněné, potlačované, disidentní. V jistém smyslu může jít i o živou a neživou přírodu, které se, paradoxně opět skrze texty vytvořené člověkem pro lidi, tímto způsobem dostává větší pozornosti, ohledu a péče. Myslím si ale, že kdyby tyto typy čtení literárních textů znamenaly jen sebepotvrzování určitých marginalizovaných identit, případně jejich emancipace, bylo by to jednostranné a nezáživné. Jde spíše o to, uvědomovat si, jak literární reprezentace i samotná instituce literatury participují na strukturách moci, které se týkají nás všech, což je samo o sobě pozoruhodné poznání. Literární texty dokážou tyto struktury a situace zviditelňovat s mimořádnou naléhavostí, subtilitou i ambivalencí. Literární texty s námi něco dělají, jinak bychom je nečetli, a my v nich můžeme tyto jevy doslova zkusit, a současně od nich i získat určitý odstup, protože to je stále „jenom“ literatura. V tomto smyslu je „estetická distance“ účinná a cená právě i z etického hlediska. Jde o kultivaci určité citlivosti. My pochopitelně nemusíme na hru přistoupit, můžeme být třeba poněkud znechuceni genderovými reprezentacemi v jinak vynikajícím realistickém románu, ale to je součást celé věci, našeho etického zcitlivění. Etický imperativ literatury bychom pak mohli vyjádřit nikoli tak, že literární text moralizuje a vede čtenáře za ručičku, ale že mu především nabízí zkušenost alterity.

Mohou mít literární a umělecká díla morální hodnotu i v jiném smyslu, než že reprezentují „správnou“ ideologii? Má smysl uvažovat například o něčem takovém, jako je „etika vyprávění“? To souvisí s tím, o čem jsem mluvil před chvílí. Domnívám se, že takovou hodnotu literární díla zcela nepochybně mají. Každý román, povídka nebo báseň přece nějakým způsobem aktivuje naši – v mnohém implicitní, nejednoznačnou a neucelenou – hodnotovou soustavu, na škále od úplné afirmace, jakou očekává didaktická literatura, po úplné zavržení, jaké někdy může nastat u děl takzvané subverzivní, která testují různá společenská tabu – vezměme si prózy Georgese Bataille, Jeana Geneta, J. G. Ballarda, Kathy Acker a podobně. To nejzajímavější se pochopitelně odehrává

mezi oběma krajními póly, kam patří většina literárních děl. Nelze také paušalizovat, literatura zahrnuje různé mody a žánry; specifickou etiku mají například literární biografie a autobiografie, paměti, svědectví, respektive příbuzné žánry jako biofikce a autofikce. Uvedu dva příklady. Jedním z literárních textů o holocaustu, které nejvíce zarezonovaly v posledních desetiletích, jsou Laskavé bohyně Jonathana Littella. V tomto románu je vyprávění zprostředkováno inteligentním, kultivovaným, citově chladným příslušníkem SS. Právě promyšlené vyprávěcí hledisko je zde základním zdrojem morálního zážitku z četby. Jiným způsobem přistupuje k etickým otázkám současná mladá hvězda francouzské literatury Édouard Louis, který v nemilosrdných autofikčních narativech, jako je zejména jeho první román Skoncovat s Eddym B., tematizuje mizérii dětství a dospívání queer osoby v homofobním a rasistickém prostředí pracující třídy na francouzském venkově. Jeho narativy pochopitelně nemají za účel chudé vrstvy dehonestovat, naopak v bourdieuvském rámci zviditelňují daný sociální habitus a jeho příčiny, nicméně způsob vedení sociální kritiky je tu mnohovrstevnatý a čtenář se ocitá před dost složitými etickými dilematy. Oba autoři jsou eticky angažovaní, ale šikovně se vyhýbají narativům à la thèse.

A co etika čtení? Například „čtení proti srsti“ nebo subverzivní čtení – není to něco, co překračuje ecovské „meze interpretace“? Má text svá „práva“? Domnívám se, že obecná etika interpretace – bez ohledu na to, jaký konkrétní přístup k textu zvolíme – spočívá v tom, reagovat důsledně na podněty textu, na překážky, které nám klade, nic si neusnadňovat, ale poctivě rozvíjet hermeneutický kruh. Sociálněkontextové přístupy k tomu většinou vyžadují i nemalou literárněhistorickou erudici a znalost různých sociálních jevů. Současně by měl být přítomen prvek badatelské sebereflexivity, protože vždy interpretujeme z určité omezené, determinované pozice. Ecovské pojetí je těmto způsobům četby poněkud vzdálené, protože vychází z premisy, že máme-li text interpretovat plauzibilně, musíme se hlavně řídit pokyny, které nám sám dává. Je to pojetí nosné, nicméně poněkud jednostranné. Osobně mi – na rozdíl od Eca – vůbec nevádí „použití“ textu, které Eco klade proti jeho „regulérní“ interpretaci: jde o to, kdo a jak důmyslně a přesvědčivě text „používá“. O svá práva se totiž text přihlásí mimo jiné tím, že bude-li naše interpretace povrchní, nikoho dalšího o ní nepřesvědčíme. Subverzivní čtení ve skutečnosti většinou znamená takové čtení, které nezapadá do kánonu dosavadních čtení, tedy toho, jak by text „měl být“ čten. Pak je zcela v pořádku a je vlastně i etické se dosavadním omezujícím čtením postavit. Zejména se to týká klasické literatury, kterou je současně třeba tímto způsobem – novými, překvapivými čteními – i oživovat. Ze sváru různých interpretací, jak známo, literární texty čerpají novou energii.

Moderní západní umění má tendenci zdůrazňovat rozchod estetiky a etiky. Je tento postoj dnes ještě udržitelný? To je nesmírně zajímavá a komplexní otázka, kterou není možné pojednat v krátkosti. Jen tedy naznačím možné směry odpovědi. Za prvé k tomuto rozchodu, který se týkal v prvé řadě teorie, nedošlo dříve než ve druhé polovině 18. století. Výrazné tendence literatury 19. století zdůrazňující umění pro umění nebo jeho amorálnost, přičemž obojí nacházíme už u Charlese Baudelaira, ovšem ve skutečnosti disponují pouze jednou formou morální inteligibility. Třeba dekadentní dandy svým okázalým odmítáním konvenční morálky jen

S Josefem Šebkem nejen o čtení proti srsti

Josef Šebek. Foto z osobního archivu

stupňuje etický nárok „být sebou samým“, autenticky rozvinout potenciál své osobnosti, který na subjekt klade modernita. Techniky subverze, s jakými se později setkáváme například u Jeana Geneta, mísícího ve svých prózách zločin, sex mezi muži a estetismus, uvádějí v potaz hodnotové rámce čtenáře a svým hyperbolizovaným akcentováním homosexuální zkušenosti spektakulárně přivádějí na světlo marginalizovanou identitu, předkládají ji k možné identifikaci i k estetickému prožití.

Akcentovaná „amorálnost“ umění a literatury je tedy výsostně etickým fenoménem. Pěkně o těchto otázkách píše v knize *Láska k přehnanému* Peter Demeter. Pro příklad explicitně sociálně angažované tvorby, která má současně punc subverzivity, můžeme sáhnout třeba k filmům Piera Paola Pasoliniho, zejména k jeho účinné, stále aktuální a působivé kritice spolčení fašismu, klerikalismu a kapitálu ve filmu *Saló aneb 120 dnů Sodomy* na motivy de Sadova románu. Je příznačné, že velká díla moderní literatury, jako jsou *Paní Bovaryová* Gustava Flauberta, *Lawrenceův Milenec* lady Chatterleyové nebo *Joyceův Odyseus*, čelila ve své době morálním odsudkům, právním postihům a cenzuře.

Na druhou stranu ale také samotný avantgardní požadavek antimimetického kultivování radikální formy má podstatnou etickou dimenzi: jde o hledání adekvátních způsobů reprezentace současného světa, odmítnutí konzervativních, petrifikovaných hodnot a boj proti komodifikaci umění. Postmoderní důraz na pluralitu, konec metanarativů a vyhlášení „války jednotě“, řečeno s Jeanem-Françoisem Lyotardem, nepochybně také můžeme vnímat v etickém světle. Současné návraty k některým typům sociálně

a environmentálně angažované literatury pak v sobě v různém poměru spojují jak momenty sociálně kritického realismu, tak zmíněné experimentální tradice. A máme tu konečně i otázku, kterou položil Jacques Derrida a po něm jiní: Může literatura vydat svědectví? Zdá se, že například tvorba vznikající v extrémních situacích nesvobody v totalitních režimech 20. století naznačuje kladnou odpověď.

Vrátí-li se etická perspektiva do uvažování o uměleckém díle, je nutné nějakým způsobem revidovat již ustálené koncepty – třeba pojetí autora?

Jedním z „obratů“, jimiž literatura v relativně nedávné době prošla, byl také takzvaný ethical turn, k jehož iniciátorům patřili Martha Nussbaum nebo Wayne C. Booth. Doporučit lze například pozoruhodnou práci Dereka Attridge *The Singularity of Literature* [Singularita literatury] a inovovanou verzi této knihy nazvanou *The Work of Literature* [Literární práce]. Attridge navrhuje na některé linie zejména francouzského myšlení a zdůrazňuje, že tvorba i četba literárního textu je především setkáním s Jiným/Druhým, které/ho máme vítat a otevřít se mu. Navazuje v tom na Emmanuela Lévinase, Jacquesa Derrida a třeba i na pojetí události u Jeana-Françoise Lyotarda, který říká, že avantgardní dílo je výzvou k absolutní otevřenosti tomu, co přichází, co teprve nastává, a co proto nelze reprezentovat. To je možná poněkud neobvyklé, nicméně silné pojetí etické role literatury. Právě koncept autora však v rámci takzvaného návratu autora, jehož podstatnou součástí je i Attridgeovo dílo, prochází výraznou proměnou. Autor již není nepřítomný nebo mrtvý, jak to postulovali Roland Barthes a v poněkud

odstíněnější podobě Michel Foucault: jeho obraz či autorská postura, jak se konstituuje v samotném textu i mimo něj, tvoří podstatný rámec sémantiky i recepce literárního textu. K tomuto tématu se lze mnohé dočíst v nedávno vydané knize Anny Schubertové *Stávám se řečí*. Současná frankofonní teorie diskursu a autorské sebeprezentace, k níž se řadí badatelé jako Dominique Maingueneau či Ruth Amossy, pak zajímavě revitalizuje pojem *étos* z aristotelské triády *logos-patos-étos*, aniž by rezignovala na impulsy kritiky role autora ve zmiňovaných pojetích.

Legitimizuje zdůrazňování etických nároků na recepci uměleckých děl aktuální projevy takzvané cancel culture?

To je složitá a výbušná otázka. Jak jsem uvedl, etická inteligibilita literárního díla se uplatňuje právě tak – ne-li silněji – tehdy, když díla testují hranice společensky přijatelného. To ovšem není úplně nevinná hra a nejen z pohledu konzervativní, ale i liberální morálky se může snadno ocitnout za čarou. Vy se ale asi ptáte na taková díla, v nichž se vyložene objevuje sexismus a další formy násilí, respektive na to, co se stane, když jejich autoři vyjadřují sexistické, rasistické, homofobní, transfobní a podobné názory, případně se takto sami chovají. Což samozřejmě není totéž a všechny tyto jevy jsou navíc předmětem intenzivního společenského vyjednávání a kulturních válek. V minulém století byla tato dilemata asi nejvíce spojena s autory, kteří si zadali s nacismem anebo s antisemitismem, ať už to byli Martin Heidegger, Wyndham Lewis, Leni Riefenstahl, Louis-Ferdinand Céline, Robert Brüllach a mnozí další včetně některých českých spisovatelů – například Jakuba Demla. „Kontaminuje“ tento fakt jejich dílo? Existují seriózní interpretace Céline, a tím spíš Heideggera, které se snaží ukázat, jak dané ideologie texty těchto tvůrců prostupují. Proti oddělování etického působení osoby a díla mluví také v 19. století upevněná a stále poměrně silně vnímaná tradice společenské odpovědnosti spisovatele.

Nenakládáme toho ale spisovatelům příliš? Spisovatel i další tvůrci jsou každopádně lidé jako kdokoli jiný, podléhají morálním soudům i zákonům. Když je dostihnou, má to celkem logicky důsledky také pro jejich kariéru. Veřejné mínění bohužel ne vždy ctí presumpci nevinny a nelze přehlédnout, že řada osobností je takto vytrestána do jisté míry exemplárně, zatímco jde o systémový problém, který právě i jejich chování umožnil. Společnosti lze ale těžko vytýkat, že se nechutí vůči jejich osobám přenáší i na výsledky jejich práce. Autora a dílo se můžeme stokrát snažit teoreticky oddělit, nicméně praxe tak důsledná a čistá nikdy nebude. Sociální kontexty se na recepci podílejí, ať chceme nebo nechceme, takže když si teď poslechnu nahrávku Jamese Levena anebo si přečtu studii Avital Ronell, kontroverze kolem jejich osoby mi asi na mysl přijdou. Resentiment někdy časem vyvane, anebo se naopak stane součástí kódu, jako tomu je v případě Heideggera nebo Céline.

Josef Šebek (nar. 1980) je literární teoretik. Působí v Ústavu české literatury a komparistiky FF UK, kde se zaměřuje na sociálněkontextové přístupy k literatuře a na moderní a postmoderní literaturu. Je autorem monografie *Literatura a sociálně. Bourdieu, Williams a jejich pokračovatelé* (2019) a společně s Richardem Müllerem se editorsky podílel na knize *Texty v oběhu. Antologie z kulturně materialistického myšlení o literatuře* (2014).

CELEBRATE LIFE

OSLAVA ŽIVOTA

22nd MEZIPATRA QUEER FILM FESTIVAL

PRAHA
04–11.11

BRNO
13–20.11

WWW.MEZIPATRA.CZ

#MEZIPATRA2021

Hlavní hrdinka povídky americké spisovatelky Anyi Martin přežívá v toxickém vztahu s násilníkem, alkoholikem a lhářem, kterého živí, a on ji za to ovládá a týrá. Zároveň mu přicházejí balíčky z Mikronésie, které pravděpodobně souvisí nejen s jeho vzrůstajícím dluhem, ale i s tím, že se v protagonistčiných útrebách začínají dít podivné věci.

Jenny to nehledala. Todd nechtěl, aby to našla.

Poté, co oprášila jednu knihu nebo snad setřela policiku, zažila zvláštní pocit, jako by jí na ruku vklouzl pavouk, honem procupital rukávem a zalezl jí do ucha. Rychle se plácla, hlavou jí běželo, jestli ji neštípl komár nebo ji v uchu třeba nesvědí nahromaděný maz. Pak jí cosi chvilku čvachtalo za očima. Že by smítko prachu, které by mohla vyplavit nějaká zbloudilá slza? Nakonec přišlo bodnutí v zátylku, jako by se jí tam něco zachytilo drobnými špendlíkovými klepítky.

Později se z toho vyvinula neurčitá bolest, od které jí neulevily ani dva aspiriny. Ten večer chtěla jít brzo na kutě, říkala si, že se z toho vyspí, ale kdovíproč zůstala dlouho vzhůru, umývala nádobí a potom ještě prala prádlo a Todd se zase zamkl v pracovně.

Kvůli práci, povídal. Vždycky to byla práce: e-maily hollywoodským manažerům o další potenciální smlouvě, i když z toho nikdy nic nebylo, plaše chytré příspěvky na sociální síť, které vyvolávaly u několika z jeho čtyř tisíců známých podlézavou odezvu, chatování tak důležité, že museli o hodinu nebo dvě posunout večeri a on si potom stěžoval, že je studená nebo převařená nebo že se prostě vůbec nedá žrát. Všechno stálo za hovno, když se nalíval skotskou nebo levným bílým vínem z jedenapůllitrových lahví. Ne že by lahve někdy zahlédla dřív, než je prázdné vyskládal za dveře. Ne že by někdy přiznal, že pije.

Když sešla po schodech s tím, že uklidí prádlo ze sušičky, všimla si, že dveře do Toddovy pracovny jsou tentokrát pootevřené. Škvírkou zahlédla, že Todd leží zhroucený a zkroucený v rozházených papírech na tmavozeleném koberci. Hlasitě zachrápal nosem a Jenny zase píchlo v hlavě. Nebo to byl spíš slabý tlak, jako by se jí za spánky něco roztahovalo?

V rukou měla plný koš prádla, a tak zamířila do ložnice, vyprázdnila jeho obsah do zásuvek komody a převlékla se do pyžama. Po většinu dvanáctiletého manželství se k ní Todd v posteli tulil, aspoň část noci. Jenny toto tulení – objetí, která je spojovala v kómatu – brala jako důkaz lásky, i když se předtím pohádali. Ale teď za ní Todd skoro nechočil, a když už přišel, přitulil se k ní málokdy.

Druhý den ráno se probudila a ucítila, jak k ní větrací šachtou vane cigaretový kouř. Z těžkého tabákového puchu ji rozbolela hlava ještě víc a ve střední části zad se jí taky ozvala menší bolest a zakroutila se jí kolem žaludku. Tentokrát si aspiriny vzala tři. Potom možná zkusí čtyři ibuprofeny.

Neměla i trochu zrychlený tep? Určitě to bylo jen tím, jak se naštvala na Todda – nejenže začal po sedmi letech zase kouřit, ale navíc porušil pravidlo, že se nekouří v domě. Napadlo ji, že na něj uhodí, ale nestála o další posměšné vykrucování, nebo ještě hůř, nechtěla riskovat, že od něj dostane pěsti. A tak ležela v posteli, mlčky pěníla a čekala, až bolest hlavy zeslabne natolik, aby se mohla odplout žit po schodech dolů a uvařit si konvici kávy.

* * *

Jenny se obvykle dokázala soustředit tak, že potom fungovala jako stroj a vypořádala se i s těmi nejvšednějšími a nejnudnějšími designerskými zakázkami. Dnes se ovšem kvůli zvláštním bolestem a citlivosti i po dvou šálcích kávy soustředila špatně. Musela jednomu klientovi napsat, jestli by jí neprodloužil termín – to v téhle nestabilní ekonomice dělala nerada. S Toddem se krátce setkala v kuchyni, připravoval si slatinu, vejce a fazole v rajčatové omáčce. Ona dokázala pozřít jenom toast s medem. Prohodili spolu pár neurčitých slov ohledně plánů na víkend a toho, kdo by mohl nakoupit, i když Jenny pochybovala, že Todd vystřízliví do té míry, aby mohl zajet do obchodu. Pokud nedá jinak, než že pojede on, bude si Jenny muset vybrat, jestli mu dovolí riskovat další flastr za řízení pod vlivem, nebo zase vyvolá hádku a dostane pěsti do hlavy. Sledovala ho, jak si odnáší talíř, a hádala, že sní jen pár soust. Uvažovala, jestli si vzpomene talíř vrátit, nebo nechá zbytky na stole tak dlouho, až přilákají šváby.

Toho dne Todda viděla už jen jednou, poté, co zazvonil pošták s dalším balíčkem. Všimla si, že na zásilce je stejná zpáteční adresa jako vždycky – Kolonia Pohnpei, FSM. Když si tu zkratku vyhledala, zjistila, že to znamená Federativní státy Mikronésie, do roku 1986 území Spojených států a dodnes zemi, která je s nimi pevně spjatá. Sešla s balíčkem po schodech a jemně zaklepala na dveře Toddovy pracovny.

„Todde, máš tu další zásilku.“

Todd otevřel dveře na škvíрку, pohled měl skelný, řidnoucí vlasy rozcuchané, bradu porostlou hnědošedým strništěm, na sobě vybledlé černé tričko Led Zeppelin a tepláky s tolika dírami, že nepatřily nikam jinam než do popelnice.

Na balíčku vždycky stálo prostě „knihy“ a Jenny předpokládala, že uvnitř skutečně jsou. Koneckonců Todd byl spisovatel a knih měl spoustu, tak proč by mu nechodily další? Občas se ho ptala, co jsou zač, bála se, jestli knížky z takové dálky nevyjdou moc drahé. Už si museli půjčit peníze, aby snížili úrokovou sazbu dluhu na jeho kreditce. Todd vysvětloval, že v Asii nejsou knížky v angličtině kdovíjak oblíbené a životní náklady jsou tam nízké, takže se mikronéští prodejci rádi a za překvapivě nízké ceny zbaví všeho, co zůstalo v knihovnách po Američanech. I poštovné nabízejí levně.

Kdyby na to Jenny trochu víc tlačila, byl by čím dál vzteklejší. Prohlásil by, že studuje entomologii, otorinolaryngologii nebo archeologii nějakého dávného města – jak se jmenovalo? Nan Madol, to je ono – nebo nějaké jiné obskurní téma, které by ji vůbec nezajímalo, a připomněl by jí, že on se o její zásilky nestará. Ne že by jí toho chodilo zrovna dvakrát moc, byla velice šetrná, poněvadž její skromné výdělky stačily sotva na to, aby je oba uživila. Todd už jen zřídka vydělal větší peníze a všechny zřejmě spolklý splátky dluhu o neznámé výši, který si na kreditce podle Jennyina názoru uhnal hlavně za chlast, cigára a obsah těch balíčků. Věděla, že by po něm měla chtít, aby jí řekl, jak na tom je, ale kdyby se ho na to zeptala, hrozně by se rozčilil. Když jednou navrhla, ať dluh refinancuje a zřídí si novou kartu, kde bude mít nějakou dobu nulové úroky z převedeného zůstatku, praštil ji takovou silou, že jí zlomil žebro.

Radši běhala po výhodných nákupech v sekáčích a diskontech – říkala tomu „lov pokladů“. Vyznamenala se, když sehnala za skvělou cenu jedinečné retro šaty a dokonale padnoucí přiléhavé džíny. Dnes na sobě měla pouzdrovou sukni Bettie Page a těsné červené tričko s bílými puntíky a nabíranými rukávy.

Když mu ale oznámila, že jde s kamarádkou na oběd, Todd si nevšiml, jak je ve stylu pin-upky rozkošná. Oční víčka se mu zatřepotala,

jako by se sotva soustředil. Jenom zachrchlal a vyplivl na koberec rosolovitou hrudku hnědého tabákového hleny. Potom si od Jenny vzal balíček a zavřel dveře. Slyšela ho, jak se šourá po papírech na podlaze a s hlasitým šramotem vybaluje zásilku, pak se ozvalo cosi jako slabé zacvrkání. Jenny se otočila a zamířila po schodech pro papírovou utěrku a čistič koberců, než se ta slizká skvrna zažere do látky.

V půlce schodiště ji přepadla vlna nevolnosti a Jenny se chytila za břicho. Rychle to ovšem přešlo, a jakmile měla uklizeno, odvěkla se zpátky k počítači. O hodinu později zrušila domluvený oběd, schoulila se na posteli do klubíčka a pokusila se zaspát tepající bolest, která začala mezi spánky a potom sestoupila hluboko do břicha.

* * *

Druhý den ráno už se Jenny ten znepokojivý pocit rozšířil do paží a nohou, tajuplně jí v nich brnělo. V posledních několika případech, kdy se jí to přihodilo, Todd nebyl úplně namol a přichystal jí vyprošťovák, údajně do něj dal šumák proti kocovině, okurkový lák, zázvorové pivo a tajnou přísadu, kterou nechtěl prozradit. Chutnalo to strašně, ale vždycky to zabralo. Jenny se zhruba za deset minut vyzvracela a osvěžilo ji to, cítila se pak normálně. Todd jí tehdy vykládal, jak sekne s pitím i sběratelstvím. A ona mu věřila, protože byla optimistka – což bylo jak požehnání, tak prokletí. Chodili do kina, dívali se spolu na televizi, tulili se v obýváku na gauči a Todd párkrát uvařil výbornou večeři – jehněčí s mátovou omáčkou a pečenými brambory nebo kuřecí tikka masala. Tyhle idylické „domolené“ občas trvaly jen pár dní, někdy jim ale vydržely celé týdny, ba i měsíce, a dál tak Jenny naplňovaly nevysvětlitelnou a neuváženou nadějí.

Teď ovšem Todd trávil čím dál víc času zavřený ve své pracovně, vlastně tolik, že si ani nevšiml, že je Jenny hůř než jindy. Když si byl jen trošičku postěžovala, že ji něco bolí, řekl jí, ať doprdele drží hubu, že nemá čas poslouchat její kňourání. Že ho obtěžuje a snaží se ho ovládat, a on se potřebuje vrátit k práci. Pokaždé když k ní mluvil krutě, ucítila v hlavě, v břiše nebo v ruce slabé vzednutí, jako by se jí daná část těla zvětšovala. Ale to bylo k smíchu. Možná chytla chřipku.

Další ráno jí zmítaly tak drsné křeče, že zůstala v posteli. Začínala už zase usínat, když vtom se z větracího otvoru ozvalo vysoko posazené pištění – nejdřív znělo slabě a pak nezadržitelně nabíralo na hlasitost, až si Jenny málem musela zakrýt uši. Stejně náhle jako začalo, zase skončilo a potom se zhruba na pět minut rozhostilo ticho. Další vrísknutí jí drásalo uši tak, že strčila hlavu pod polštář. Jakmile to ustalo a ona se odkryla, následovalo sborové cvrkání, jako by spustilo vojsko cikád doprovázené bušením kovových lžic do pánví.

Jenny se vydrápala z postele a ploužila se chodbou, na střídačku si masírovala spánky nebo se držela za břicho, s každým krokem zažívala bolest skoro k nevydržení. Nakoukla přes zábradlí a zjistila, že dveře Toddovy pracovny jsou opět pootevřené, ta kakofonie se linula z nich a teď se k ní přidalo i zběsilé hlučení, jako když mňoukají kočky, kvákají žáby a skřehotají další, neznámá zvířata. Ostře zvuky opět sílily, Jenny tepalo v hlavě ještě naléhavěji a pomalu sestupovala po krátkém lomeném schodišti. U dveří se zastavila a zaposlouchala se, jestli se Todd nešourá za nimi nebo se nepřehrabuje v kumbále. Vzhledem ke všemu tomu papíru na podlaze by se nemohl pohybovat neslyšně, i když kvůli tomu rámusu si Jenny nemohla být jistá.

Nahlédla dovnitř – po Toddovi nikde ani stopy. Možná si šel ven zakouřit nebo spíš vyklouzl zadním vchodem a vytratil se do nedalekého obchodu s chlastem nebo si zavolat. Vždycky

tvrdil, že v domě není dobrý signál, přestože ona se svým telefonem nikdy žádné problémy neměla.

Nemohla ovšem vědět, jestli se každou chvíli nevrátí, a tak dovnitř vstoupila opatrně, našlapovala v papírech po špičkách. Po pravé straně se přerušovaně chvěla dvířka knihovny, to zpoza nich se ozýval ten zvířecí povyk.

Znenadání zaslechla Todda a honem se obrátila, ale viděla jen prázdnou chodbu.

„Miluju tě. Nejvíc ze všeho na světě se bojím, že mě opustíš,“ zopakoval Toddův hlas třikrát jako zaseknutá deska.

Pak přišla jiná slova... obvinění...

„Proč tam jenom tak ležíš? Proč se odtahuješ, když se tě v noci dotknu?“

„Protože spím. Nepamatuju si to...“ namítl její hlas.

„Měla by ses se mnou pomilovat, kdykoli se já chci pomilovat s tebou,“ namítl ten Toddův.

„Chceš mě jenom ovládat.“

Nevíš, co je láska.

Zapšklá krávo.“

Dvířka knihovny se teď klepala, jako když divoce tluče srdce. Jenny to děsilo, ale taky to burcovalo její zvědavost, až nemohla jinak než je otevřít. Připadalo jí to zvláště osvobozující, ba přímo vzrušující. Konečně uvidí ty knihy, co Toddovi pořád chodily. Uvnitř ovšem nebyly knihy – jenom různé velké klíčky a terária s prapodivnými živočichy.

Někteří šhubali shluky dlouhých rosolovitých výrůstků a švihali jimi jako kočka ocasem. Další hleděli vykulenýma očima neúměrně velkýma k tělu a neurčitě oboživelnické hlavě. Jiní ceni-li zuby jako břitvy a přecházeli tam a zpátky na šupinatých, jakoby kuřecích nohou vyrůstajících z ne zcela patřičných míst. Vesměs se ale nepodobali ničemu, co kdy viděla – rozdrásané rudé maso s pavučinami fialových žil v průsvitné bledé pokožce řídce porostlé zacuchanou kožešinou a baňatými váčky žlutého hnisu, které se zdály napěchované takřka k prasknutí. Tvorové s příliš mnoha ušima, příliš mnoha očima, s ušima, ale bez očí, s očima, ale bez uší, jedni měli zuby na vnější straně rtů, další měli rty sraštělé a občas z nich vyjel dlouhý modrý a zelený jazyk pokrytý měchyřky.

Potom se ztišili a ti, co měli nějaké výrůstky, je zvedli a kynuli jí, jako by ji vítali, jako by ji vyzývali, ať jde blíž, a pořád při tom švi-tořili a švi-tořili.

S každým jejich zvukem, jako když zaskřípá křída o tabuli, Jenny třeštila hlava. Žáda jí ztuhla, jako by se měla při sebemenším pohybu rozlomit vejpůl, v břiše jí to bolestivě vřelo a všechno se tam rozpouštělo v rozechvělý rosol. Šveholení těch živočichů gradovalo, jejich těla se nespoutané rozsvěcela jako blesky fotoaparátů, nejenže si pořizovali snímky jejich nejintimnějších partií, pronikali jí rentgenovými paprsky přes kůži i do mozku a vnitřních orgánů.

Následně pohasli, jako když se ztlumí osvětlení v kině, blikání vystřídalý rozmazané výjevy a postupně se vyjasňovaly, až Jenny na každém rozeznala Todda – byla to stěna obrazovek a na každé běželo, jak souloží s nějakou jinou ženou. Nejdřív to byl obyčejný sex, horký a upocený. Černoška v misionářské poloze. Drobná Asiatka s dlouhými tmavými vlasy svíjející se v šedesát devítce – s dokonale opáleným zadkem natočeným k Jenny. Zrzka zezadu.

Tyhle výjevy se rozplynuly a nahradily je jiné, úchylnější. Trojka se dvěma ženami, jedna mu ho kouří a druhá mu sedí na hlavě a Todd ji dychtivě lízá. Todd jezdí neurologickým kolečkem po bradavkách rozesmáté brunety. Todd v černé kůži zuřivě šlehá jinou Asiátku jezděckým bičkem a u toho jí hrubě vníká do řitního otvoru.

Následně se i tyto výjevy rozplynuly a vystřídal je více záběrů na nevelkou blondýnu s dlouhými rovnými vlasy. Todd se k ní zezadu tiskne,

Anya Martin

jako to dělával s Jenny, hraje si s její bradavkou, líbá ji na krk. Ona se hihňá. Todd jí šeptá do ouška: „Miluju tě. Bezpodmínečně tě miluju.“

Plavovláska se otočí, upře ledově modré oči na Jenny a zasyčí. Syčí dlouho a zní jako had. „Co děláš v mé pracovně, krávo zasaná?“ Hlas skutečného Toddova obraz té jedovaté přízračné tváře roztříštil, zbyly jen střepy. Jenny opět viděla ta stvoření, všechna se teď zběsile třásla. „Tohle je moje pracovna a ty tu nemáš co dělat.“

Jenny prudce otočila hlavu ke dveřím a sjela pohledem z Toddova vzteklého obličej k rukám svírajícím velký hnědý papírový pytlík. Todd si pořádně přihnul z objemné, cenově výhodné lahve vína schované uvnitř a postavil ji na skříňku se zásuvkami. A než si Jenny vůbec stačila uvědomit, že má kudy uniknout, praštil ji pěstí do temene.

Jenny se zhroutila na podlahu a Toddova pěst na ni dopadla ještě jednou. Zvonilo jí z toho v lebce, hlava jí okamžitě připadala těžší, napuchlá a ostrý zobák stříbrné krkavčí hlavy na Toddově prstenu se jí zařízl do kůže. Potřetí ji pěst udeřila do spánku, a když se dostavila bolest, Jenny v lebce ucítila škrábání, jako by se jí tam něco hýbalo a měnilo to polohu. Slyšela se, jak ječí: „Pomoc!“ Nebo to byla obět nějakého jiného zločinu někde v dáli?

Chtěla se bránit, ale Todd ji přitiskl k zemi tak, že se nemohla ani hnout. Zas a znova jí bušil do hlavy. Potom ji nakopl špičkou kovbojské boty do žeber, až to hlasitě křuplo, a Jenny náhle prožela spalující bolest. Nezlomil jí další žebro? Zkusila se schoulit do klubíčka, aby ji nemohl kopat do břicha a do prsou, a další ránu ucítila v kříži. To už jen řvala. Řvala z plných plic, žasla, jak nahlas dokáže křičet, a hlava se jí zevnitř rozpínala – připadala jí velká a vzdušná a žhnulo v ní.

Takový to je, umřít, pomyslela si ta část Jennyina mozku, kterou zcela neochromil šok, a Jenny pořád řvala, ale okna byla zavřená, takže ji nejspíš nikdo neuslyší, nezavolá policii. Stihl by ji vůbec někdo zachránit? Rány dopadaly jedna za druhou. Todd jí zkroutil ruku a přitlačil ji obličejem k podlaze, aby se mu pěstí snáz mířilo na zátylek. V Jenny to kypělo a do hrdla se jí drala žluč, přišly první dávivé křeče. Ale když se jí z úst vyvalila oranžová trávenina, začalo se z ní hrnout i něco jiného. Roztahovalo jí to jícen, krk a hlavu až na hranici možností, příšerně to bolelo a Jenny měla pocit, že se dusí, že krvácí, že je to její konec.

Nato se jí do plic vevalil čerstvý vzduch, protože jí cosi vystřelilo z otevřených úst na zem. Švitoření kolem ní zesílilo, bylo už přímo ohlušující. Po koberci se roztáhly tenoučké výrůstky, jakási živá diskovitá masa se s jejich pomocí otočila a přeskočila jí hlavu.

Stejně znenadání jako Todd začal Jenny mlátit, zase přestal. Ozvalo se řinčení skla, praskání mříží, tisíc zvuků prchání, pelášení, plazení. Potom se Todd rozječel, spustil táhlý, zmučkový vriskot. Jenny se přiměla převalit na záda, aby viděla, co se děje, a hlavu jí ovládla tepající bolest.

Rozmazaným zrakem Toddova jen taktak rozeznávala pod nánosem těch živočichů, všichni ho kousali, hryzali, štípali, těm, co měli ústa, v nich křoupalo, hromadně je skrápěla zářivě rudá krev a jejich amorfní těla se zbarvovala obsahem toho Toddova. Napínající se výrůstky onoho stvoření, které měla Jenny v sobě, zacpaly Toddovi ústa, jako by spolkl něco příliš velkého, a zbytek se tam snažil vedrat taky, sápal se dovnitř, odtahoval se a zase se sápal. Todd už nemohl křičet, jenom skučel, tváře se mu nadouvaly. Oči mu začaly vylézat z důlků. Nos vybuchl v obrovském kýchnutí, obličej to rozervalo na nespočet kousíčků.

Jenny zmáčela krev s hlenem, ale jenom si zakryla ústa, ruce i paže měla tak poraněné, že je nedokázala zvednout a utřít si obličej. Byť byla zbrocená slizem, přistihla se, že se mlčky usmívá. Každé to kousnutí a cucnutí v ní uvolňovalo napětí, byla to znamení,

že Todd cítí fyzickou manifestaci bití a emoční bolesti, se kterými žila tolik let. Někdejší Todd, kterého tak hluboce milovala, se rozplynul v dávnou vzpomínku a tenhle cizí člověk, co pil, kouřil a šoustal všechny kromě ní – hlavně tu blondýnu –, se mu vůbec nepodobal.

Úplně už z něj strhali kůži, zůstaly jenom zbytky rozcupovaných červených svalů. Když se tvorové trochu rozestoupili, zahlédla Jenny stále tlukoucí srdce – celé fialové, jak pumpovalo krev do přerušovaných tepen. Podívala se Toddovi do očí, jestli v nich spatří smutek nebo lítost, ale ani jeden z těchto pocitů v nich nenašla. A potom Todd o oči přišel, vyskočily mu z důlků, prosvištěly jí jako měkká torpéda kolem hlavy a rozplácly se za ní o zeď.

Toddovo srdce už zpomalovalo, rudé maso téměř spořádali, vnitřní orgány prožrali, kosti očištěné lízáním a mlaskavým sáním jiskřily perlovou bělobou. Zase viděla příšeru, kterou nosila v sobě, byla to bledá améboidní bytost přecházející z pevného stavu do průhledného, zvětšovala se a zmenšovala podle toho, jak putovala po orgánech, zúžila se, když vklouzla Toddovi do jícnu, roztáhla se do kla-

musela snášet Toddovy kousavé komentáře, namířené proti jejímu sebevědomí, kreativitě a důstojnosti, i přímočařejší postrkování a rány – a hlavně lži, které se do ní zavrtaly jako pomalu bující rakovina – po celá léta. Tvrdil, že nechlastá, ale nešlo si nevšimnout občas drobných, občas nápadných změn osobnosti, jak se z milého člověka stával krutý. A co bylo ještě horší, ty jeho tajné známosti.

Netušila, kolik toho prováděl, jak to bylo úchylné a jak si vychutnával ten pocit, když způsoboval bolest jiným ženám, ženám, co si ji užívaly. A úplně nejhorší bylo, že se do jedné zamiloval. Kdysi bývala Jenny tak naivní, že si myslela, že by ji nikdy nepodvedl, že bojuje jenom se sladkým mámáním alkoholu. Strašně dlouho si myslela, že jestli jí něco nehrozí, pak že jí bude zahýbat. Potom se o jedné bokovce dozvěděla – možná to byla ta blondinka; fotku nikdy neviděla – a Todd ji prosil, ať se k němu vrátí, sliboval, že to hned utne, dokonce i na nějakou dobu přestal pít, přesvědčil ji. A ona mu věřila, i když to byla chytrá, vzdělaná žena. Půl roku se nedotkl chlastu a potom zase začaly chodit ty balíčky.

Kresba Karla Gondeková

divovité podoby, když mu bušila do žaludku. Její pavoukovité úponky se důkladně stočily v ústech jeho lebky, svinuly se v tom, co mu zbylo z paží, a omotaly mu páteř jako nervy na anatomickém modelu. Bytost se nicméně zcela vyhnula mozku, nejprve se soustředila na zničení zbytku těla. Je možné, že ztráta krve nestačila k tomu, aby Todd upadl do kómatu, že mu pořád funguje hlava a cítí každé hryznutí, každé rýpnutí, každícké zmáčknutí?

Nestvůřina hlava Toddovi s hlasitým čvachtutím prorazila žaludek a z toho najednou vystříkla šťáva s nestráveným jídlem. Příšera se tam ale nezdržela dlouho, natahovala výrůstky dolů a chňapala po střevech, roztávala je jako švihadla, nacpala se do tračníku a vylezla mu ze zadku jako devíticásá kočka.

Jenny zamrzelo, že srdce Toddovi vypovědělo službu dřív, než se monstrem dostalo k jeho penisu a pozřelo ho tak rychlým pohybem, že nepoznala, jestli ho zhltilo, nebo jedno-duše vstřebalo. Požírání bylo na pohled uspokojující, ale probíhalo až příliš rychle. Ona

Ze zamyšlení ji vytrhlo ostré křupnutí. Zvířata se dala do požírání Toddovy kostry, spustilo se hlasité sborové chroupání, žvýkání a čvachtavé polykání. Velká příšera na mozek nezapomněla, jenom si ho schovávala na konec, úponky spolu s tělní masou rozmáčkly lebku jako louskáček a potom tvor uvolnil místo menším a nechal je srkat mozek jako vybranou pochoutku. Jako poslední kusy těla zmizela chodidla, což byla ironie, protože si Jenny kolikrát říkala, že kdyby si Todd zlomil nohu, nedošel by si do obchodu pro chlast, nesešlápl by plyn v autě ani by se k ní nedobelhal a nemohl ji praštit.

Jakmile živočichové dojedli, začali hluboce hučet. Byla to píseň spokojenosti, nasycení? Tvorové se rozprostřeli po podlaze všude kolem. Větší zrůda, ta, co ji Jenny nosila v sobě, se nyní zcela odhalila – byla to jakási baňatá bytost bez zřejmého tvaru, chvíli byla kulatá jako tlustý pavouk, pak se roztáhla a zploštila a vystupovaly z ní boláky a bubliny. Zpočátku se její početné oči zdály skelné a nezaostřené, ale jako by si uvědomila, jak napjaté ji Jenny sleduje, všechny

doširoka otevřela a pohlédla na ni. A všichni živočichové, kteří měli oči, se v tu chvíli náhle otočili jako jeden a udělali totéž.

Jenny se zase zmocnila hrůza. Když už dočista spořádali Toddova, nedají si ji jako zákusek? Stvoření, co měla nozdry, jako by čenichala a přemýšlela.

Všchna zvířata se jako velká slizká vlna trochu přiblížila, pak se otočila a zamířila k protější stěně, šplhala po ní, plazila se nebo jedno-duše vylezla po nohách Toddova stolu nahoru na desku. Tříštění skla a pár rychlých kousnutí – nebo to jeden tvor vyplivl z úst kyselinové sliny? – a v okně i roletě se rázem objevila velká díra. Drobné zadečky, rosolovité masy a rozechvělé ocasy zmizely v temnotě noci. Hledají další lidi s narušenou duší, aby se nakrmili jejich zvrácenými sny, jejich touhou způsobovat bolest? Nebo se prostě vrátí zpět, dokud si je někdo zase neobjedná?

Zakrátko zůstala Jennyiným jediným společníkem v krvi pocákané pracovně ona příšera, kterou nosila v sobě. Byla to včelí královna, vetřelčí matka? Nebo byla jen katalyzátorem, vůdkyní, šéfkuchařkou, kterou ostatní potřebovali, když přišla chvíle konečného pozření, když byla lidská bytost zcela připravená, okouřená negativními myšlenkami a marinovaná v bolesti způsobené ostatním?

Jenny čekala a tvor taky. Potom zvedl jeden úponek, vlnitým pohybem jí pokynul a zvolna, ladně ho natahoval k ní – nepůsobilo to výhrůžně, spíš tázavě. Tělo zůstalo na místě, jenom tenhle výrůstek sloužící jako paže se přibližoval, až se Jenny zastavil přímo před obličejem a pořád se vlnil, jako by se jí chtěl dotknout na čele, ale nebyl si jistý, jestli se Jenny neodtáhne nebo ho neodrazí.

Jenny věděla, že by se měla bát. Nebo ne? Měla by ucouvnout a neriskovat, že si to rozmyslí, že jí ublíží. Ale nosila to stvoření v sobě a nezabilo ji a smrt ji už dnes hrozila od manžela. Čeho by se měla bát? Cítila spíš vzájemnou zvědavost. Co od ní chce?

Naklonila se blíž a nechala úponek, aby se jí dotkl na čele. Hlavou jí projelo brnění, sklouzlo do paží a po páteři do nohou, až do prstů. Nebylo to nepříjemné, připadalo jí to skoro hojivé, i když žebro se jí nesrovnalo ani tupá bolest v hlavě ze všech těch ran pěstí neustoupila. Ucítila v mysli nějakou činnost a pak jí to došlo. Ten tvor chtěl pochopit. Co přesně, tím si nebyla jistá – nejspíš proč s Toddem tak dlouho zůstala a snášela všechnu tu bolest. To dá rozum, ne? Jenže tomu sama nerozuměla. Napadlo ji, jestli to vůbec někdy pochopí.

Měla dojem, že to trvá dlouho, nejspíš ovšem neuběhlo ani pět minut a tvor stáhl končetinu a ještě jednou se na Jenny dlouze zadíval. A potom se taky vyhoupl na Toddův stůl a vylezl oknem.

Jen co zcela zmizel ve tmě, Jenny se taky dovlekla ke stolu, zvedla sluchátko bezdrátové pevné linky a vytočila 911.

Povídku **The Prince of Lyghes** z autorčiny sbírky *Sleeping with the Monster* (Lethe Press, Amherst 2018) vybral a přeložil **Roman Tilcer**.

Anya Martin je spisovatelka a novinářka. Dosud publikovala povídkovou sbírku *Sleeping with the Monster* (S netvorem v posteli, 2018), novelu *Grass* (Tráva, 2016) a divadelní hru *Passage to the Dreamtime* (Přechod do snů, 2017). Její příběhy se objevily v různých časopisech nebo hororových a splatterpunkových antologiích. Píše blog *ATLRetro*, spolu se Scottem Nicolayem pro server *This Is Horror* produkuje podcast *The Outer Dark*, který je zaměřen na rozhovory se současnými autory weird fiction a spekulativní fikce. V listopadu vyjde v nakladatelství *Medusa* český překlad její novely *Tráva*.

Obránce tradiční Francie

Bude Éric Zemmour kandidovat na prezidenta?

Pokud se dosud mělo za to, že hlavní kandidátkou krajní pravice ve francouzských prezidentských volbách v roce 2022 bude Marine Le Pen, nyní to vypadá, že by národovecké síly mohl roztržít novinář Éric Zemmour. Jakýkoli kandidát, jenž by mohl porazit prezidenta současného, ale zatím vidět není.

OTMAR SOJKA

Francouzské ultrapravicové političce Marine Le Pen, jež se chce stát v příštím roce hlavním vyzyvatelem stávajícího francouzského prezidenta ve volbách, začal růst vážný konkurent: národovecký novinář a publicista Éric Zemmour. Ten sice oficiálně kandidaturu na prezidenta nepotvrdil, nicméně začal objíždět Francii a na mítincích vypráví, co by jako prezident udělal.

Kulturní válečník

Zemmour patří ke stálícím francouzského mediálního provozu posledních let. Začínal v redakcích tradičních novin jako Le Figaro, opravdu se ale proslavil až na obrazovkách televize, kam byl často zván jako „obránce tradiční Francie“ a rozdmýchávač kulturních válek ve večerních diskusních pořadech. Svou popularitu zatím využíval pro prodej vlastních esejistických knih, které se zhruba v dvouročních intervalech objevují v regálech knihkupectví a z nichž má podle médií tučné příjmy.

Publicistovi zřejmě mediální sláva nestačí. V posledních měsících dal dohromady tým lidí, s nímž putuje po Francii. Na svých vystoupeních opakuje obvyklé argumenty krajně pravicové publicistiky. Lamentuje nad francouzskou justicí, která je údajně příliš mírná vůči těm, kdo nenávidí Francii, ve školách chce obnovit řád a pořádek, útočí na veřejnoprávní média a tak dále. Hlavním polemickým cílem jsou však migranti. Do této kategorie Zemmour zahrnuje i ty francouzské občany, jejichž předkové se nenarodili ve Francii.

Jedním z jeho nejslavnějších výroků je, že „islám není slučitelný s Francií“ a že je to politické náboženství, které odporuje francouzským zákonům.

Právě vymezení se vůči islámu, migrantům a všemu netradičnímu je nejznepokojivější okolností jeho působení. „Zemmour nedělá nic pro to, aby zastavil občanskou válku, on ji vytváří,“ uvedl jeden z bývalých blízkých spolupracovníků pravicového prezidenta Jacquesa Chiraca Frédéric Salat-Baroux. Podle politologů a komentátorů je v jistých ohledech Zemmour radikálnější než Marine Le Pen, která ve snaze oslovit voliče mimo národovecký blok svou rétoriku částečně zmírila.

Z rychlého nástupu nového potenciálního kandidáta mají Le Pen a její Národní sdružení těžkou hlavu. „Říct, že Le Pen nemůže vyhrát volby, znamená povědět lidem pravdu,“

prohlásil publicista, jenž se chce zaměřit na získání konzervativního elektorátu republikánské pravice, která sice láteří nad úpadkem Francie, ale zatím měla jistý ostych volit nástupkyni Národní fronty. Marine Le Pen Zemmourovi odvětila, že by byl dobrým premiérem, což je ve francouzské politice místo, kde nejsou vyžadovány oslňující schopnosti.

Macron bez vyzyvatele?

Zemmour sice dává najevo, že by mohl získat nové hlasy od konzervativců, zatím však jeho příspěvek národoveckému táboru, který podle odborníků představuje kolem třiceti procent elektorátu, není valný. V některých průzkumech sice lehce přeskočil Le Pen, oba kandidáti však mají kolem šestnácti procent. To ukazuje, že národovecký elektorát je ve své volbě rozpolcený a že mnoho nových potenciálních

voličů zatím nezískal. Republikánská pravice je přitom v takovém rozkladu, že její voliči by mohli být poměrně snadnou kořistí.

To vnímají hlavně veteráni ze staré Národní fronty. Ta se ve francouzské politice prosadila, protože dokázala potlačit jakéhokoli potenciálního krajně pravicového konkurenta. Většinou se ostatně jednalo o odpadlíky ze strany. Zemmour však pro Národní sdružení představuje zcela nový případ showmana, který si přišel pro ultrapravicové hlasy. Le Pen ho sice vyzvala, aby netříštil krajní pravici, ovšem takové prohlášení je spíše projevem slabosti. Není divu, že mezi členy strany koluji zvěsti, že Zemmoura nastrčí do kampaně levicové a globalistické síly. K odstoupení kandidáta, který bude před volbami slabší, vyzval také krajně pravicový starosta města Béziers Robert Ménard. Ale i jeho prohlášení je přáním, které se obtížně přetaví v politickou realitu.

Vývoj ve francouzské politice zatím nasvědčuje tomu, že stávající prezident Emmanuel Macron nebude mít v příštím roce vážného vyzyvatele. Druhé kolo s kandidátem, který se identifikuje s krajní pravíci, by pro Macrona bylo výhodné. Republikánská pravice zatím bloudí mezi vícero kandidáty, z nichž ani jeden pravděpodobně nebude mít plnou a přesvědčivou podporu. Macron sám se v poslední době vyloženě orientuje na elektorát umírněné pravice.

Co se týče levice, kandidovat zajisté chce Jean-Luc Mélenchon, který se snaží být volbou nespokojené Francie, jež vyšla do ulic se žlutými vestami a částečně i při nedávných protestech proti covidovým pasům. To je významný elektorát, který se snaží národoveckou rétorikou oslovit i krajní pravice, a Mélenchon zatím patří k levicovým politikům, jež se proti těmto pokusům hlasitě vymezují. U umírněné levice se zatím zdá, že bude mít více kandidátů než argumentů. Socialisté nedávno rozhodli, že jejich barvy bude hájit pařížská primátorka Anne Hidalgo, svého kandidáta postaví i Zelení a možná také komunisté. Žádný z nich však nevypadá na to, že by měl sílu se dostat do druhého kola. Do voleb však zbývá ještě více než půl roku a to je dostatečná doba na ne jeden politický zvrat. Autor je spolupracovník redakce.

Éric Zemmour je národovecký showman. Foto Wikimedia Commons (CC-BY-SA-3.0)

par avion

Z FRANCOUZSKÝCH MÉDIÍ VYBRALA
SÁRA VIDÍMOVÁ

Francouzskou veřejnou debatou kromě možných kandidátů či kandidátek na prezidenta hýbou také názory na nový dokumentární film novináře a poslance za Nepoddajnou Francii (La France Insoumise) Françoise Ruffina, který nese název Ženy do boje (Debout les femmes). Jak zmiňuje reportáž na rozhlasové stanici France Inter ze 14. října, hlavními hrdinkami dokumentu jsou ženy vykonávající feminizované, špatně ohodnocené, společnosti opomíjené, ale přitom stěžejní profese. „Jako například Jeannette, šedesátiletá žena původem z afrického Konga, která vstává každý den ve čtyři, aby se ze svého bytu na pařížském předměstí mohla dostat na nádraží Gare de Lyon, odkud se vždy vydá metrem do Národního shromáždění, kde od roku 2008 pracuje. Jako uklízečka. A přesně tak se před rokem seznámila s poslancem Ruffinem,“ představuje

očekávaný snímek autor reportáže. Jeannette, která do Francie přišla s manželem a dcerou v roce 1996, se rozhodla zatukat na dveře „nepoddajného“ poslance, aby podpořila jeho boj za zvýšení mezd všech, kteří pracují ve službách v Národním shromáždění. Není samozřejmě jediná, kdo pečuje o to, aby se zákonodárci cítili dobře a bezpečně – kromě uklízeček jde o kuchařky, techniky, instalatéry a další. V roce 2020 se všem těmto pracovníkům konečně zvedl příjem, nyní si měsíčně přijdou až na 1 300 eur.

Le Monde

Snímkem se zabývá i deník Le Monde v textu ze 13. října, tedy v den, kdy proběhla premiéra v kinech. Rekapituje, že Ruffin je autorem dvou velmi povedených dokumentů, Merci, patron (Díky, šéfe, 2016), kde odtajňuje praktiky miliardáře Bertranda Arnaulta, a J'veux du soleil! (Chci trochu slunce!, 2019), který sleduje hnutí žlutých vest. Cílem nového snímku je představit francouzské společnosti jeden z jejích neduhů – skutečnost, že velké množství žen vykonává důležité profese, ale velmi často za ně nejsou dostatečně a důstojně ohodnoceny. Jedná se o uklízečky, školní asistenty, sociální pracovníce, pečovatelské v domech seniorů, zdravotní personál v nemocnicích. Ruffin se rozhodl vykreslit

jejich portréty a prožít s nimi každodenní hon za přežitím. Ten mnohdy začíná velmi brzy ráno, jelikož protagonistky si nemohou dovolit bydlet jinde než na vzdálenějších předměstích, odkud se musí každý den dvě a více hodin dostávat přeplněnými příměstskými vlaky na svá pracoviště. Le Monde se domnívá, že poslanec velice vědomě využívá svého postavení k tomu, aby dal hlas lidem, kteří jsou dle jeho vlastních slov neviditelní a jichž se na názor nikdy nikdo nezeptá, ale bez nichž by se nám žilo podstatně hůř.

Marianne

V říjnu uběhl rok od kruté vraždy učitele dějepisu a zeměpisu Samuela Patyho. Týdeník Marianne publikoval 14. října ve spolupráci se sociology z institutu Ifop průzkum veřejného mínění, který je podle šéfredaktorky levicového časopisu Natachy Polony šokující. Vyšlo totiž najevo, že jedna pětina z dotazovaných ve věku 18–30 let zcela neodsuzuje brutální dekapitaci středoškolského učitele, jenž v hodině ukazoval žákům karikatury proroka Mohameda. Třiadvacet procent dotazovaných pak nesouhlasí s jeho pedagogickými metodami. Článek hovoří také o tom, že se událost stala podobně jako atentáty na redakci satirického týdeníku Charlie Hebdo momentem, který rozděluje společnost. V některých

školách se dokonce žáci i učitelé vzájemně oslovují jménem zavražděného učitele, aby vyjádřili postoj nebo i výhrůžku. „Nedělej Patyho,“ častují se vzájemně učitelé s žáky.

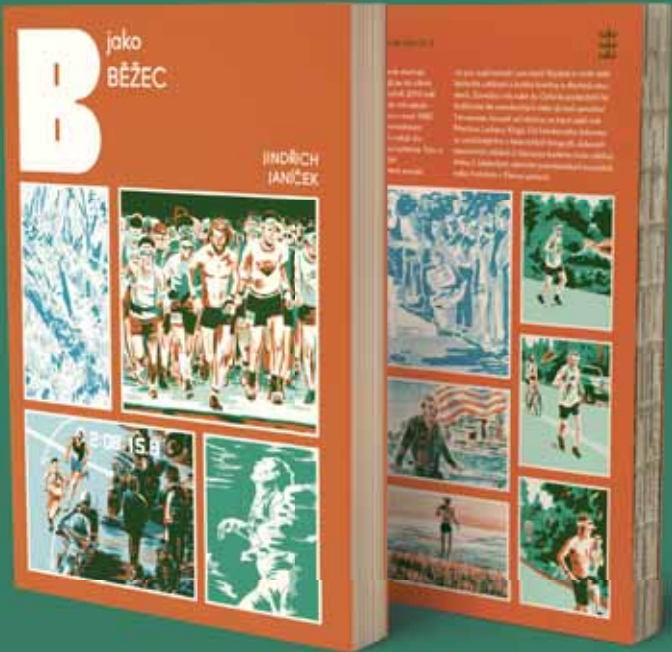

Tématem francouzských médií byl na podzim také český premiér Andrej Babiš, jenž několik dní okupoval úvodní strany renomovaných deníků. Několik takových si kladlo otázku „Kdo je Andrej Babiš?“. Například deník Libération přišel 5. října s titulkem „Je český představa vlády Andrej Babiš u konce s dechem?“. Francouzské novináře zejména zajímalo, jaký vliv budou mít zjištění v kauze Pandora Papers na blížící se české sněmovní volby. Babiš se dle článku nechal opakovaně na domácím hřišti i v zahraničí slyšet, že žádné majetky ve Francii nevlastní ani nikdy neměl žádné off-shore společnosti. Jeho vyjádření se ale v souvislosti se zjištěními začala měnit, až se k vlastnictví zámku ve vesničce Mougins, která leží nedaleko letoviska Cannes, nakonec přiznal. Zakoupil jej v roce 2009 za čtrnáct milionů eur, což je dle Libération cena vskutku neodpovídající. Deník krátce shrnuje Babišovo dosavadní politické angažmá a velmi trefně se opírá do celé řady kontradikcí – vztahu k Evropské unii, migrační otázce nebo k Polsku a Maďarsku.

JINDŘICH JANÍČEK

B jako běžec

Výpravná komiksová kniha oceňovaného grafika a ilustrátora přináší příběhy světových maratonů, ultramaratonů nebo závodu s nejpodivnějšími pravidly na světě. Od dokumentu vycházejícího z historických fotografií, dobových televizních záběrů či literatury se často odbíhá ke společenskému a popkulturnímu kontextu.

JAN H. VITVAR

Umění, kterému nikdo nerozumí

Hrdinové této knihy jsou uklízečky, policisté a prostitutky. A samozřejmě umělci. Setkávají se tu artefakty, které někdo spálil, rozřezal, utopil či snědl. Obrazy, které namaloval osel, bagr nebo motocykl. Zábavná a dobrodružná cesta po dějinách vizuální kultury ukazuje, že naše chápání umění mnohdy vede přes fatální nepochopení.

MARIE KÖNIG
DUDZIAKOVÁ

Návrat z pískoviště

Jemná kresba, smysl pro humor a oko pro každodenní situace, které se stávají rodičům. Osobitý rodičovský deník mrká spiklenecky na všechny, kteří mají někde blízko kolem sebe období prvních slov, krůčků a upatlaných dětských ručiček. Není to jen vtipně vymyšlená knížka, je to něco jako rodičovská krabička poslední záchrany.

Mluvme o důstojnosti, ne o válce

O antigenderové politice, protipotratovém hnutí, populistickém feminizmu, „welfare šovinismu“ a obtížné cestě k mobilizaci, jež by ukončila konzervativní obrat v Polsku, jsme hovořili se socioložkou Elżbietou Korolczuk. Dotkli jsme se i fenoménu využívání emocí v politice a konstatování, že antigenderová politika je konzervativní odpověď na neoliberalismus.

HANA BLAŽKOVÁ

V knize *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*, kterou jste letos napsala s Agnieszkou Graff, zdůrazňujete, že se gender stal ústředním tématem současných kulturních válek. Proč právě on? Gender není pouze otázkou gender studies nebo identity jednotlivých lidí, ale zahrnuje celé spektrum témat, jako jsou rodina, reprodukce, populace... Tyto problémy, s nimiž se nyní po celém světě potýkáme, velice úzce souvisejí s tím, jak si představujeme budoucnost nebo fungování sociálního státu. Proto dnes nemůžeme hovořit o ekonomice nebo budoucnosti a nemluvit zároveň o genderu. Zároveň dnes v politice pozorujeme posun ke kulturním otázkám. Právce se dřív vyznačovala tím, že preferovala nižší výdaje státu a vyzdvihovala soukromou sféru. Chtěla například přenést problematiku reprodukce do privátní sféry, ale zároveň měla tradičionalistický světonázor. Levice propagovala sociální stát, přerozdělování a osobní svobody. Dnes v Polsku vidíme, že se toto rozdělení narušilo a mění se. Současná vláda, která je podle mého názoru pravicově populistická, zavádí prvky přerozdělování, zvyšuje minimální mzdu, reguluje podmínky krátkodobých pracovních smluv nebo zavádí nepodmíněné finanční transfery pro rodiny s dětmi [program Rodina 500+ – pozn. HB]. Zároveň to ale propojuje s velmi konzervativní politikou v kulturní sféře. Můžeme to vidět i v jiných zemích: otázky spojené s pohlavím, sexualitou, ale také rasou se stávají jedním z hlavních prvků politického dělení.

V Česku bývá za počátek kulturních válek považována uprchlická krize roku 2015, vy kladete začátek současné situace do roku 2008. Co se tehdy stalo? A proč je tento rok tak důležitý i z hlediska válek o gender? Ekonomická krize obnažila křehkost propojení liberální demokracie a neoliberálního primátu trhu, do té doby nezpochybnitelného. Stát měl odpovídat za sféru politiky a svobody a trh se měl postarat o to, aby se nám hezky žilo. V roce 2008 se ukázalo, že takové rozdělení není stabilní ani nezajišťuje dobré životní podmínky velké skupině prekarizovaných. Těch dnes stále přibývá, ale také se ve velké míře zhoršuje status střední nebo nižší střední třídy. V důsledku toho se rozpadá víra, že je dobře a bude ještě lépe. Jedná se o druh proměny, která má svůj politický, ale i emocionální rozměr. O emocích v politice mluvíme zřídka, ale měli bychom, protože populistické a ultrapravicové strany s nimi pracují. Budování strachu a úzkosti se často odehrává v konkrétním kontextu. Do tohoto prostoru přicházejí populistická a ultrakonzervativní hnutí, která slibují stabilitu a jednoduchá řešení. V naší knize tvrdíme, že odmítání genderu – v širokém smyslu slova – je symptomem konzervativního odporu vůči neoliberalismu. Neoliberalismus nepřinesl jen ústřední roli trhu, ale také individualismus, rozpuštění pevných svazků a pocitu bezpečí, jenž vycházel mimo jiné i ze zásahů státu. Pravicoví populisté říkají: My známe odpověď na toto ohrožení. Jde o návrat k tradiční rodině, tradičním způsobům budování společenství a náboženství. V mnoha zemích pravicoví populisté mluví i o ekonomické odpovědi. V literatuře to bývá nazýváno „welfare šovinismus“, tedy sociální stát, který diskriminuje všechny, kdo jsou uznáni jako jiní.

Protipotratové hnutí roste po celém světě. Proč je zrovna v Polsku tak silné? Na to existuje jednoduchá odpověď: může za to církev. Nejde ani tak o míru religiozity, ale o roli církve jako politické instituce.

Církev byla v Polsku silná i za socialismu, tehdy získala pověst centra odboje, a jak se dnes ukazuje, ne zcela zaslouženě. Po roce 1989 byla proto velmi silně propojená s tehdejšími vládami, hlavně se Solidaritou a navazujícími politickými stranami. Církev tehdy řekla: Pomohli jsme vám osvobodit se od komunismu, teď vytvořte nový konzervativní stát, který bude ve shodě s církevní doktrínou. Důležitá byla i postava papeže Jana Pavla II. Ale šlo také o způsob budování občanské společnosti, respektive její neliberální části. Po roce 1989 do regionu nepřiely pouze progresivní, ale také ultrakonzervativní organizace. Evangelikálové z USA zde tvořili své vlastní organizace, podporovali je, poskytovali jim know-how a peníze.

Záhy po roce 1989 byl v Polsku přijat tzv. potratový kompromis, tedy omezení práva na potrat jen na několik specifikovaných situací, který vyvolal velké protesty. Jak se od té doby proměňovalo feministické hnutí? Podívala bych se i hlouběji do minulosti: v Polsku existovalo významné ženské hnutí také mezi válkami. Zohlednit bychom mohli i ženské hnutí v období socialismu. Potraty v Polsku byly dostupné od roku 1956. Ne proto, že by si tehdy někdo řekl, že je to spravedlivé, ale vycházelo to z aktivity žen v tehdejší politice. V sedmdesátých letech již také začaly vznikat nové feministické organizace. Po roce 1989 jsme tu pak měli Ženskou sekci Solidarity, která byla ale záhy zrušena právě proto, že se ženy, například Małgorzata Tarasiewicz, postavily proti návrhu tzv. kompromisu a odhalily fakt, že nešlo o skutečný kompromis, ale o dohodu politických stran a církve. Tehdy také začaly vznikat různé neziskové organizace, často díky finanční podpoře z USA. Trochu později se začínaly objevovat neformální skupiny. Manifa [každoroční demonstrace na MDŽ – pozn. HB], kterou v roce 2000 založili lidé jako Agnieszka Graff nebo Kaziemiera Szczuka, pak propojovala akademické prostředí, anarchistické kolektivy pracující zdola a osoby, které se chtěly angažovat například proti násilí na ženách. Hlavním impulsem ale tehdy byla také otázka potratů – policie začala stíhat ženy podezřelé z toho, že podstoupily interrupci.

K ohromné mobilizaci došlo samozřejmě po nástupu Práva a spravedlnosti (PiS) a v roce 2016 se ženské hnutí objevilo jako masová síla. V rámci Ogólnopolski Strajku Kobiet [Všepolská ženská stávka] proběhly masové protesty, jichž se účastnilo 50 až 100 tisíc žen. Do protestů v roce 2020 se zapojilo až půl milionu lidí na zhruba šesti stech místech v celém Polsku, a to i ve vesnicích a malých městečkách. Nový byl rozměr demonstrací, ale i způsob jejich síťování – osoby, které protesty organizují, často nejsou propojeny s ženským hnutím.

Loni jsem situaci sledovala z Česka a říkala si, že se možná Polsko nakonec stane prvním feministickým státem v Evropě – vlna mobilizace byla ohromná. Po Novém roce ale všechno utichlo. Co se tehdy stalo? Byly protesty úspěšné? Dalo by se říct, že ani nemohly být úspěšné, protože o zákazu potratů rozhodl ústavní soud. Pro hnutí zdola je velmi těžké nastartovat proces, který by mohl vést ke zrušení takového rozhodnutí. Není to nemožné, ale trvá to opravdu dlouho. Loňská mobilizace sice změnu nezpůsobila, ale odhalila, že ke změně došlo. V první řadě jde o generační změnu: průzkumy ukazují na silný posun mladých lidí, zejména mladých žen doleva. Vidíme také rezolutní odklon od církve a odmítnutí propojení polské identity s katolicismem.

To jsou důsledky politiky současné vlády, ale také obrovské práce zdola – ze strany ženských organizací, které vytvořily pro mladou generaci velmi atraktivní narativ. Tyto organizace také mobilizují a vymezují pole, v němž se následně mladá generace může angažovat. Potřebovali bychom ale ještě politickou změnu. V roce 2019 se sice levice konečně dostala do Sejmu a nyní tam máme několik poslankyň vycházejících z takzvaných černých protestů, ale rozhodně nejsou významnou silou. Dominanci pravicových stran je velice těžké prolomit, ale je to výzva.

Existuje nějaké východisko ze současného konfliktu? A co pro to mohou levice a liberálové udělat? Mohou udělat spoustu věcí, které ale určitě neudělají. Pro začátek by stačilo, aby si mainstreamový liberál dovolil mít na věci svůj názor, třeba i v rozporu s církví. Němečtí křesťanští demokraté nebo britští toryové zavádějí opatření, jež vedou ke zrovnoprávnění LGBT ve sféře manželství a rodiny. V Polsku se mezitím rozjíždějí dva vagóny, politický establishment je výrazně konzervativnější než průměrná Polka. Takže se zavádí zákaz potratů, přestože ho 75 procent lidí nechťelo. Zavádějí se LGBT free zóny, přestože je většina obyvatel nepotřebuje. Mluví se o odstoupení od Istanbulské úmluvy, přestože více než osmdesát procent lidí je proti. Ale neexistuje jednoduchá odpověď, protože logika polarizace zároveň způsobuje, že na sebe nikdo – kromě levice – nechce vzít mobilizaci lidí směrem ke společenské změně. To je velké vítězství pravice.

V každé zemi se situace liší, v USA se například hlavní sázky týkají ekonomických otázek, jako je odstranění prekarizace nebo rozšíření počtů lidí, kteří dosáhnou na státní péči. V Polsku jsme svědky generačního klinče. Mladí lidé jsou obvykle progresivní, ale – jako ve většině Evropy – tvoří relativně malou část voličů. Většina stran chce mobilizovat větší skupiny, které jsou starší, konzervativnější a častěji také věřící. Myslím si bohužel, že se v tomto klinči budeme nacházet ještě pěkných pár let, během nichž se budeme pohybovat mezi Občanskou platformou a PiS. Ovšem díky mobilizaci žen, bude některé otázky možné vybojovat aspoň s liberálním mainstreamem. Zejména pokud jde o ty, jež se týkají lepšího přístupu k antikoncepci a odvolání úplného zákazu potratů. Na podporu plné liberalizace z jejich strany spíš nespolehám.

Nestálo by za to vrátit do hry ekonomické otázky a klasický politický konflikt, který je založený na kategorii třídy? To je opravdu těžké, témata sociálního státu převzal PiS. Sociální otázka tady na rozdíl od USA neleží na ulici. V Polsku i v jiných evropských zemích máme úplně jinou konstelaci. Největší výzvou pro levice je vytvoření takové politické agendy, která pevně propojí ekonomické a kulturní otázky. Přesně tak to udělal PiS, propojil ekonomickou podporu rodin, například pomocí nového daňového systému, s kulturní vizí, podle níž má být rodina základní jednotkou společnosti. Na úrovni politiky tyto dvě složky tvoří jedno souvislé vyprávění. Na levice došlo k rozštěpení těchto dvou sfér: buď mluvíme o tom, že menšiny a ženy mají mít rovná práva, anebo o tom, že potřebujeme lepší zdravotnictví a školství. Tyto dvě sféry se pak zdají být neslučitelné. Také práva různých menšin jsme velmi dlouho definovali hlavně skrze liberální individuální agendu. Používali jsme heslo „mám právo na potrat“ místo toho, abychom v kontextu reprodukční spravedlnosti přemýšleli o tom, jestli mají ženy podmínky pro to, aby mohly mít děti. Aby šlo vyměnit paradigma volby za paradigma reprodukční spravedlnosti,

Elżbieta Korolczuk (*nar. 1975*) je polská socioložka, komentátorka a aktivistka. Působí na Södertörn University ve Stockholmu, zaměřuje se na sociální hnutí, občanskou společnost a gender. S Agnieszkou Graff vydala letos knihu *Anti-Gender Politics in the Populist Moment* (*Antigenderová politika populistického momentu*). Spolueditovala publikace *Civil Society Revisited: Lessons from Poland* (*Revidovaná občanská společnost. Poučení z Polska, 2017*) a *Rebellious Parents. Parental Movements in Central-Eastern Europe and Russia* (*Vzpourní rodiče. Rodičovská hnutí ve střední Evropě a Rusku, 2017*) a vydala knihu *Matki i córki we współczesnej Polsce* (*Matky a dcery v současném Polsku, 2019*).

S Elżbietou Korolczuk o kulturních konfliktech z hlediska genderu

musíme si nejdřív všimnout toho, jak je nastaven celý systém. A to se velice špatně prodává, protože to je mnohem komplikovanější.

K polarizaci dochází i pod vlivem globálního ultrakonzervativního hnutí, o němž psala jedna z představitelk Strajku Kobiet Klementyna Suchanow v knize To jest wojna [Je to válka, 2020]. Všechny ty tajné sítě pracující na změně světa, financování z Ruska a setkání pouze pro zvané připomínají konspirační teorii, již může druhá strana snadno odmítnout. Má cenu o této globální rovině konfliktu vůbec mluvit?

O vztazích mezi těmito organizacemi musíme mluvit, protože ukazují také to, co se tito aktéři snaží ukryt za fasádou jazyka lidských práv. Jak ve svých zprávách píše například Neil Datta, stále víc ultrakonzervativních organizací mluví o právech menšin nebo právech žen, aniž by se přiznaly ke svému propojení s fundamentalistickým hnutím.

Osobně bych se ale vyhýbala narativu o válce, protože až příliš dobře zapadá do představy, kterou propagují ultrakonzervativci, tedy že jsme v ohrožení, že někdo přežije a někdo musí padnout. Není to ale přece tak, že máme dva tábory – konzervativní a liberální –, které mezi sebou bojují na život a na smrt, protože existuje mnoho různých aktérů, kteří jsou zapojení různým způsobem. V ultrakonzervativním prostoru to jsou organizace jako brazilská TFP [Tradição, Família, Propriedade – Tradice, rodina, vlastnictví – pozn. HB], kterou některé státy prohlásily za sektu. Ale existují také organizace, jež jsou transparentní, skvěle vyškolené v lobbingu a litigaci, jako například polské Ordo Iuris. Pak tu máme organizace typu World Congress of Families, které mají silné vztahy s církvemi. Všechny tyto spolky přece netvoří homogenní celek, který chce jen převzít vládu nad světem, ale mají velmi různé zájmy, vazby i cíle, ostatně stejně jako progresivní organizace.

A jak o nich tedy mluvit?

Tyto organizace sice mluví jazykem lidských práv, ale když se podíváme na jejich cíle i reálné důsledky jejich aktivit, narážíme na drastickou míru krutosti. Jestliže se například španělská organizace CitizenGo zasazuje o zachování trestu smrti za homosexuální v Ugandě, bude důsledkem jejich činnosti smrt konkrétních lidí. V Nikaragui ženy umírají při pokusech o potrat, v Salvadoru zase sedí desítky let ve vězeních, protože někdo řekl, že si potrat vyvolaly samy. Myslím, že musíme mluvit o konkrétních konsekvencích činnosti takových spolků, spíš než používat narativ války nebo je představovat jako globální konspiraci. Tyto organizace také často fungují stejně jako část občanské společnosti, jen jsou neliberální a nepříteli transparentně financované.

Zároveň se příliš neshodují s tvrzením Klementyny Suchanow – kterou znám a vážím si jí –, že hlavním hráčem tu je Kreml a Putin. Elena Zacharenko nebo zpráva Evropského parlamentárního fóra ukazují, že většina peněz, jež neliberální sektor občanské společnosti využívá, pochází z EU. Různé analýzy přinášejí zprávy také o tom, že Polsko není už jen odběratelem finanční pomoci, ale například Stowarzyszenie Piotra Skargi samo finančně podporuje svoji mateřskou organizaci ve Francii. Takže tyto vztahy jsou mnohem komplexnější a určitě se musíme dívat pod ruce všem organizacím – nejen konzervativním, ale i progresivním.

Také obyčejní aktivisté těchto hnutí asi nejsou placeni Kremlem, ale jednoduše věří v to, že je důležité bránit tradiční rodinu...

Elżbieta Korolczuk. Foto z osobního archivu

Oddělila bych dvě věci, které se často zaměňují. Jedna věc jsou ultrakonzervativní organizace, které často používají různé pochybné argumenty. Politici z krajní pravice mnohdy velmi strategicky a oportunisticky přejímají jejich jazyk i hodnoty. Matteo Salvini se horlivým katolíkem stal teprve nedávno, Jarosław Kaczyński zase žije sám, ale tvrdí, že všichni musí žít v klasických heterosexuálních rodinách a mít děti. Toto pokrytectví musíme odhalovat.

Zároveň tu ale také máme velkou skupinu lidí, ač ne tak velkou, jak by se mohlo zdát z polského kontextu, která má konzervativní názory. Tyto ideologické rozdíly musíme brát vážně. Zásadní je, abychom neprohlubovali tendence k polarizaci. Protože tady nejsou jen dvě skupiny lidí, ti, co jsou pro LGBT, a homofobové, ale mnoho různých skupin. Část lidí vůbec neví, co to LGBT je, a nemají na tohle téma žádný názor, anebo si z náboženských důvodů myslí, že je to hřích, ale zároveň by třeba nepodpořili žádnou formu diskriminace. Jsou tu také ti, co si myslí, že LGBT představuje nebezpečí pro jejich děti, a proto by chtěli omezit lidská práva homosexuálů. A potom máme skupinu aktivistů, kteří propagují obraz LGBT jako pedofilů, protože chtějí na svou stranu

naklonit veřejný prostor a mobilizovat lidi prostřednictvím strachu. Tyto skupiny musíme pozorně oddělovat a všimát si toho, že nejde o homogenní kategorii. Stejně jako není homogenní progresivní prostředí, není homogenní ani to konzervativní.

Levice dnes mluví velice komplikovaným jazykem. Týká se to ekonomických otázek, ale i jazyka genderové kritiky, který je hodně nesamozřejmý. V jednom rozhovoru jste řikala, že musíme znovu začít používat slova jako rodina. Jak může levice srozumitelně promlouvat například k hůře vzdělaným ženám z nižších tříd? Už dlouho se věnuji mateřství a myslím, že tady je opravdu co nabídnout. Především je to otázka důstojnosti. V liberálním systému se hodnota lidí odvíjí od toho, kolik mají peněz. Levice říká: Máš právo na důstojný život už jenom proto, že jsi. Stát tě má podporovat, a ne tebou pohrdat, ponižovat tě, kontrolovat a nutit do rozhodnutí, která pro tebe nejsou dobrá. To je základ levicové agendy. Nikoli vnucování vizí nebo identity, ale vytvoření takového prostoru, v němž stát podporuje lidi podle toho, co sami určí jako dobré.

V případě žen z lidové třídy je tu mnoho témat: v Polsku například žena žijící na vesnici

prakticky nemá přístup k jeslím a pravděpodobně ani k mateřské škole. To znamená, že nemůže pracovat, pokud tedy nemá to štěstí, že žije s rodiči, kteří se o její dítě postarají. Ale stejně to předpokládá, že musí mít hodně sil, aby si to nějak zorganizovala, protože často chybějí i možnosti dopravy. Rodina mého muže bydlí na vesnici, z níž je to na nejbližší zastávku dva kilometry. Každý, kdo chce pracovat, musí mít auto. Pokud si je žena schopná najít práci a zajistit hlídání, už si může gratulovat. Ale pravděpodobně bude stejně vydělávat méně. Pokud má ještě násilného partnera, nemá vůbec šanci získat ekonomickou nezávislost, osvobodit se z takového vztahu a najít si vlastní bydlení. Zkušenost matek samoživitelek z vesnic a malých měst by měla být součástí levicové agendy, ale ve veřejném prostoru se prostě neobjevuje. Pro tuto skupinu lidí příspěvek 500+ znamená určitou důstojnost, mohou například ušetřit na auto a začít pracovat. Přestože tyto finanční transfery neřeší problém na systémové úrovni, fungují alespoň jako náplast, která pro spoustu lidí opravdu znamená, že přestanou krváčet. Nejsme tu na zelené louce a musíme mít nápady na lepší využití těchto prostředků – způsobem, který dá možnost důstojného života každému.

Lze na pravicový populismus odpovědět populismem levicovým?

To záleží, jak ho definujeme. S Agnieszkou Graff pracujeme s pojmem levicového populismu tak, jak ho chápe například Chantal Mouffe. Vycházíme z toho, že žijeme v populistickém momentu, v momentu přehodnocení politické scény a rozdělení společnosti. V takových momentech je klíčovou otázkou, kdo je lid, jehož vládu demokracie představuje. Kdo má právo definovat sám sebe jako společnost? V tomto smyslu levicový populismus skutečně může být odpovědí na populismus pravicový. Odpovědí na to, co dělá PiS, nemůže být přístup založený na přesvědčení, že my jsme elita a máme právo rozhodovat o budoucnosti země, a protože nám bylo odebráno způsobem, který není v souladu s právním státem, domáháme se jeho navrácení. Tento druh diskursu ze zřejmých důvodů nefunguje. Na druhou stranu přicházejí ženy, které říkají: To vy jste zkorumpovaná elita, jež způsobuje utrpení žen, a my jsme lid, který má právo na sebeurčení a v jeho rámci chceme bojovat o pluralismus, o práva jednotlivce, žen nebo menšin. Opravdová demokracie totiž spočívá v tom, že nikoho nevylučuje z našeho společenství, ale naopak se do něj snaží zapojit co nejvíce lidí, stejně jako do rozhodovacích procesů, jež ovlivňují naše životy.

Ve své knize používáte spojení populistický feminismus. Co si pod tím můžeme představit?

Populistický feminismus je prostě masa žen v ulicích, která říká: My jsme lid. Jde o takový typ definice demokratického my, které má své genderové vědomí a své požadavky nevyhlašuje jako nějaká specializovaná skupina, ale z pozice my-společnost. Feminismus v tomto momentu říká: My představujeme většinu, a proto požadujeme řešení, která budou pro tuto většinu dobrá. Jde o obrácení populistické logiky, podle níž populisté vždycky říkají: My jsme většina, i když mlčí. Je to vlastně kopanec do jejich nejbolestivějšího místa. Už nevysvětlujeme, že gender nikoho neohrožuje a že neunášíme děti, abychom je pohlavně zneužívali, ale říkáme: Vy vládnete a my se vám díváme pod ruce.

Text vznikl ve spolupráci s Heinrich-Böll-Stiftung Praha (HBS). Obsah rozhovoru nemusí být odrazem stanovisek HBS.

film online

1. 7. 2021

retrospektiva Frant

www.filmovyprehled.cz

21ART 21
BOOK
21FAIR 21

13.-14. 11. 2021
10-19 h, 10 am -7 pm
Galerie hlavního města Prahy
Prague City Gallery
Zámek Troja
Troja Château

ghmp.cz

 $A^{21}BF$

VSTUP ZDARMA
FREE ENTRY

alternativa festival
5.-13. 11. 2021

sdržení pro podporu kulturních aktivit

MINISTERSTVO
KULTURY

PRA	HA
PRA	GUE
PRA	GA
PRA	G

G HMP

28.-29.11.2020

3Kino Fest

3.—12. 11. 2021

Kino Atlas
a Městská knihovna v Praze
www.3kino.cz

**8. ročník festivalu středoevropského filmu
pro náročného diváka**

**25. MEZINÁRODNÍ FESTIVAL
DOKUMENTÁRNÍCH FILMŮ
JI. HLAVA 26. — 31. 10. 2021**

**VELKÁ PŘEHLEDKA ČESKÉHO I SVĚTOVÉHO DOKUMENTU
RETROSPEKTIVA KAROL PLYCKY I RUMUNSKÉHO FILMU
DEBATY INSPIRAČNÍHO FÓRA: AMERICKÝ PSYCHIATR
BRUCE D. PERRY, POLSKÁ ŽENSKOPRÁVNÍ AKTIVISTKA
MARTA LEMPART I KANADSKÝ FILOZOF NICK SRNICEK**

Morálka sociální politiky

Jak dát lidem peníze

Kniha Annie Lowreyové Dejte lidem peníze rozšiřuje nedlouhou řadu česky dostupných publikací zabývajících se myšlenkou základního nepodmíněného příjmu. Autorka se nevěnuje jen tomuto v posledních letech velmi diskutovanému tématu, ale i současné podobě sociálních systémů zemí Západu.

JAKUB RÁKOSNÍK

Koncem roku 2020 se na českém trhu objevila kniha americké novinářky Annie Lowreyové, která rozsáhle pojednává o základním nepodmíněném příjmu (universal basic income – UBI). Ač jde o myšlenku velmi starou, sahající přinejmenším hluboko do středověku, získává v novém tisíciletí stále větší pozornost. Pochybnosti jsou jistě namístě, nejsou však důvodem k tomu, abychom takové otázky přestali promýšlet. Krachy prvních systémů podpor v nezaměstnanosti na konci 19. století naše předky také neodradily od experimentů, byť to mnozí jejich současníci považovali za nesmyslné plýtvání prostředky a nevěřili, že by něco takového mohlo fungovat. Kdyby britský parlament čtyřicátých let vyslyšel kritiku odpůrců Beveridgeovy zprávy, kteří tvrdili, že její návrhy jsou neuskutečnitelné z důvodu přílišné míry sociálních jistot, s nimiž počítá, dějiny poválečné Evropy by vypadaly jistě úplně jinak. Rozhodně by nebyly nasměrovány k dnešní míře sociálních transferů, jež tehdy byla i pro většinu radikálnějších myslitelů – včetně Williama Beveridge samotného – stěží představitelná.

Ani levý, ani pravý?

Uvedené příklady ovšem nedokazují, že univerzálně garantovaný příjem bude dobře fungovat. Spíše nás mohou povzbudit k promýšlení nových možností. Nebude to ani poprvé, ani naposledy, kdy věda – sociální stejně jako přírodní – bude postupovat proti tomu, co se v určité době jeví jako nezpochybnitelná, věčná či přirozená pravda. Není pochyb o tom, že ambiciózně pojatý občanský příjem by znamenal revoluci nejen v systému sociálního zabezpečení, nýbrž i pro fungování pracovního trhu. Jistě nadějná je skutečnost, že jeho zastánce nalezneme napříč politickým spektrem od anarchokapitalistických libertariánů až po radikální levice, slibující si od něho překonání kapitalistického hospodářství. Že není výhradně levicovou ani pravicovou agendou, je na něm právě lákavé.

Vezmeme-li si dva klíčové mezníky moderní sociální politiky, tedy vytvoření povinného sociálního pojištění na konci 19. století a univerzalistického sociálního státu v polovině století následujícího, důležitým předpokladem úspěchu byla právě principiální shoda pravice a levice na tomto programu. Konzervativce Bismarck v jisté míře vykradl program sociální demokracie, aby motivoval dělnictvo k loajalitě vůči císařství a zároveň nemilosrdně potlačoval organizované socialisty trestní perzekucí. Britský výraz pro pravolevý konsenzus v padesátých letech 20. století, „butskellismus“, dobře vystihoval skutečnost, že z hlediska řízení státních financí a výdajů na sociální jistoty bylo naprosto lhostejné, jestli na ministerstvu zasedne konzervativce Butler nebo labourista Gaitskell. Proto v souvislosti s myšlenkou nepodmíněného příjmu zaznívají jména jako Milton Friedmann či Friedrich August von Hayek na jedné straně a praotcové levice jako Thomas Paine či Charles Fourier na straně druhé. Široké ideologické spektrum sympatizantů pak mohou dokreslit jména jako Elon Musk či Hillary Clintonová.

Katalog osobností však neznamená názorovou shodu o podobě základního nepodmíněného příjmu a už vůbec ne o tom, jaký by měl být jeho smysl a nastavení parametrů. Proto je i Lawreyová velmi opatrná, když varuje, že nemusí jít nutně o příslib emancipace, ale naopak o opatření směřující k výraznému zhoršení životních vyhlídek chudší části populace. Jeho konkrétní nastavení totiž nedokáže uspokojit oba póly politického spektra. Univerzální příjem může být využit jak pro redukci záchranné sociální sítě, tak i k jejímu masivnímu rozšíření. Může vést k nižším daním, nebo naopak ke ždímání bohatých. Nedokáže ovšem všechny tyto věci zároveň. Proto nakonec nastavení

Odedávna obyvatelé Západu rozlišují ctnostné a nectnostné chudé. John Thomas Smith: Bill Row a John Taylor, dva žebrační, 1897

jeho parametrů bude vášnivým střetem levice a pravice, jakkoli v principu nemusí vadit ani jedné straně politického spektra.

Ctnostní a nectnostní chudí

Významná část knihy se však tématu základního příjmu vůbec nevěnuje a zaměřuje se spíše na kritiku stávající praxe sociálních politik v různých zemích, především ve Spojených státech. Pojmenovává slabá místa současného systému i klamnou efektivitu mnohých řešení, diktovaných ekonomickou racionalitou. Nízké mzdy za nekvalifikovanou práci, doprovázené plácem korporací nad nemilosrdností globální konkurence? Proč ne? Ale vyčísleme si k tomu zároveň, v jaké míře přispíváme z veřejných prostředků na to, aby tyto mzdy mohly být nízké. Lawreyová cituje například sociologickou studii o zaměstnancích amerických fast-foodů, z níž vychází, že více než polovina z nich je zapsána v nějakém programu sociální podpory, což je dvojnásobně vyšší číslo než u celkové populace. Znamená to, že daňoví poplatníci nevědomky nepřímo dotují soukromé zaměstnavatele. Je to jen další z nepřeberného množství příkladů privatizace zisků a socializace nákladů, které soudobé hospodářství skýtá.

Už od středověku jsou obyvatelé Západu uvyklí na rozlišování ctnostných a nectnostných chudých. Plátcí provozu sociálního státu trpí obavou, aby dávky nebyly zneužívány a dostávali je jen ti, kteří si je podle přísných morálních kritérií skutečně zaslouhují. Mají strach i z toho, aby se nešířila kultura závislosti. Nejsme sice už v časech, kdy pobírání chudinských dávek automaticky zbavovalo volebního práva, jako tomu bylo v některých evropských zemích (včetně českých) ještě před první světovou válkou, avšak přísné testování, prohlídky a kontroly vyrábějí kategorii druhorádých odcizených občanů neméně efektivně. Jak velký je morální rozdíl mezi občanem, který si odpočítává úroky z hypotéky od daňového základu, a příjemcem příspěvku na bydlení ze státní sociální podpory? Jak velké ztráty společnosti plynou ze sociálních dávek takzvaným nepřizpůsobivým v porovnání s finančními úniky prostřednictvím existence daňových rájů? Vhodně nastavený univerzální příjem by nás nepochybně takového problematického moralizování nad chudobou do značné míry zbavil.

Opatrnost je namístě

Se zavedením všeobecného základního příjmu se pojí řada souvisejících rizik. Kdo jsou ti „všichni“, kterým má být zajištěn? Naše ochota k solidaritě se totiž výrazně liší podle toho, kdo má být jejím adresátem. Není patrně náhoda, že nadprůměrně štědré sociální státy v Evropě vybudovaly ve 20. století zpravidla země s relativně malou a etnicky homogenní populací. Evoluční racionalita nás vybavila instinkty, jež v nás budí větší důvěru k těm, co vypadají spíše jako my. Lawreyová uvádí v tomto směru výmluvný příklad z USA. Stát Vermont, který má vysoký podíl homogenní bělošské populace, podporuje 78 procent všech chudých rodin, zatímco Louisiana s vysokým podílem Afroameričanů pomáhá jen čtyřem procentům. Když v Norsku před více než deseti lety provedli výzkum ohledně lidové podpory nepodmíněného příjmu, většina populace mu přitakala, nesměl by se však vztahovat na imigranty. Univerzální příjem by také velmi snadno mohl zvýšit atraktivitu destinací, kde by byl zaveden, a tím by nepochybně ještě více zesílil tendenci k uzavírání hranic a zvýšil nevraživost vůči přistěhovalcům.

Lawreyová představuje ve své knize umírněnou levicově liberální obhajobu občanského příjmu. I když uznává ekonomický aspekt problému, nepovažuje jej za prioritní. Základní nepodmíněný příjem pro ni představuje spíše étos a morální úběžník, pomocí něhož může dojít k umenšení míry vykořisťování a zvýšení společenské koheze v podmínkách probíhající čtvrté průmyslové revoluce, která je nevyhnutelně spojena s masivním úbytkem tradičních pracovních míst. Navíc může účinně řešit i problém neplacené práce, jakou je péče o děti a domácnost, jež si stále zachovává výrazně feminizovanou formu. Opatrnost je však namístě, jak konstatuje i autorka: „Otevřít diskusi o UBI coby receptu pro svět s mnohem menší poptávkou po lidské práci je nejspíš prozíravé, ale tvrdošíjně trvat na tom, že toto téma je třeba vyřešit hned a radikálně, je postoj hloupý a kontraproduktivní.“

Autor je historik.

Annie Lowreyová: Dejte lidem peníze. Přeložil Michal Šašma. Argo, Praha 2020, 252 stran.

Zlato nad zlato

Dopady sibiřské zlaté horečky

Rýžování, které má spíš podobu drancování, znečišťuje řeky a vodní zdroje. Foto ADC Memorial, Vjačeslav Krechetov

Současná těžba zlata na Sibiři má dalekosáhlé ekologické i sociální důsledky. Nejde přitom jen o devastaci divoké přírody, ale také o ničení kultur původních kmenů. Ruské úřady nicméně nad katastrofickou situací spíše zavírají oči.

TEREZA SOUŠKOVÁ

Ruská Sibiř představuje řadu příležitostí pro získávání přírodních zdrojů, v nadsázce se někdy dokonce říká, že se zde dá najít celá Mendělejevova tabulka. Kromě drahých kovů je Sibiř také regionem dřevozpracujícího průmyslu, zdrojem vody (jezero Bajkal je největší zásobárna pitné vody na světě) a nacházejí se zde i ložiska ropy, uhlí či zemního plynu. V nedávné době se následkem globálního oteplování a tání permafrostu dokonce začala objevovat pravěká slonovina v podobě kostí prehistorických zvířat, jejichž hodnota atakuje astronomické částky především na asijských trzích. Dobývání všech zmíněných komodit a zejména drastický způsob, jakým je těžba prováděna, představuje jednu z největších ekologických katastrof současnosti. Jde doslova o časovanou bombu, před níž ruská vláda zavírá oči. Kromě nevratného poškození přírody a ekosystémů těžba navíc zasahuje do života původních sibiřských národů.

Drancování vodních zdrojů

Ze všech těžených komodit se v nedávné době do popředí zájmu dostalo dobývání zlata, respektive jeho rýžování v sibiřských řekách. To sice na Sibiři není novinka, nicméně k jeho velkému rozšíření došlo teprve nedávno, když se v roce 2020 výkupní cena za tuto surovinu zvedla na dva tisíce dolarů za unci (tedy zhruba 45 tisíc Kč za 28 gramů). Těžbařské společnosti rozšířily těžbu do nových lokalit, které však mají zásadní místo v životě tamějších obyvatel a domorodých kmenů, které na těchto místech žily po staletí a jejichž potomci se snaží alespoň částečně zachovat tradiční způsob života.

Rýžování, které má spíš podobu drancování, znečišťuje řeky a vodní zdroje, zakaluje je,

podemílá břehy a půdu, takže dochází k sesuvům, čímž se narušuje rostlinný i živočišný ekosystém. Nevratné změny ovlivňují lokality, na nichž se sibiřské kmeny tradičně věnují zemědělství a lovu. Kromě ztráty způsobu obživy vidíme narušování staveb a kulturních památek spjatých se zdejší kulturou. V konečném důsledku se celé vesnice nebo menší městečka stávají neobyvatelnými a lidé jsou nuceni se stěhovat pryč.

Funguje to například tak, že firma obsadí koryto řeky nahoře na kopci a začne pomocí techniky rozrývat řečiště, takže do údolí, kde se nachází vesnice, přitéká voda již znečištěná a nepoživatelná jak pro člověka, tak pro domácí zvířata. V důsledku rozrývání země graduje eroze půdy, takže sesouvající se bláto zaplavuje domy, stáje, pole nebo místní posvátná místa vesničanů. Z kdysi zelených kopců a strání se stávají krátery působící jako měsíční krajina. Jsou místa, kde těžba způsobuje i opačný problém: rozrývání koryt řek a pumpování vody narušuje podzemní vodní systém a způsobuje vysychání vodních zdrojů, takže některé lokality se ocitají zcela bez vody, což vede k odumírání zeleně i v oblastech kilometry vzdálených od místa těžby.

Dvojí vyhánění

Ruské firmy, které tyto problémy způsobují, za následky nenesou žádnou odpovědnost, napáchané škody nelikvidují a jen výjimečně nabízejí odškodnění nebo pomoc s odstraněním závalů. Ruský stát nad těmito problémy zavírá oči a místní se svými stížnostmi nemají zastání. Situaci proto začaly monitorovat neziskové organizace jako například Mezinárodní Memorial, jehož pobočky vznikly po celém Rusku i mimo něj (existuje dokonce i česká odnož). Memorial vypracoval rozsáhlou zprávu, která vychází z dlouhodobé terénní práce v oblasti a v níž je popsáno, jakým způsobem ruské společnosti devastují přírodu a porušují práva místních kmenů i jak ničí památky kulturního a duševního charakteru.

Jedním z kmenů, jejichž život je narušován rýžováním zlata, jsou Šorci. Jsou turkického původu a žijí v Kemerovské oblasti a na jihu Chakaské republiky. Mají vlastní jazyk, který se ještě dělí na dva dialekty a patří do turkické jazykové skupiny. Šorců je pouhých třináct

tisíc a z nich jen šedesát procent označuje za svůj mateřský jazyk ruštinu. Jejich tradičním náboženstvím je mix animismu, panteismu a šamanství. Šorci se tradičně živili zemědělstvím, rybolovem a žili ve zdejší tajze ještě dříve, než Sibiř ve středověku začalo kolonizovat Moskevské knížectví ze západu. Těžba nerostných surovin v oblasti narušila jejich život a začala je vytlačovat z historických území do měst již v první polovině 20. století. Ti, kterým se podařilo vytrvat na místě předků, jsou nyní vyháněni kvůli těžbě zlata.

Byznys versus zájmy Šorců

Pro Memorial o těžkostech této situace promluvila příslušnice kmene Šorců z vesnice Trjochreče: „Trjochreče bylo vždy považováno za nečistší šorckou vesnici. Teď kvůli těžbě zlata je naše řeka znečištěná. V obci je 26 domů a všechny berou vodu z řeky. Nemáme ani studnu. (...) Stejně tak náš dobytek nebo lesní zvěř pije vodu z řeky. Ale nikoho to nezajímá, dokonce jsme ani nevěděli, že firma začala na naší řece těžit, nikdo nám nic neoznámil. Dozvěděli jsme se to tak, že voda začala být špinavá. Obrátili jsme se na úřady, ale ty nám řekly, že aspoň budeme mít v zimě průjezdnou cestu. Ale cestu vyčistili, jenom když sem zavázeli techniku. Po další vánici už byla opět neprůjezdná.“

Místní Šorci se snaží problém řešit oficiální cestou. Jednu z možností představuje prohlášení oblasti za „území tradičního přírodního života“, na což se vztahuje ruský federální zákon. Podle něj by oblast fungovala v podobném režimu, jako u nás fungují národní parky. To by těžbu výrazně omezilo, nebo dokonce zastavilo. Firmy se pochopitelně brání a ruské úřady nechtějí omezovat byznys „jen“ proto, že koliduje s právy obyvatel. Místní úřady tedy zakládají jednu komisi za druhou – jejich oficiálním účelem je přezkum celé záležitosti, avšak neoficiálně jde o zdržovací taktiku: stát předstírá, že něco dělá, a zároveň nechává těžbařským společenstvem volnou ruku. Firmám jsou dál vydávány licence k těžbě, aniž by probíhala veřejná slyšení, na nichž by místní obyvatelé mohli upozornit na negativní důsledky těžby nebo aspoň vyjednávat s těžaři o kompenzacích.

Autorka je politoložka se zaměřením na východní Evropu.

ULTIMÁTUM

Respektujte nás, nebo povstaneme

BARBORA BAKOŠOVÁ

Od 11. do 15. října trvala ve Washingtonu, D.C., série akcí občanské neposlušnosti s názvem People vs. Fossil Fuels (Lidé proti fosilním palivům), kterou organizovala koalice původního a černošského obyvatelstva společně s mladými lidmi a ve spolupráci s širším klimatickým a sociálním hnutím. Akcí se účastnily tisíce lidí, celkový počet zadržených se v pátek 15. října vyšplhal na 655 osob.

Protesty iniciovali především původní obyvatelé Spojených států po neúspěšných dlouhotrvajících blokáдах, u kterých se jim nepovedlo zastavit výstavbu ropovodu Line 3. Ten vede z kanadské Alaberty do wisconsinského Superioru, zasahuje do několika posvátných území zdejších kmenů a ohrožuje zdroje pitné vody i cennou přírodu. Původní národy odporovaly výstavbě ropovodu za použití různých taktik několik let: od soudů přes blokády, lock-iny, okupace až po demonstrace. Ropovod je již několik dnů v provozu i navzdory chybějícím povolením a zlost i tlak původního obyvatelstva i environmentálních aktivistů a aktivistek se přesouvá do Washingtonu, D.C. Akce People vs. Fossil Fuels od prezidenta Joea Bidena požadují, aby okamžitě vyhlásil stav klimatické nouze, zastavil investice do fosilních paliv a infrastruktury a zahájil spravedlivou transformaci na obnovitelné zdroje. Právě voliči z řad původních obyvatel a mladých lidí podrželi loni u voleb Bidena v klíčových státech, a proto jejich frustrace z jeho nečinnosti a ochoty dále tolerovat výstavbu fosilní infrastruktury oprávněně narůstá.

Historická vlna protestů původních obyvatel začala v Kolumbiu den, respektive v Den původního obyvatelstva, 11. října, kdy skupina neznámých aktivistů posprejovala sochu bývalého amerického prezidenta Andrewa Jacksona nápisem „Expect us“ (Očekávejte nás). Jackson nechvalně proslul aktem, jímž byla původním obyvatelům zabavena půda a dána do vlastnictví jednotlivým státům.

Ve čtvrtek 14. října obsadili domorodí lidé Úřad pro indiánské záležitosti (Bureau of Indian Affairs) s listem požadavků na současného prezidenta. Patří k nim zrušení tohoto úřadu, navrácení milionů hektarů půdy původnímu obyvatelstvu, zastavení výstavby fosilní infrastruktury na veřejné půdě nebo zajištění přístupu ke vzdělávání, zdravotní péči, bydlení a práci pro původní obyvatele. Zástupci jednotlivých kmenů obsadili úřad poprvé od sedmdesátých let, kdy jejich předchůdci požadovali na stejném místě odstranění diskriminace v zaměstnání.

Organizátoři protestů těsně po skončení blokády oznámili, že budou následovat další akce. Síla a odpor původních národů rostou po celém světě. Současnou klimatickou krizí propojují se staletími útlaču a nespravedlivosti ze strany kolonizátorů s jejich imperiálním způsobem života. Nikdy proto nebylo důležitější inspirovat se diskriminovanými původními obyvateli a navazovat s nimi spojení. Odklon od fosilních paliv nastane téměř určitě, otázka ale je, jak zabezpečit, aby na něm profitovaly komunity místo oligarchů. Říjnové protesty ve Spojených státech ukázaly sílu takového spojení a načrtly linii dalších bojů proti fosilnímu kapitálu.

Miroslav Pech
Hranice už nejsou, tati
 Argo 2021, 185 s.

Třetí próza Miroslava Pecha (nar. 1986) vydaná v Argu těží z autopsie: snaží se zachytit psychologii čtyřleté dívky, protagonistovy dcery Markéty. Situace, v níž otce s dcerou nacházíme, již ovšem autobiografická doufejme není: muž po vraždě dvou sociálních pracovníků, kteří mu chtěli dceru odebrat kvůli zanedbání péče, prchá i s Markétou před zákonem. Ono dočasné „bezpečí“ představuje dům hrdinových rodičů, kde se otec Jakub uzdraví ze zranění, které utrpěl při lesní anabázi, a kde nakonec ponechá Markétku svému osudu. První kapitola stručně shrnuje Jakubovy předchozí životní osudy, poslední zase líčí Markétu jako dospělou ženu, a obě tak vytvářejí funkční rámec pro ústřední příběh. Jakub nepředstavuje klasického zločince, ale otce-ochránce, který si včas uvědomí své selhání a vezme spravedlnost do vlastních rukou. Je ovšem otázka, jaký vliv budou jeho (zlo)činy na dceru mít, zda ji ochranou před vnějším nepřítelem nevrhá do ještě většího vnitřního chaosu. Vždyť jak se může dítě předškolního věku vyrovnat s tím, že milující otec je několikanásobným vrahem? Lapidárnost Pechova stylu, jak ji známe z předchozích novel, přetrvává, až můžeme mít pocit, že zde není věta navíc. Vykreslení dětské psychiky působí poměrně věrohodně, přesto jako by autor zůstal na povrchu. Čtenář tak musí skutečné pocity muže i jeho dcery vyvozovat výhradně z jejich dialogů a jednání. Bez ohledu na autorský záměr se tato skutečnost podílí na jisté tajemnosti, již se prozaikovi podařilo udržet až do poněkud melodramatického závěru.

Erik Gilk

Jan Zábrana
Básně a povídky
 Host 2021, 693 s.

V knize Nápěvy (2007), sdružující takřka všechny rukopisné básně Jana Zábrany z let 1945–1954 a básně uveřejněné v časopise Výkvět, uvádí editor Jan Šulc, že souhrn prvních tří autorových tištěných sbírek by se měl stát předmětem samostatného vydání, opatřeného pečlivou studií. Svazek Básně a povídky, edičně připravený Adélou Petruželkovou, tento požadavek naplňuje. Vydání obsahuje sbírky Utkvělé černé ikony, Stránky z deníku, Samosoud a Zeď vzpomínek a oddíl Povídky, přičemž navazuje na Básně (Mladá fronta a Torst, 1993) a Povídky (Torst, 2012). Součástí knihy je kromě vysvětlivek a jazykové poznámky také komentář obsahující i různočtení k jednotlivým sbírkám. Editorka aktivně pracovala s rukopisnými verzemi textů, v komentáři se například objevuje dříve nezveřejněná básně Přišel na obrazovce televise z autorova strojopisu Stránek z deníku. Přínosem je popis obtíží, které při pořádání Zábranova díla vyvstávají – autorova neúnavná potřeba cizelovat vlastní texty vedla ke vzniku mnohačetných variant a úprav. Editorka vycházela z původních tištěných či strojopisných znění a domněle nerozhodnuté varianty předkládá v různočtení. To, co lze považovat za dodatky, veršové fragmenty a veršová rozšíření i nejednoznačné přípisky, je umístěno na margu. Výsledkem je spojení vydání čtenářského a kritického, primární text není přetížen edičními poznámkami, ale v komentáři je možné sledovat genezi textů a jejich proměnlivost, jež je jedním z klíčových specifík tvorby Jana Zábrany. Autorovo souborné básnické dílo by se letos mělo uzavřít svazkem Havran.

Anna Stejskalová

Robert E. Howard
Conan z Cimmerie, svazek III
 Argo 2021, 208 s.

Francouzské nakladatelství Glénat už několik let vydává sérii komiksových adaptací povídek Roberta E. Howarda o Conanovi, přičemž každé album má jiného autora. V češtině už vyšly tři svazky a v každém z nich tři alba. Devítka komiksů nabízí hodně různorodé pohledy na legendu žánru sword and sorcery. Vzhledem k tomu, že vybraní autoři patří ke špičce francouzského mainstreamového bande dessinée, i slabší příspěvky lze řadit k tomu nejlepšímu, co v komiksovém médiu o Conanovi vzniklo. Série ale vyniká hlavně jako celek, v němž se střídají různé kresběné styly i přístupy k hrdinovi samotnému. Někde se tvůrci drží kánonu a ztvárňují Conana jako středověkého bodybuildera, jinde se ale inspiřují karikaturnějším stylem nebo japonskou mangou. Ve třetím svazku není žádná epizoda tak výrazná jako Dcera pána mrazu od Robina Rechta z druhého dílu, která zatím tvoří vrchol série. Přesto zpracování povídek Rudé hřeby, Lidé černého kruhu a Zamboulské stíny přináší Howardovým fanouškům výtvarně úchvatné a nápadité ilustrace k původním textům. Ve vrcholných povídkách série, k nimž určitě náleží Rudé hřeby, se v komiksovém zpracování poněkud vytrácí jejich hlubší vyznění a Howardova fascinace dekadentními fázemi vyspělých civilizací, ale konkrétně v této adaptaci se výtvarníkovi Didieru Cassegrainovi povedlo zachytit příznačnou atmosféru uzavřeného města i brutální akci. Sběratelskou hodnotu série dotvrzují i dlouhé komentáře k jednotlivým povídkám v závěru svazku.

Antonín Tesař

Ema Labudová
Lada u ledu
 Odeon 2021, 304 s.

Ema Labudová (nar. 1999) předloni za svůj debutový román Tapetář zaslouženě získala Cenu Knižního klubu – i proto, že se nebála a zasadila ho do padesátých let, a ještě k tomu do Británie. V románu Lada u ledu se opět ponořila do dob dávno před svým narozením. Kniha začíná scénou oslavy silvestra v roce 1978 a pokračuje zhruba o rok později, kdy hlavní hrdinka Lada trpí anorexií. Následně ji sledujeme v období před maturitní zkouškou, kdy se snaží neztloustnout a zároveň se nedostat do pasti některé z psychiatrických léčen. Autorka román natahuje i do doby po maturitě, kdy se Lada poprvé zamiluje a vdá. Bohužel tu ale nic k ničemu nespěje, anorexie Ladu jakoby sama opustí a ona se svatbou začíná řešit jiné problémy než svou váhu. Vrcholící normalizace tu funguje jen jako kulisa, v níž se lidé oslovují soudruhu a soudružko. Autorka patrně cítila, že samotný nápad s anorektickou hrdinkou neobstojí, a tak se ho snažila okořenit – třeba použitím východočeského nářečí s jeho typickou koncovkou -oj. Působí to ale spíš otravně, podobně jako vyprávění ve druhé osobě, kdy Lada promlouvá sama k sobě. Kniha není členěna do kapitol, ale do „záběrů“, z nichž každý je věnován jedné písni od Beatles, nicméně i tento hold britské kapele vyznívá spíš křečovitě. Jako by autorčiným debutem nebyl Tapetář, ale až její druhá kniha. Škoda, že nakladatelství Odeon s autorkou víc nepracovalo a párkrát jí rukopis nevrátilo k přepsání. Možná se z něj něco soustředěnějšího udělat dalo.

Jiří G. Růžička

Halloween zabíjí
(Halloween Kills)
 Režie David Gordon Green, USA 2021, 105 min.
 Premiéra v ČR 21. 10. 2021

Když John Carpenter psal scénář druhého dílu původního Halloweenu, který vznikl v roce 1981, prý netušil, o čem by film vlastně měl být. Producent si žádal návrat zabijáka Michaela Myerse, ale Carpenter o něj příliš nestál. Halloween II sice dodnes patří k nejlepším dílům celé série, ale scénářistická vyčerpanost je na něm znát. Syndrom nepovedených „dvojek“ pak provází celý cyklus i dál. Takhle to bylo s Myersovým návratem v Halloweenu IV, po němž následovala nudná pětka, s bezradným Zmrtvýchvstáním po vynikajícím H20 i s přišerným sequelem už tak dost špatného remaku od Roba Zombiego. Film Davida Gordona Greena, který v roce 2018 navázal přímo na první Halloween, položil důraz na krutost Myersových vražd a traumata těch, kdo jeho řádění náhodou přežili – v čele s Laurie Strodeovou z prvního dílu, která i po čtyřiceti letech pořád žije ve strachu, že se Myers znovu objeví. Greenův první Halloween měl to, co jeho nové pokračování nemá – jasné téma a nový, aktuální pohled na starou sérii. Halloween zabíjí se svou stopáží spíš protlouká, než že by vyprávěl. Často doslova – Myers je ještě sadističtější a jeho oběti ještě politováníhodnější než v prvním díle. Na závěr se tvůrci snaží implantovat do chaotické dramaturgie hlubší myšlenku, ale dělají to tím nejnešťastnějším způsobem – okázalým žvaněním. Green sice plánuje natočit ještě třetí přímé pokračování, spíš se ale zdá, že po tomto filmu si Myers bude muset hledat zase trochu jinou masku.

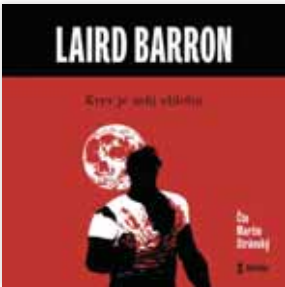
Antonín Tesař

Andi Schmied
Private Views
 Galerie Architektury, Brno, 7. 10. – 26. 11. 2021

Maďarská vizuální umělkyně Andi Schmied se ve svých projektech zaměřuje na vztah architektury a sociálního prostoru. Výstava Private Views řeší problematiku privilegovaných míst a elitního způsobu života. Schmied během své rezidence v New Yorku v přestrojení za miliardárku kupující byt na Manhattanu navštívila pětadvacet různých bytů v nejvyšších patrech luxusních mrakodrapů, jako jsou Trump Tower, budovy od architekta Rafaela Viñoly nebo Central Park Tower, která se má po dokončení stát druhou nejvyšší budovou v USA. Autorka si během prohlídek natáčela rozhovory s realitními makléři a pořizovala fotografie. Výhledy z luxusních rezidencí na celý New York jsou dechberoucí. Výstavu doplňuje koláž videozáznamů, reklamní brožury a koberec se stylizovanými zvířecími motivy ve tvaru mrakodrapů, na němž leží replika zebří kůže. Koberec je roztažen uprostřed místnosti na stojících lahvích francouzské minerální vody Evian, která byla podle Schmied nabízena na téměř každé prohlídce. Výstava tematizuje problém financilizace bydlení – umělkyně se zaměřila na rezidence, které z velké části zůstávají prázdné a jsou využívány výhradně jako investice. Schmied přiznává, že realitní makléři byli překvapeni, že by fiktivní postava miliardárky chtěla v nabízených bytech bydlet. Výsledkem projektu je i kniha Private Views: A High-Rise Panorama of Manhattan, vydaná pražskou galerií VI PER. Ta obsahuje i rozhovor s autorkou a soubor esejů, mimo jiné od architekta Michaela Sorkina nebo geografa Samuela Steina.

Barbora Jelínková

Laird Barron
Krev je můj chleba
 Přeložil Jakub Němeček
 Audiokniha, Témbr 2021

Román Krev je můj chleba je prvním ze série detektivních příběhů s hrdinou Izajášem Coleridgem. Americký spisovatel Laird Barron se jím po několika souborech hororových povídek vydal cestou žánru noir. Coleridge, potomek „maorské krásky a amerického důstojníka“, patří k poněkud neobvyklé sortě soukromých detektivů. Vystudoval totiž literaturu, jeho vášní je starověká mytologie – a navíc na počátku série pracuje pro mafii. Jednoho dne je však svým zaměstnavatelem „uklizen“ na farmu na východním pobřeží Spojených států. Posléze zde začne na vlastní pěst pátrat po zmizelé dívce Rebě, která i kvůli tmavé barvě kůže nikomu jinému moc neschází. Barronův vypravěč nežáje policie trefně komentuje slovy: „Mezitím se někde dál po proudu Hudsonu modrooká blondátá holka trochu zdržela v práci a média rozpoutala celonárodní poplašnou kampaň.“ Autor píše hovorovým stylem, používá metafory typu „sjetá jako skokanský můstek“ a odkazuje na současnou popkulturu. Méně srozumitelné narážky jsou v knize dovysvětleny v poznámkách, které však v případě audioknihy pochopitelně chybějí. Proti čtenáři má ale posluchač naopak výhodu v tom, že je kniha načtena Martinem Stránským, který svým chraplákem přesně vystihuje zhrzeného intelektuála a bývalého mafiána. Izajáš si čtenáře i posluchače jistě získá také svou láskou k psům. Barron servíruje své vyprávění skutečně promyšleně, a nabízí tak oddechovou literaturu i pro ty, kteří se jí jindy vyhýbají.

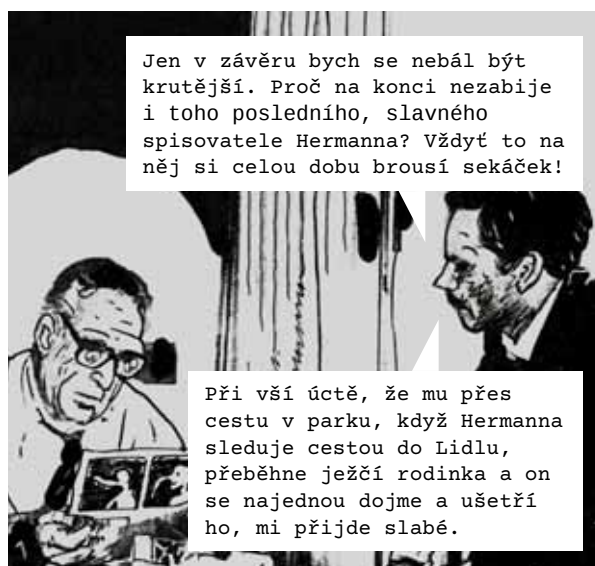
Tereza Zubatá

Tommy Genesis
Goldilocks X
 LP, Downtown Records 2021

„Já jsem ta bitch, co dělá fetish rap,“ představuje se kanadská rapperka Tommy Genesis. Zní to trochu přepjatě – ne však v žánru, pro který je „explicitní obsah“ stejně nezbytný jako smutek pro romantickou poezii nebo tatarka k pozření smaženého sýru. Sex totiž rapové umělce nejen prodává, ale často jim umožňuje vůbec něco říct. Když sexy zpěvačka s tamilsko-švédskými kořeny a biblickým pseudonymem rapuje „Jsem velké kluk, bejby! Mám velké dick“, můžeme to brát jako lekci z poetiky ženského „sex rapu“. Než si ale představíme latex a připínací dildo nebo se zasníme nad krásou empowermentu, citujme autorčin lakonický komentář: „Žádné péro nemám, je to metafora a je to zábava.“ Všechno to lízání, sání a vlnutí je přece soutežením v grácii, jak ji definovala Nicki Minaj svým kopulačním hopsáním na nafukovací labuti! K nejroztomilejším představitelkám tohoto infantilního hypersexualismu patří „cyber nymfa“ Brooke Candy a hyperpopový „freak“ Ashnikko: jedna jako „boss bitch“ provádí teatrální „sexorcismus“, druhá dominuje anime postavíčkám. Na Tommy zbyl fetiš, a tak po vzoru Playboye z půlky sedmdesátých let pózuje na obalu svého druhého alba zahalená blondátými přičesky. A čím je její deska zajímavá? Především minimalistickou produkcí, která se nenuceně pohybuje mezi rapem a housem a díky níž nejsou potřeba žádné velké vokální výkony. Rozhodující je schopnost zachytit aktuální, ještě trochu hysterickou, podobu svůdnosti. Vždyť každý rok se vzdychá, poskakuje a ječí s jinou gracií a jinými fetiši.

Billy Shake jr.

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET/FREDA BRUNOLDA 2021

A2 — DOBRĚ
VYHOZENÉ PENÍZE!

Předplaťte si svůj oblíbený kulturní časopis!

roční předplatné – 999 Kč / 26 čísel

zvýhodněné roční předplatné pro studenty,
seniory, ZTP nebo rodiče na mateřské
či rodičovské dovolené – 890 Kč / 26 čísel

roční předplatné pro knihovny – 699 Kč / 26 čísel

půlroční předplatné – 499 Kč / 13 čísel

čtvrtletní předplatné – 249 Kč / 6 čísel

roční férové předplatné – 1471 Kč / 26 čísel

roční elektronické předplatné – 599 Kč / 26 čísel

Předplatné objednávejte na adrese distribuce@advojka.czVíce informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Jako by se Praha a její politické vedení nedokázaly osvobodit z kletby. Vinou epidemie covidu-19 se počty zahraničních turistů v roce 2020 výrazně zredukovaly a letos se jen obtížně vracejí k předchozímu stavu. Město, které podobně jako další metropole turismem dříve trpělo, to mohlo pojmout jako restart, vedení pražského magistrátu to však vidí zřejmě jinak. Na začátku října se radní pochlubili novou online kampaní na nalákání zahraničních turistů za čtyřicet milionů korun. Vedle toho se snaží i agentura CzechTourism a Letiště Praha obnovit nízkonákladové lety. Magistrát se zaklíná tím, že chce nalákat movité cestující, žádné socky. Rozdíl mezi skupinkou britských mladíků a movitých párů v důchodovém věku však centrum Prahy asi nezaznamená. Nová vláda slíbila rušit úřady se zbytečnou agendou. Úřady na podporu cestovního ruchu si svou škodlivou náplní o likvidaci přímo říkají.

O. Sojka

Velký zájem světové veřejnosti i médií budí konference OSN o změně klimatu, která začne v neděli 31. října ve skotském Glasgow. Minimálně v Česku si však málokdo všiml, že 15. října v jihočínském Kchun-mingu skončila podobně významná konference OSN, věnovaná ztrátě biologické rozmanitosti. Závazky, které státy v této oblasti přijaly před deseti lety, zůstaly podle odborníků

z velké části jen na papíře. Ochrana biodiverzity je přitom pro planetu stejně důležitá jako boj proti klimatické změně a vědci zdůrazňují, že oba problémy musíme řešit společně. Bez funkčního ekosystému lidstvo nepřežije. Mizejí celých druhů živočichů i rostlin přitom rozhodně nezpůsobuje jenom klimatická krize. Místa jejich výskytu ničí lidé zemědělstvím, těžbou surovin a kácením. Roli hraje i znečištění a šíření invazních druhů. Na jaře příštího roku v Číně proběhne další etapa setkání, kde by státy měly přistoupit na konkrétní opatření proti pokračující ztrátě biologické rozmanitosti. Cílem je přijmout úmluvu, která by byla obdobou Pařížské klimatické dohody. „Pokud máte dvě souběžné existenční krize, nemůžete si vybrat jen jednu, na niž se soustředíte,“ citují New York Times Briana O'Donnella, ředitele celosvětové akční skupiny Campaign for Nature. „Představte si auto, které má prázdnou pneumatiku a vybitou baterku. I když jedno z toho opravíte, stejně se nehnete z místa.“

M. Tomek

Napsala mi kamarádka: „Koho volí anarchista?“ Sám bych se tak neoznačil, nadto tu panuje přesvědčení, že anarchisté a anarchistky nevolí. Přes jistou nechuť jsem se k volbám jít uvolil a chtěl hlasovat pro stranu, která nakonec skončila předposlední ze všech, Levici. Podařilo se jí alespoň předstihnout volebního matadora Cibulku, jenž mě nezaujal ani tak varováním před údajně všudypřítomnými ruskými agenty, jako spíš svým doporučením „nastudovat základní manuál, který vede k vševědoucečnosti“.

V pozadí Cibulkovy mánie je však zrnko pravdy: nedůvěra ke státním institucím. Sám k nim ostatně chovám velkou a čím dál hlubší nedůvěru, k těm českým zvláště. Prezidentský úřad bych zrušil, policii omezil, byrokracii polidštil. A co pošta? Pošta – nikoli rodina – je přece základ státu. A právě pošta mi nedodala voličský průkaz. Jeden by v tom viděl spiknutí a volební machinaci, já však mohu jen konstatovat, že je bohužel všechno při starém: anarchista nevolí nikoho, i kdyby chtěl.

O. Bureš

Hvězdný hokejista NHL Evander Kane se nechal načapat s falešným dokladem o očkování a vedení soutěže ho potrestalo zákazem startu v jednadvaceti zápasech. Nejlepší loňský hráč San Jose Sharks ale není z nejhoršího venku. Kauza připomínající pokus výrostka, který při nákupu piva mává před prodávacem falešnou občankou, totiž může mít i soudní dohru s pětiletým pobytem ve vězení. A to si třicetiletý útočník mohl zrovna nedávno oddychnout, když mu nebylo prokázáno ani ilegální sázení na zápasy NHL, ani násilí vůči manželce. Přesto dopadl lépe než basketbalista Kyrie Irving z Brooklyn Nets. Ten totiž podle pravidel města New York nesmí nastupovat jako neočkovaný v domácích zápasech a platit mu za těchto okolností pětaticet milionů dolarů ročně se zdálo klubu příliš. Irvinga sice může hrát, že díky tomu získal masivní popularitu amerického antivax hnutí, životní úroveň si ale bez místa na výsluní nejspíš neudrží.

V. Ondráček

Když jsem měl před více než deseti lety v ruce poprvé magazín Legalizace, hned mě napadlo, že tu někdo nechce jen vytvářet fanzin pro partu zhulenců, jehož neúspěšnější rubrikou budou čtenářské fotky ženských ňader ve společnosti rostlin konopí (ano, i takové noviny v Česku vycházely). A když jsem se v průběhu let občasné ke čtení Legalizace dostával, na stránkách ubývalo stylistických i gramatických chyb a původně tak trochu lifestyle časopis na křídovém papíře začal stále více definovat publicistické psaní na odborná témata, které většinou mapovalo vědecké a zdravotní využití nejrůznějších přírodních drog, ale stále častěji se obracelo i k umění a kultuře. Nyní je šéfredaktor Legalizace Robert Veverka před soudem kvůli šíření toxikomanie a propagaci drog. Opakuje se tak situace z roku 1995, kdy byla za vydání kuchařky Vaříme s konopím souzena trojice spolumajitelů nakladatelství Votobia. Spouštěčem procesu s Legalizací má být jeden čtenář, jehož textová inspirace dovedla až k vypěstování a zpracování rostliny se zakázaným THC. Tou samou látkou, která má být podle české legislativy už pár let dostupná potřebným, jenže spíše není, takže se můj bratr s roztroušenou sklerózou nedostal ani do experimentálního programu s marihuanou, neboť ještě není „katatonický“, což by zcela jistě byl, kdyby si ji už roky tajně neordinoval sám. O podobných paradoxech Legalizace informovala pravidelně a možná to bude ten pravý důvod, proč se dnes může zpovídat ze zločinu konopné žurnalistiky.

P. Chodec